

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЯРУСЕВИЧ АННА СЕРГІЇВНА

УДК 351:65:37

ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ
УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ
В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Спеціальність 081 – Право

(Галузь знань 08 – Право)

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ярусевич А. С.

Науковий керівник: Бондаренко Ольга Сергіївна, доктор юридичних наук, доцент

Суми

2023

АНОТАЦІЯ

Ярусевич А. С. Адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Сумський державний університет, Суми, 2023.

Дисертаційна робота, ґрунтуючись на аналізованні законодавства України, правової доктрини, судової практики, визначає сутність і розкриває елементи адміністративно-правового статусу суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі як функціональне становище органів управління об'єктами державної власності, що визначено правовими, інструментальними та організаційними елементами, які у взаємопов'язаній конструкції розкривають місце, особливості впливу та умови діяльності таких органів у сфері управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

За результатами проведеного дослідження, ґрунтуючись на нормативно-правових актах законодавства, наукових здобутках учених різних часів, визначено адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, а також, зважаючи на вітчизняний досвід, виокремлено історико-правові засади організації управління військово-промисловим комплексом України й запропоновано напрями вдосконалення та способи підвищення ефективності функціонування суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Запропоновано для системності розуміння історико-правових засад організації управління військово-промисловим комплексом України виділяти етапи та періоди становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Період створення та існування Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню та Міністерства

машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії названо першим (установчим етапом) становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. Перший період установчого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі тривав із моменту здобуття незалежності до 1992 року та характеризувався законодавчим закріпленням державної власності і початком формування органів управління військово-промисловим комплексом, а саме Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню. Другий період установчого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі тривав із 1992 року до 1997 року та характеризувався як період діяльності Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії. Такий орган організував виробництво та кооперацію, регулюючи водночас економічні зв'язки підприємств. Крім того, у зазначений період ухвалено законодавчу базу, що закріпило норми щодо управління державним майном, якими встановлено, що таке управління містить як безпосереднє управління майном, так і кадрову політику без втручання в господарську діяльність. У цей період також держава вжила низку заходів та окреслила необхідність збереження в державній власності підприємств військово-промислового комплексу. Характеризуючи установчий етап становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, варто відмітити, що питання створення та діяльності таких органів перебувало у віданні Президента України.

Період створення діяльності Міністерства промислової політики України, Державного комітету промислової політики України та Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України потрібно виокремити як другий етап становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. Перший період другого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної

власності в оборонно-промисловому комплексі тривав із 1997 року до 2001 року. Це період діяльності Міністерства промислової політики України, Державного комітету промислової політики та Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України. У зазначений період держава посилила механізми контролю та управління за оборонно-промисловим комплексом і встановила державну монополію на діяльність, пов'язану з виробництвом озброєння та військової техніки. Другий період другого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі тривав із 2001 року до 2011 року. Зазначений період розпочався разом із повторним утворенням Міністерства промислової політики України. У зазначений період монополія державної форми власності на діяльність у сфері розроблення та виготовлення озброєння та військової техніки вже не розглядалася як дієвий механізм розвитку оборонно-промислового комплексу, а також запроваджувалася політика реструктуризації та приватизації оборонно-промислового комплексу та встановлювалося ліцензування такої діяльності.

Період діяльності Укроборонпрому та Мінстратегпрому, особливо після ухвалення Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», доцільно охарактеризувати як третій етап становлення та формування суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. Процес утворення Державного концерну «Укроборонпром» розпочався після конституційної реформи рішенням Президента України та не передбачався документами оборонного планування і реформування оборонно-промислового комплексу, відповідними стратегіями чи концепціями. Нормативне регулювання діяльності державного господарського об'єднання як суб'єкта управління оборонно-промисловим комплексом здійснювалося від підзаконних нормативно-правових актів (указів президента та рішень Уряду) до закону («Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» від 16 червня 2011 року № 3531-VI). Унаслідок

такої реформи державні підприємства оборонних галузей промисловості виводилися з-під централізованого управління державних органів. Запропоновано виокремити період третього етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі – період діяльності Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, утвореного постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року № 624.

Перетворення державного концерну «Укроборонпром» на Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» вважаємо початком нового етапу (четвертого) становлення органів управління оборонно-промисловим комплексом України, який потрібно охарактеризувати процесами корпоратизації та впровадження принципів корпоративного управління у сферу оборонної промисловості. Виділення окремого етапу становлення органів управління оборонно-промисловим комплексом України як утворення та діяльність акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» обумовлено тим, що в Україні вперше управління оборонними підприємствами перейшло до акціонерного товариства, а повноваження щодо призначення генерального директора та членів наглядової ради такої господарської структури перейшли від Президента України до Кабінету Міністрів України.

Установлено, що акцент сутності суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі зміщується від поняття органу державної влади та переходить до поняття суб'єкта господарювання як уповноваженого суб'єкта управління.

Аргументовано, що адміністративно-правовий статус суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі можна розуміти як функціональне становище органів управління об'єктами державної власності, що визначається правовими, інструментальними та організаційними елементами, які у взаємопов'язаній конструкції розкривають місце, особливості впливу та умови діяльності таких органів у сфері управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому

комплексі. Управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі – це здійснення повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів в оборонно-промисловому комплексі, пов'язаних із володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення потреб безпеки та оборони держави.

Характерною особливістю процесів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі є те, що умови створення та діяльності господарських структур визначає не лише Кабінет Міністрів України, а й парламент за допомогою ухвалення закону. Насамперед це Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» та Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності».

Визначено, що управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі є різним залежно від конкретного органу управління. Під час застосування деяких особливостей до управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі увагу акцентовано не на об'єктах державної власності (підприємствах), а на органі управління, до якого такий об'єкт віднесено. Тобто якщо б підприємство оборонно-промислового комплексу передали зі сфери управління Концерну іншому органу управління, то на нього поширювалися б установлені Урядом порядки (відбору керівників та ін.). Водночас таке підприємство не втратило б статусу підприємства оборонно-промислового комплексу. Особливістю управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, яке здійснює Кабінет Міністрів України, також необхідно відмітити делегування прав Державному концерну «Укроборонпром» (акціонерному товариству «Українська оборонна промисловість»). Більшість такого делегування здійснює парламент, обмежуючи Уряд у своїй діяльності.

Аналізуючи повноваження Концерну та акціонерного товариства, варто зазначити, що вони є ідентичними, крім певних повноважень у сфері правовідносин діяльності акціонерного товариства. Основною відмінністю акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» від Державного концерну «Укроборонпром», крім організаційно-правової форми, є повна переорієнтації предмета діяльності на діяльність з управління суб'єктами господарювання (діяльність головних управлінь) з метою отримання прибутку та сприяння розвитку сил безпеки і сил оборони. Після корпоратизації державне майно Державного концерну «Укроборонпром», яке ввійшло до статутного капіталу акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість», набуло статусу майна акціонерного товариства та втратило статус державного майна.

Перспективними напрямками удосконалення управлінської діяльності в оборонно-промисловому комплексі є посилення контролю та централізованого управління з метою ухвалення ефективних рішень, а запроваджена державою модель підвищення ефективності діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу за допомогою виведення з-під управління та контролю державних органів і Уряду оборонної галузі промисловості України та передання її до сфери управління господарської структури не виправдала сподівань і стала підставою для подальшого реформування.

Визначено, що основним способом підвищення ефективності функціонування суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі є запровадження дієвого контролю з боку органів державної влади з визначенням критеріїв ефективності управління корпоративними правами держави. Головними державними пріоритетами, які потрібно брати до уваги під час визначення ефективності управління державними пакетами акцій у сфері оборонно-промислового комплексу та його суб'єкта управління, є виконання господарськими товариствами функцій підтримки національної безпеки.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, суб'єкти управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, Державний концерн «Укроборонпром», акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість», державне управління, оборонно-промисловий комплекс, реформування, корпоративне управління, національна безпека та оборона.

SUMMARY

Yarusevych A. S. Administrative-legal status of entities managing state-owned assets in the defense-industrial complex. – *Qualifying scientific work on manuscript rights.*

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – law. – Sumy State University, Sumy, 2023.

Dissertation work, based on the analysis of Ukrainian legislation, legal doctrine, judicial practice, defines the essence and reveals the elements of the administrative-legal status of management subjects of state-owned objects in the defense-industrial complex as a functional position of the management bodies of state-owned objects, determined by legal, instrumental, and organizational elements that, in an interconnected structure, disclose the role, impact peculiarities, and conditions of activity of such bodies in the field of management of state-owned objects in the defense-industrial complex.

As a result of the conducted research, grounded in normative legal acts, scientific achievements of scholars from different periods, the administrative-legal status of management subjects of state-owned objects in the defense-industrial complex has been identified. Considering domestic experience, historical and legal principles of organization of management in the military-industrial complex of Ukraine have been distinguished, and directions for improvement and ways to enhance the efficiency of functioning of management subjects of state-owned objects in the defense-industrial complex have been proposed.

For the systematic understanding of the historical and legal principles of organization of management in the military-industrial complex of Ukraine, it is proposed to identify stages and periods of the formation of management subjects of state-owned objects in the defense-industrial complex.

The period of establishment and existence of the State Committee of Ukraine for Defense Industry and Engineering and the Ministry of Engineering, Military-Industrial Complex, and Conversion is referred to as the first (founding) stage of the formation of management subjects of state-owned objects in the defense-industrial

complex. The first period of the founding stage of the formation of management subjects of state-owned objects in the defense-industrial complex lasted from the moment of gaining independence until 1992 and was characterized by legislative consolidation of state ownership and the beginning of the formation of management bodies of the military-industrial complex, namely the State Committee of Ukraine for Defense Industry and Engineering. The second period of the founding stage of the formation of management subjects of state-owned objects in the defense-industrial complex lasted from 1992 to 1997 and was characterized as the period of activity of the Ministry of Engineering, Military-Industrial Complex, and Conversion. This body organized production and cooperation while regulating economic relationships between enterprises. Additionally, during this period, a legislative framework was adopted that established norms for managing state property, including both direct property management and personnel policy without interfering in economic activity. In this period, the state also took measures and outlined the necessity of preserving enterprises of the military-industrial complex in state ownership. When characterizing the founding stage of the formation of management subjects of state-owned objects in the defense-industrial complex, it should be noted that the creation and operation of such bodies were under the jurisdiction of the President of Ukraine.

The period of establishment and activities of the Ministry of Industrial Policy of Ukraine, the State Committee of Industrial Policy of Ukraine, and the State Commission for the Defense Industry Complex of Ukraine should be identified as the second stage of the formation of management subjects of state-owned objects in the defense-industrial complex. The first period of the second stage of the formation of management subjects of state-owned objects in the defense-industrial complex lasted from 1997 to 2001. This period coincided with the activities of the Ministry of Industrial Policy of Ukraine, the State Committee of Industrial Policy, and the State Commission for the Defense Industry Complex of Ukraine. During this period, the state strengthened mechanisms for control and management of the defense-

industrial complex and established state monopoly on activities related to the production of arms and military equipment.

The second period of the second stage of the formation of management subjects of state-owned objects in the defense-industrial complex lasted from 2001 to 2011. This period began with the re-establishment of the Ministry of Industrial Policy of Ukraine. During this period, the state monopoly on activities related to the development and production of arms and military equipment was no longer considered an effective mechanism for the development of the defense-industrial complex. Additionally, a policy of restructuring and privatization of the defense-industrial complex was introduced, and licensing of such activities was established.

The period of activities of Ukroboronprom and Minstrategprom, especially after the adoption of the Law of Ukraine «On the Features of Management of State-Owned Objects in the Defense-Industrial Complex», can be characterized as the third stage of the formation and development of management subjects of state-owned objects in the defense-industrial complex. The process of establishing the State Concern «Ukroboronprom» took place after the Constitutional reform by the decision of the President of Ukraine and was not envisaged by defense planning and reform documents, relevant strategies, or concepts. The regulatory framework for the activities of the state economic association as a management subject of the defense-industrial complex was carried out through subordinate normative legal acts (presidential decrees and government decisions) until the law (dated June 16, 2011, No. 3531-VI «On the Features of Management of State-Owned Objects in the Defense-Industrial Complex») was enacted. As a result of this reform, state enterprises in the defense sectors were removed from centralized state management.

The transformation of the State Concern «Ukroboronprom» into the Joint-Stock Company «Ukrainian Defense Industry» marks the beginning of a new stage (fourth) in the formation of management bodies of the defense-industrial complex of Ukraine. This stage is characterized by the processes of corporatization and the introduction of corporate governance principles into the defense industry sector. The designation of a separate stage in the formation of management bodies of the

defense-industrial complex of Ukraine, namely the establishment and activities of the Joint-Stock Company «Ukrainian Defense Industry,» is justified by the fact that in Ukraine, for the first time, the management of defense enterprises shifted to a joint-stock company, and the authority to appoint the CEO and members of the supervisory board of such a business structure shifted from the President of Ukraine to the Cabinet of Ministers of Ukraine.

It has been established that the emphasis on the essence of a management subject of state-owned objects in the defense-industrial complex shifts from the concept of a state authority body to the concept of an economic entity as an authorized management subject.

Arguably, the administrative-legal status of a subject of management of state-owned objects in the defense-industrial complex can be understood as the functional position of management bodies of state-owned objects, determined by legal, instrumental, and organizational elements, which in an interconnected structure reveal the place, influence characteristics, and conditions of activity of such bodies in the sphere of management of state-owned objects in the defense-industrial complex. Management of state-owned objects in the defense-industrial complex involves exercising powers related to the implementation of the state's rights as the owner of such objects in the defense-industrial complex, pertaining to their ownership, use, and disposal within the limits defined by Ukrainian legislation, with the aim of satisfying the security and defense needs of the state.

A distinctive feature of the processes of managing state-owned objects in the defense-industrial complex is that the conditions for the creation and activities of economic structures are determined not only by the Cabinet of Ministers of Ukraine but also by the parliament through the enactment of laws. Primarily, this includes the Law of Ukraine «On the Features of Management of State-Owned Objects in the Defense-Industrial Complex» and the Law of Ukraine «On the Features of Reforming Enterprises of the Defense-Industrial Complex of State Ownership».

It is defined that the management of state-owned objects in the defense-industrial complex varies depending on the specific management body. When

applying certain specificities to the management of state-owned objects in the defense-industrial complex, the focus is not on the state-owned objects (enterprises) but on the management body to which such an object is assigned. In other words, if a defense-industrial complex enterprise were transferred from the management scope of the Concern to another management body, the established government procedures (selection of leadership, etc.) would apply to it. However, such an enterprise would not lose its status as a defense-industrial complex enterprise. Another notable aspect of managing state-owned objects in the defense-industrial complex, carried out by the Cabinet of Ministers of Ukraine, is the delegation of rights to the State Concern «Ukroboronprom» (Joint-Stock Company «Ukrainian Defense Industry»). Most of this delegation is undertaken by the parliament, limiting the Government's activities.

It is established that the processes of corporatization of state-owned enterprises in the defense-industrial complex began without an approved comprehensive plan of measures for the structural transformation of defense-industrial complex enterprises and the system for managing state-owned objects in the defense-industrial complex. When determining the management model for enterprises in the defense-industrial complex, an approach should be applied that ensures an optimal choice of the management model based on the priorities of satisfying the national security and defense needs of the state and ensuring operational coordination of the activities of defense-industrial complex enterprises.

Promising approaches for enhancing management practices within the defense-industrial complex, particularly during wartime, involve reinforcing oversight and centralized administration for making efficient decisions. The state model introduced to enhance the effectiveness of defense-industrial complex enterprises, which entailed transferring them from state authorities and government control to economic structures, did not live up to expectations and, instead, served as a foundation for subsequent reform. It has been established that the principal approach to improve the efficiency of state-owned asset management involves implementing rigorous supervision by government bodies while establishing criteria

to evaluate the effectiveness of the state's corporate governance rights. Key state objectives to be considered when evaluating the efficiency of overseeing state shares in the defense-industrial complex and its management entity include the fulfillment of functions by business entities to support national security and defense capabilities.

Keywords: *administrative-legal status, management entities of state-owned assets in the defense-industrial complex, State Concern «Ukroboronprom,» joint-stock company «Ukrainian Defense Industry,» state management, defense-industrial complex, reform, corporate governance, national security, and defense.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких висвітлено основні наукові результати дисертації

1. Ярусевич А. С. Історичні етапи створення та юридичного оформлення повноважень державного концерну «Укроборонпром». *Правові горизонти*. 2020. Вип. 20 (33). С. 64–68. DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i20.p64>.

2. Yarussevych A. Functioning of the ministry of mechanical engineering, military and industrial complex and conversion as a stage in the management of the military and commercial industry of Ukraine. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 5. P. 265–271.

3. Ярусевич А. С. Співвідношення контрольних повноважень та повноважень у сфері управління об'єктами державної власності державного концерну «Укроборонпром». *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 91. С. 110–116.

4. Ярусевич А. С. Передумови реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності: законодавчий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 217–221. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.41>.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Ярусевич А. С. Історичні етапи створення та юридичного оформлення повноважень державного концерну «Укроборонпром». *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матер. IV Між. наук.-практ. конф. : у 2 ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року). Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 2. С. 256–260.

6. Ярусевич А. Нормативні аспекти управління військово-промисловим комплексом після проголошення незалежності України. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*. С. 41–43. URL: <https://doi.org/10.36074/09.10.2020.v4.1>.

7. Ярусевич А. С. Деякі особливості правового статусу державного концерну «Укроборонпром». *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матер. V Між. наук.-практ. конф. (м. Суми, 20–21 трав.). Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 66–68.

8. Ярусевич А. С. Деякі передумови реформування підприємств оборонно-промислового комплексу: законодавчий аспект. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матер. VI Між. наук.-практ. конф., м. Суми, 19–20 травня 2022 р. Сумський державний університет, 2022. С. 368–371.

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВИМ КОМПЛЕКСОМ УКРАЇНИ	28
1.1. Генеза розвитку нормативно-правового регулювання повноважень Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню та Міністерства машинобудування, військово- промислового комплексу та конверсії	28
1.2. Генеза розвитку нормативно-правового регулювання повноважень Міністерства промислової політики України, Державного комітету промислової політики України та Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України	49
1.3. Генеза розвитку нормативно-правового регулювання повноважень Укроборонпрому та Мінстратегпрому	71
1.4. Генеза розвитку нормативно-правового регулювання повноважень Акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість»	81
Висновки до розділу 1	87
РОЗДІЛ 2. ВИДИ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ	91
2.1. Теоретичні основи визначення понятійно-категоріального апарату адміністративно-правового статусу суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі	91
2.2. Кабінет Міністрів України як структурний елемент управління об'єктами державної власності оборонно-промислового комплексу.....	103
2.3. Державний концерн «Укроборонпром» як уповноважений суб'єкт господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно- промисловому комплексі	118

2.4. Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» як уповноважений суб'єкт господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі	135
Висновки до розділу 2	155
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ	160
3.1. Передумови та стан реформування системи управління у сфері оборонно-промислового комплексу	160
3.2. Напрями підвищення ефективності функціонування суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.....	185
Висновки до розділу 3	200
ВИСНОВКИ	204
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	209
ДОДАТКИ	235

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Проведення реформ управління державною власністю передбачено Стратегією підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 року № 662-р. Водночас такі дії, згідно з нормативно-правовим актом, можливі завдяки реалізації певної системи кроків, які позитивно вплинуть на підвищення таких суб'єктів господарювання в державному секторі економіки. Проте якщо брати до уваги міжнародний досвід, то однією з причин низької ефективності таких суб'єктів господарювання є недостатньо розвинута система корпоративного управління.

Задля розв'язання визначеної проблематики держава визначила використання в зазначеній галузі основних принципів корпоративного управління, наведених у Рекомендаціях Організації економічного співробітництва та розвитку.

Керуючись необхідністю перегляду та переоцінювання державними інституціями України ролі оборонно-промислового комплексу в контексті актуальних загроз національній безпеці внутрішнього та зовнішнього характеру, Радою національної безпеки і оборони України було видано рішення «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України» від 18 червня 2021 року, введене в дію Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021. Самою Стратегією визначено пріоритетні напрями державної політики у сфері військової промисловості, сформовано реформи оборонно-промислового комплексу для подальшої реалізації та очікувані результати від впроваджуваної діяльності з урахуванням впливу актуальних загроз і викликів, наявних у воєнно-політичній галузі.

На першому етапі (2021–2022 роки) реалізації Стратегії передбачалися реалізація визначених у пріоритетних напрямках розвитку оборонно-промислового комплексу завдань, розроблення та подальше затвердження

комплексу заходів, що сприятимуть проведенню ефективного реформування та подальшого розвитку оборонно-промислового комплексу країни. Такий комплекс заходів визначає також взаємоузгоджені заходи з реформування, що налагоджують взаємодію між залученими відомостями, а одним із таких заходів є припинення функціонування в колишній формі Державного концерну «Укроборонпром». Проведення таких дій заплановано за допомогою перетворення Державного концерну та його підприємств-учасників на вертикально-інтегровану структуру, яка передбачає забезпечення правонаступництва за зобов'язаннями перед державою та за запозиченнями, залученими під гарантії держави. Формування такої структури має на меті об'єднання галузевих науково-виробничих об'єднань і підприємств прямого підпорядкування. У подальшому Кабінету Міністрів України було доручено розробити та затвердити заходи щодо проведення реформ у системі управління об'єктами державної власності оборонно-промислового комплексу з визначенням основних підходів щодо трансформації Державного концерну «Укроборонпром». До таких підходів входять основні принципи, цілі та очікувані результати реформування. Так, Державний концерн «Укроборонпром» був перетворений на акціонерне товариство Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» від 21 березня 2023 року № 441.

Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» було утворено на основі Державного концерну «Укроборонпром», діяльність якого була припинена внаслідок реорганізації в порядку перетворення відповідно до норм Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України «Про припинення шляхом реорганізації Державного концерну «Укроборонпром» в порядку перетворення в акціонерне товариство» від 9 грудня 2021 року № 1594.

Зважаючи на те, що Державний концерн «Укроборонпром» був державним господарським об'єднанням та уповноваженим суб'єктом

господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, дослідження історичних аспектів його утворення та діяльності є необхідним для подальшого аналізу особливостей управління оборонно-промисловим комплексом. Крім того, уповноважений суб'єкт господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі наділений додатковими повноваженнями порівняно з іншими уповноваженими органами управління, що, зі свого боку, створює актуальність дослідження таких особливих повноважень, їхню ефективність і спосіб застосування.

Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII установив, що оборонно-промисловий комплекс є складовою сектору безпеки та оборони України. Відповідно до частини першої статті 12, частини другої статті 23 Закону України «Про національну безпеку України» оборонно-промисловий комплекс входить до складу сектору безпеки та оборони України, головним завданням якого є забезпечення оперативних спроможностей сил і засобів сектору безпеки та оборони за допомогою постачання нових і модернізації наявних зразків озброєння, військової та спеціальної техніки.

Розвиток оборонно-промислового комплексу ускладнився у 2014 році через військову та економічну ситуацію, що зазнали значного спаду внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації Російською Федерацією частини суверенної території України, Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. Водночас із 24 лютого 2022 року широкомасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України призводить до постійного зростання потреб сил безпеки та оборони держави, які сьогодні вітчизняний оборонно-промисловий комплекс не здатний повністю задовольнити, зокрема у зв'язку з нерозв'язаними проблемами.

Отже, метою реформи та розвитку оборонно-промислового комплексу України є трансформування більшості його процесів для найбільш ефективного задоволення потреб сил безпеки та оборони з метою подальшого

успішного виконання завдань як у поточних, так і прогнозованих умовах безпекового середовища, а також сприяння та свого внеску в економічні процеси держави.

Вагомий внесок у дослідження правових аспектів діяльності у сфері оборонно-промислового комплексу зробили такі вчені: О. Балуська, В. Бадрак, П. Богуцький, О. Волович, А. Довгополий, В. Горбулін, О. Каляєв, М. Лобко, І. Михненко, І. Павловський, О. Подцерковний, В. Рижих, Ф. Саганюк, О. Сальніков, В. Сердюк, В. Сіренко, А. Шеховцов, О. Черненко, О. Ющик, І. Чепков, О. Устименко та ін. Однак дослідження винятково історичних етапів формування та юридичного оформлення повноважень Державного концерну «Укроборонпром» проведено не було. Крім того, реформування адміністративно-правового статусу Державного концерну «Укроборонпром» також внесло суттєві зміни у структуру суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. Зазначене й обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, схвалених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року, Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 831-р; від 21 липня 2021 року; науково-дослідної теми Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів у сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України» (номер державної реєстрації – 0120U100474).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на підставі узагальнення правових норм і наукових праць розкрити

адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. А також на основі цього досвіду визначити основні недоліки такого управління й окреслити способи його вдосконалення.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційному дослідженні необхідно було виконати такі основні *завдання*:

- виділити етапи та періоди становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі;
- охарактеризувати теоретичні основи визначення понятійно-категоріального апарату адміністративно-правового статусу суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі;
- розкрити повноваження Кабінету Міністрів України як структурного елемента управління об'єктами державної власності оборонно-промислового комплексу;
- охарактеризувати Державний концерн «Укроборонпром» та акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» як уповноваженого суб'єкта господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі;
- визначити передумови та стан реформування системи управління у сфері оборонно-промислового комплексу;
- сформулювати перспективні напрямки вдосконалення управлінської діяльності в оборонно-промисловому комплексі.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового статусу суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Предметом дослідження є адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні було застосовано комплекс методів. По-перше, ми використали

історико-правовий метод, що дозволив дослідити історико-правові засади організації управління військово-промисловим комплексом України (підрозділи 1.1–1.4). Адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі було висвітлено й систематизовано на основі методу документального аналізу (підрозділи 2.2, 2.3). Спираючись на логіко-семантичний метод узагальнено й удосконалено теоретичні основи визначення теоретичної основи понятійно-категоріального апарату адміністративно-правового статусу суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі (підрозділи 2.1, 2.4). За допомогою системно-структурного методу згруповано й охарактеризовано адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі (підрозділи 2.1, 2.2). Завдяки використанню формально-юридичного методу та методу прогнозування стало можливим з'ясування та виокремлення деяких недоліків у сфері ефективного управління об'єктами державної власності оборонно-промислового комплексу (підрозділ 3.2), а також деякі передумови та стан реформування системи управління у сфері оборонно-промислового комплексу (підрозділ 3.1). У дисертаційному дослідженні було використано й інші загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, що також сприяло комплексності, системності й повноті дослідження.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії держави і права, адміністративного права, інших галузевих правових наук. Нормативною основою дослідження є Конституція України, кодифіковані нормативно-правові акти, закони і підзаконні акти, нормами яких прямо чи опосередковано визначено систему управління у сфері оборонно-промислового комплексу. Інформаційну й емпіричну основу дослідження становлять узагальнення практики діяльності правоохоронних органів, довідкові видання, статистичні матеріали, а також власний практичний досвід.

Наукову новизну отриманих результатів визначено тим, що дисертаційна робота є одним із перших комплексних досліджень, яке, ґрунтуючись на нормативно-правових актах законодавства, наукових здобутках учених різних часів, є комплексною спробою визначити адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, а також, зважаючи на вітчизняний досвід, виокремити історико-правові засади організації управління військово-промисловим комплексом України й запропонувати напрямки вдосконалення та способи підвищення ефективності функціонування суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. Результатом проведеної роботи стала низка сформульованих наукових висновків і рекомендацій:

уперше:

– запропоновано для системності розуміння історико-правових засад організації управління військово-промисловим комплексом України виділяти етапи та періоди становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі;

– запропоновано визначення адміністративно-правового статусу суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, під яким йдеться про функціональне становище органів управління об'єктами державної власності, що визначається правовими, інструментальними та організаційними елементами, які у взаємопов'язаній конструкції розкривають місце, особливості впливу та умови діяльності таких органів у сфері управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі;

– здійснено комплексний аналіз повноважень суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі з урахуванням реформ, зумовлених воєнним станом;

удосконалено:

– визначення поняття «управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», з'ясовано, що це здійснення повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів в оборонно-промисловому комплексі, пов'язаних із володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення потреб безпеки та оборони держави;

– визначення поняття «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», яке потрібно визначити як систему державного управління, наділену компетенцією і державно-владними повноваженнями щодо реалізації прав держави як власника об'єктів в оборонно-промисловому комплексі, пов'язаних із володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення потреб безпеки та оборони держави;

– підхід щодо сутності здійснення управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі та з'ясовано, що він є різним залежно від конкретного суб'єкта управління;

дістали подальшого розвитку:

– напрями підвищення ефективності функціонування суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі;

– позиція, що головними державними пріоритетами, які мають враховуватися під час визначення ефективності управління державними пакетами акцій у сфері оборонно-промислового комплексу та його суб'єкта управління, є виконання господарськими товариствами функцій підтримки національної безпеки й обороноздатності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – як основа для подальших теоретико-правових досліджень, присвячених проблемним аспектам адміністративно-

правового статусу суб'єктів управління державної власності в оборонно-промисловому комплексі (акт впровадження Сумського державного університету від 13 червня 2023 року);

– правозастосовній діяльності – як основа для з'ясування напрямків удосконалення діяльності Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України (лист 1.2/0047 від 25 серпня 2023 року);

– освітньому процесі – під час підготовки підручників і навчальних посібників та викладанні навчальних дисциплін «Військове право», «Основи військового права» (акт впровадження Сумського державного університету від 7 червня 2023 року).

Апробація матеріалів дисертації. Теоретичні положення дисертації, висновки та рекомендації оприлюднені на таких конференціях: «*Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*» (м. Суми, 21–22 травня 2020 року), «*Do desenvolvimento mundial como resultado de realizações em ciência e investigação científica*» (м. Лісабон, 9 жовтня 2021 року), «*Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*» (м. Суми, 20–21 травня 2021 року) та «*Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*» (м. Суми, 19–20 травня 2022 року).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено в чотирьох наукових статтях, одна з яких опублікована в міжнародному виданні (Словацька Республіка), та чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, які поділені на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок, з них основного тексту – 175 сторінок, 1 таблиця. Список використаних джерел складається з 210 найменувань і займає 26 сторінок, додатки розміщено на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВИМ КОМПЛЕКСОМ УКРАЇНИ

1.1. Генеза розвитку нормативно-правового регулювання повноважень Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню та Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії

Проведення системного дослідження щодо особливостей управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі можливе лише за умови послідовного вивчення історичних і нормативних основ утворення та діяльності органів управління оборонно-промисловим комплексом. Отже, необхідно дослідити відповідні органи управління та правові основи їхньої діяльності, які формувалися відповідно до тенденцій різних етапів розвитку української державності, та більш детально проаналізувати історико-правові аспекти їхнього подальшого становлення та розвитку.

Послідовний аналіз аспектів історичного становлення системи управління оборонно-промисловим комплексом України обумовлено актуальністю проведення реформування такої системи управління. Проте ефективне реформування тієї чи іншої галузі потребує врахування не тільки ступеня розвитку суспільних відносин на цьому етапі діяльності суспільства, а й залучення історичних аспектів формування для більш повного охарактеризування основних підходів до реформ.

На думку Є. Дурнова, історико-правові порівняльні дослідження в процесі розвитку та вдосконалення правових інститутів посідають важливе місце і мають на меті вивчення та узагальнення історичного досвіду створення та розвитку певного інституту в Україні [1, с. 3–4].

Це також можна пов'язати з тим, що дослідження історичних засад сприяє активізації пошуку нових, більш ефективних методологічних підходів, які відповідають основним тенденціям сучасності, та цілком доводить, що завдяки інтегративному поєднанню «історичних» і «правових» методів наукового пізнання більш можливим стає пошук розв'язання конкретних гносеологічних проблем як історичної, так і правової матерії [2, с. 162].

В історичному аспекті значно вплинули на становлення та розвиток військово-промислового комплексу України особливості діяльності промислового комплексу та його управління в СРСР.

Як відзначає О. Сальнікова, структура радянського військово-промислового комплексу була сформована в середині 1960-х років. Міністерство оборони СРСР і Міністерство оборонної промисловості СРСР були не єдиними державними інституціями, які були уповноважені до безпосереднього виконання «оборонних» функцій. До таких інституцій також належали: Міністерство авіаційної промисловості СРСР, Міністерство суднобудівельної промисловості СРСР, Міністерство радіотехнічної промисловості СРСР, Міністерство середнього машинобудування СРСР, КДБ при СМ СРСР, Державний комітет із використання атомної енергії, Головне управління державних матеріальних резервів, Головне інженерне управління Державного комітету по зовнішньоекономічним зв'язкам, «Главспецстрой при Госмонтажспецстрое», ДТСААФ, ЦК «Динамо» і всеармійське військово-мисливське суспільство. Зі свого боку, їхню діяльність визначали Рада оборони СРСР і Комісія з військово-промислових питань при Президії Ради Міністрів СРСР як основних центрів стратегічного та оперативного управління [3].

До моменту здобуття Україною незалежності на території країни функціонувало 3594 підприємства, які виробляли продукцію військового призначення та подвійного використання, із загальною кількістю персоналу близько трьох мільйонів осіб. У виробленні безпосередньо військової продукції брало участь майже 700 підприємств, зокрема 205 виробничих

об'єднань і 139 науково-виробничих об'єднань із загальною кількістю персоналу 1,45 мільйона осіб [4].

У перші місяці після здобуття незалежності держава вживала заходів щодо нормативного закріплення власності держави стосовно підприємств, установ та організацій, зокрема військово-промислового комплексу, та забезпечення їхнього належного державного управління.

Першим законодавчим актом, що був основоположним у питаннях закріплення державної власності, став ухвалений 10 вересня 1991 року Закон України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України» [5].

Статтею першою та другою Закону України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України» від 10 вересня 1991 року майно та фінансові ресурси підприємств, установ, організацій та інших об'єктів союзного підпорядкування, зокрема військово-промислового комплексу, розташованих на території України, визнано державною власністю України, а Кабінету Міністрів України доручено забезпечити перехід таких підприємств, установ та організацій у відання органів державного управління [5].

Ухвалення зазначеного вище закону, разом із проголошенням незалежності України, вважаємо за доцільне окреслити як початок установчого, першого етапу формування військово-промислового комплексу України та його системи управління.

Важливим аспектом подальшого дослідження установчого етапу формування військово-промислового комплексу України та його системи управління є також аналіз законодавчих питань особливостей державної власності у вказаний період.

Як зазначала Н. Москалюк, декларація про державний суверенітет України заклала основоположні політико-правові, соціально-економічні принципи побудови української держави. Вона проголосила державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту та неподільність

здійснюваної влади Республіки в межах її території, а також як незалежність і рівноправність у веденні зовнішніх зносин. Цей нормативно-правовий акт також стверджував, що Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і в подальшому закріплює його в законах [6, с. 79].

Правовий режим права державної власності в 1991 році був урегульований низкою законодавчих актів, зокрема Цивільним кодексом УРСР від 18 липня 1963 року [7] та Законом УРСР «Про власність» від 7 лютого 1991 року [8].

Статтею 89 ЦК УРСР було встановлено, що держава є єдиним власником усього державного майна [7]. Водночас управління державним майном, згідно із ст. 33 Закону України «Про власність», від імені народу (населення адміністративно-територіальної одиниці) здійснювала відповідно Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки і місцеві ради народних депутатів Української Радянської Соціалістичної Республіки, а також уповноважені ними державні органи [8].

Зазначеними нормативно-правовими актами на державні органи, уповноважені управляти державним майном, покладалися завдання та повноваження щодо вирішення питань створення підприємств і визначення цілей їхньої діяльності, реорганізації та ліквідації, здійснення контролю за ефективним використанням і схоронністю ввіреного підприємству державного майна та інші правомочності (ч. 2 ст. 33 Закону України «Про власність») [8].

Частина 1 статті 91 Цивільного кодексу УРСР передбачала, що порядок передавання до інших державних організацій будівель, споруд, устаткування та іншого майна, що належить до категорії основних засобів державних організацій, яким вони належать, визначає законодавство Союзу РСР і Української РСР [7]. Це також стосувалося передавання будівель колгоспам, іншим кооперативним і громадським організаціям. Також наголошувалося, що таке передавання є безоплатною (ч. 2 ст. 91 ЦК УРСР) [7].

Постановою Верховної Ради Української РСР «Про захист суверенних прав власності Української РСР» від 29 листопада 1990 року № 506-ХІІ [9], яка втратила чинність на підставі Постанови Верховної Ради України від 4 березня 1992 року № 2164-ХІІ [10], був установлений мораторій на території республіки на будь-які зміни форм власності і власника державного майна, ініціаторами та учасниками яких є органи державної влади та управління.

Отже, Закон України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України» від 10 вересня 1991 року став відправною точкою для формування державної власності нової держави та здійснення його належного управління, а підприємства військово-промислового комплексу було визнано державною власністю [5].

Установчий етап формування військово-промислового комплексу України, крім закріплення державної власності, також характеризується періодом формування органів управління військово-промисловим комплексом.

Досліджуючи історичні аспекти та генезу розвитку органів управління військово-промисловим комплексом України, на установчому етапі доцільно виокремити деякі періоди, пов'язані з періодами існування відповідних органів управління.

Так, на виконання Закону України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України» Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про заходи щодо виконання Закону України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України» від 24 вересня 1991 року № 227. Указаною постановою Кабінет Міністрів України зобов'язав міністерства і відомства здійснити, переважно до 1 жовтня 1991 року, прийняття у своє відання підприємств, установ та організацій згідно з додатком і повністю закінчити цю роботу до 1 грудня 1991 року [11].

З метою вдосконалення структури державного управління Української РСР Законом УРСР від 18 квітня 1991 року «Про утворення Кабінету Міністрів

Української РСР» [12] утворений Кабінет Міністрів Української Радянської Соціалістичної Республіки у складі Прем'єр-міністра, Першого віце-прем'єра, віце-прем'єра, державного секретаря Кабінету Міністрів, державних міністрів і міністрів Української РСР.

Одним із портфельів державних міністрів була посада державного міністра з питань оборонного комплексу і конверсії Української Радянської Соціалістичної Республіки. Крім того, у структуру секретаріату Кабінету Міністрів УРСР відповідно до постанови Кабінету Міністрів УРСР «Про структуру Секретаріату Кабінету Міністрів УРСР» від 16 серпня 1991 року № 141 входив відділ оборонного комплексу, зв'язку та машинобудування [13].

Водночас із метою державного керівництва галузями оборонної промисловості та машинобудування на території України Постановою Кабінету Міністрів України «Питання Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню» від 29 жовтня 1991 року № 297 утворено Держоборонпромаш України – центральний орган державного управління, підвідомчий Кабінету Міністрів України [14].

Відповідно до додатка постанови Кабінету Міністрів України від 29 жовтня 1991 № 227 у відання Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню (Держоборонпромаш України) переходили підприємства, установи та організації таких органів управління СРСР, а саме: ДАТ «Верстатойнструмент», МДО (*міжгалузеве державне об'єднання*) «Коммаш», МДО «Промприлад», МДО «Нафтоком», Мінважмаш, Мінавтосільгоспмаш, МДО «Електроміра», МДО «Захист», Мінелектротехприлад, МДО «Кріогеніка», МДО «Машприладсервіс», МДО «Безпека», концерн «Хімнафтомаш», концерн «Аконхол», концерн «Важенергомаш», концерн «Трансмаш», концерн «Будшляхмаш», концерн «Поліграфмаш», МДО «Строммаш», Мінавіапром, Мінсудпром, Мінрадіопром, концерн «Телеком», Міноборонпром, Мінзагальномаш, Мінатоменергопром, Мінелектронпром і концерн «Гідромаш» [14].

Отже, Держоборонпромаш України став першим органом незалежної України, що безпосередньо здійснював державне управління оборонною промисловістю. Держоборонпромаш України, підвідомчі йому підприємства, об'єднання, організації та установи становили систему Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню.

Головними завданнями Держоборонпромашу України були такі [14]:

1. Координування господарської діяльності в межах об'єднань, підприємств та організацій, дотичних до галузі оборонної промисловості та машинобудування України.

2. Організація процесу розроблення та реалізації державних стратегій розвитку в галузі оборонної промисловості і машинобудування в Україні, а також усього, що стосується державних міжгалузевих програм із залученням конверсії на базі оборонних підприємств.

3. Захист і сприяння забезпеченню державної політики, що стосується розвитку наукоємних галузей і пріоритетних напрямків розвитку оборонної та машинобудівної сфери, заохочення до впровадження науково-технічних і виробничих досягнень оборонного комплексу в галузях саме цивільного призначення.

4. Стимулювання реалізації різнопланових програм соціального розвитку в межах колективів об'єднань, підприємств та організацій різних галузей.

Водночас до основних повноважень Держоборонпромашу України належали такі [14]:

1. Проведення інвестиційної політики.
2. Розроблення і розміщення державних замовлень.
3. Спільне розроблення обсягів держзамовлення на виробництво військової техніки та озброєння між відомствами України і відповідними міністерствами.

4. Організація програм, що слугують задля подальшого розвитку підприємств та організацій у напрямках підвищення технологічності рівня виробництва, показників якості та конкурентоспроможності продукції.

5. Розроблення планів міжвідомчої кооперації і програми сприяння демонополізації виробництва.

6. Розроблення і впровадження системи економічних та організаційних методів стимулювання процесів конверсії.

7. Призначення на посаду на контрактній основі та звільнення з посади керівників об'єднань, підприємств і організацій.

8. Управління державним майном, що закріплюється за уповноваженими підприємствами, установами та організаціями, підвідомчими Комітету.

9. Створення, реорганізація та ліквідація підприємств, організацій та установ, затвердження їхніх статутів і положень тощо.

Крім того, відповідно до абзацу 3 пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Питання Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню» від 29 жовтня 1991 року № 297 Держоборонпромаш України у своїй діяльності використовував економічні методи, принципи розмежування функцій державного управління та безпосереднього господарювання, що здійснюють об'єднання, підприємства, організації та установи [14].

Зважаючи на викладене, зазначеною нормою були підтверджені основні принципи здійснення управління об'єктами державної власності щодо заборони органам державної виконавчої влади прямого втручання в господарську діяльність підприємств, що є в загальнодержавній власності.

Аналізуючи зазначені повноваження, потрібно вказати, що Держоборонпромаш України був фактично органом, який здійснював управління об'єктами державної власності та, водночас, мав повноваження щодо розміщення на підпорядкованих йому підприємствах, установах та організаціях державних замовлень. Такі повноваження давали б змогу

забезпечити завантаженість відповідних підприємств замовленнями в умовах становлення держави.

Зважаючи на викладене, варто зазначити, що протягом першого періоду установчого етапу формування системи управління оборонно-промисловим комплексом України, його управління здійснювали такі органи та їхні відділи:

1. Державний міністр із питань оборонного комплексу і конверсії Української РСР.

2. Відділ оборонного комплексу, зв'язку та машинобудування секретаріату Кабінету Міністрів УРСР.

3. Державний комітет України по оборонній промисловості і машинобудуванню.

Однак існування посади державного міністра та органу з одночасними повноваженнями щодо управління об'єктами державної власності та формування і розміщення державних замовлень виявилось недовгим.

Відсутність замовлень і порушення коопераційно-виробничих зв'язків між підприємствами та організаціями колишнього Союзу РСР і розладом системи матеріально-технічного забезпечення зумовило тяжкий фінансовий стан науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій і промислових підприємств оборонного та машинобудівного комплексів України.

20 січня 1992 року Президент України видав Указ № 44 «Про невідкладні заходи по стабілізації роботи науково-дослідних та проектно-конструкторських організацій і промислових підприємств оборонного і машинобудівного комплексів України в 1992 році» [15], яким організовано роботу для реалізації конверсійної програми і переорієнтації підприємств оборонного комплексу на збільшення випуску товарів народного споживання.

Водночас пріоритетним було збереження в процесі конверсії високого науково-технічного та виробничого потенціалу галузевих науково-дослідних установ і підприємств та забезпечення соціальної захищеності працівників оборонних науково-дослідних установ і підприємств.

Також пунктом 5 Указу Президента України «Про невідкладні заходи по стабілізації роботи науково-дослідних та проектно-конструкторських організацій і промислових підприємств оборонного і машинобудівного комплексів України в 1992 році» від 20 січня 1992 року № 44 [15] поставлено завдання Кабінету Міністрів України розглянути пропозиції Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню і Ради директорів оборонного комплексу про структуру державного управління оборонною промисловістю України й ухвалити відповідні рішення.

Держоборонпромаш України та посада державного міністра існували до утворення Указом Президента України від 25 лютого 1992 року № 98 [16] та Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.1992 № 217 [17] Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України.

Указом Президента України від 25 лютого 1992 року № 98 [16] також ліквідовано інститут державних міністрів як такий, що не виправдав себе. Постановою Кабінету Міністрів України «Про структуру апарату Кабінету Міністрів України» від 04.05.1992 № 225 [18] ліквідовано відділ оборонного комплексу, зв'язку та машинобудування секретаріату та введено Групу експертів із питань машинобудування і конверсії, промисловості і транспорту.

Ухвалення Указу Президента України «Про невідкладні заходи по стабілізації роботи науково-дослідних та проектно-конструкторських організацій і промислових підприємств оборонного і машинобудівного комплексів України в 1992 році» від 20 січня 1992 року № 44 зумовило зміни у структурі державного управління оборонною промисловістю України.

Отже, наступним періодом установчого етапу формування оборонно-промислового комплексу та його системи управління потрібно виділити період діяльності Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії і в подальшому дослідити особливості його утворення та діяльності.

Так, у 1992 року на зміну Держоборонпромашу України було створено Міністерство машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії (Мінмашпром). Створення Мінмашпрому обумовлено також і тим, що постановою Верховної Ради України «Про звіт Кабінету Міністрів України про здійснення та ефективність заходів щодо соціального захисту населення і внутрішнього ринку України» від 7 лютого 1992 року № 2106-ХІІ [19] відзначено незадовільну діяльність Уряду та надано повноваження Президенту України визначити його структуру.

На виконання постанови Верховної Ради України від 7 лютого 1992 року щодо внесення змін до структури Уряду України та з метою вдосконалення системи центральних органів державної виконавчої влади України Указом Президента України від 25 лютого 1992 року № 98 [16] на базі Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню створено Міністерство машинобудування, військово-промислового комплексу в конверсії України.

Водночас цікавим є той факт, що з утворенням Мінмашпрому змінилася назва оборонного комплексу на військово-промисловий.

Відповідно до словника української мови слово «оборонний» є прикметником до слова оборона та означає «який працює на оборону країни, призначений для оборони» [20, с. 551]. Слово ж військовий – стосовно війська чи військовослужбовця. Однак чим обумовлено таке перейменування не відомо.

Зважаючи на попередній аналіз, зміни у структурі державного управління оборонною промисловістю в 1992 році відбувалися такі:

1. Замість Держоборонпромашу України створено Мінмашпром.
2. Ліквідовано інститут державних міністрів, зокрема посаду Державного міністра з питань оборонного комплексу і конверсії (Указ Президента України від 25 лютого 1992 року № 98).
3. Ліквідовано відділ оборонного комплексу, зв'язку та машинобудування секретаріату Кабінету Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України «Питання Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України» від 29 квітня 1992 року № 217 затверджено Положення про Мінмашпром [21].

Відповідно до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 1992 року № 217 Мінмашпром України був центральним органом державної виконавчої влади України, підвідомчим Кабінету Міністрів України [17].

На Мінмашпром покладалися такі функції: реалізація державної політики розвитку народного господарства України як у машинобудуванні, так і у військово-промисловому комплексі; сприяння процесам, що передують структурним перебудовам економіки; формування системи заходів, які стосуються забезпечення економічної та військово-політичної самостійності України.

Головними завданнями Мінмашпрому України були такі [17]:

1. Організація виготовлення машинобудівної, військово-промислової та цивільної продукції.

2. Оптимізація виробничих і міжгалузевих структур у галузі машинобудування та військово-промислового комплексу, навігація орієнтирів з урахуванням залучення нових ринків постачання сировини та збуту продукції, пошук нових зв'язків і кооперації.

3. Прогноз показників розвитку та впливу конверсії багатогалузевого комплексу Мінмашпрому України, формулювання та підготовка потенційних пропозицій щодо розміщення державних замовлень на підвідомчих Міністерству підприємствах.

4. Розроблення цільових програм і програмних заходів із перспективних напрямків розвитку науки і технологій у машинобудуванні та військово-промисловому комплексі, запровадження науково-технічних досягнень оборонного комплексу у виробництво цивільної продукції.

5. Підготовка пропозицій про розміщення нових виробництв і ліквідацію застарілих підприємств, координація та узгодження цих питань із

відповідними органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

6. Сприяння розвитку підприємництва й конкуренції, проведення робіт із демонополізації виробництва в машинобудуванні та військово-промисловому комплексі, внесення до Кабінету Міністрів України пропозицій про здійснення антимонопольних заходів.

7. Аналіз і впровадження фінансово-економічних регуляторів оптимізації економічних зв'язків, кооперованих поставок і перевезень, подання відповідних пропозицій до Кабінету Міністрів України тощо.

Мінмашпром України відповідно до покладених на нього завдань [17]:

1. Брав участь у формуванні державних замовлень, що стосувалися виробництва машинобудівної, військово-промислової та цивільної продукції на підвідомчих Міністерству підприємствах, разом із Мінекономіки, Міноборони, Мінфіном і Міндержресурсів України.

2. Здійснював розроблення та впровадження економічних та організаційних заходів задля підвищення експортного потенціалу підприємств із галузі машинобудування і військово-промислового комплексу задля пошуку ринків збуту продукції за кордоном.

3. Забезпечував підприємства допоміжними способами реалізації матеріально-технічних ресурсів для виконання ними необхідних державних замовлень.

4. Формував підходи до координації розподілу державних фінансових ресурсів поміж підприємствами машинобудування та військово-промислового комплексу, коштів Державного фонду сприяння конверсії, спрямованих на виконання найбільш важливих програм щодо економічних проблем, а також контролював їхню подальшу реалізацію.

Відповідно до пункту 7 постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 1992 року № 217 міністра машинобудування військово-промислового комплексу і конверсії України призначив Президент. На нього покладалася персональна відповідальність за виконання тих завдань, що покладаються на

Міністерство, та здійснення власних функцій, що давало йому важелі впливу на визначення рівня відповідальності заступників міністра, керівників підрозділів Міністерства [17].

Розгляд наукових рекомендацій і пропозицій в основних напрямках науки і техніки, визначення та формування науково обґрунтованої єдиної технічної політики у сфері машинобудування і військово-промислового комплексу передбачали створення науково-технічних (наукових) рад, що формувалися з-поміж вчених і висококваліфікованих фахівців необхідних галузей.

З огляду на зазначені повноваження та завдання Мінмашпрому вбачається, що такий орган організував виробництво та кооперацію, регулюючи водночас економічні зв'язки підприємств. Натомість у положенні про міністерство були відсутні повноваження щодо управління державним майном і реалізації кадрової політики.

Також варто зазначити, що в зазначений період відповідно до розпорядження Президента України «Про Положення про Міністерство економіки України» від 16 травня 1992 року № 89 у формуванні державних замовлень також брало участь Мінекономіки України [22].

У подальшому потрібно зосередити увагу на дослідженнях нормативного регулювання організаційних і правових основ діяльності підприємств військово-промислового комплексу в період функціонування Мінмашпрому.

Так, одразу після утворення Мінмашпрому ухвалено Закон України «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 року [23], який визначив основні засади правових, економічних та організаційних аспектів приватизації підприємств різних форм власності (загальнодержавної, республіканської та комунальної) для закладення основи створення багатокладної соціально орієнтованої ринкової економіки України.

Водночас частина друга статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» визначила, що приватизації не підлягали майнові

комплекси підприємств, які забезпечують діяльність у сфері виготовлення та реалізації зброї, вибухових і радіоактивних речовин [23].

Також підприємства з виготовлення та ремонту всіх видів зброї входили до сформованого переліку майнових комплексів, які належать державним підприємствам, організаціям або їхнім структурним підрозділам основного виробництва та не підлягають приватизації або передаванню в оренду згідно з Декретом Кабінету Міністрів України від 31 грудня 1992 року № 26-92 [24].

15 грудня 1992 року Кабінет Міністрів України задля укріплення ефективності дії щодо управління майном, яке є в загальнодержавній власності, ухвалив Декрет «Про управління майном, що є в загальнодержавній власності» № 8-92 [25].

Вищезазначений декрет покладав на міністерства та інші органи державної влади, підвідомчі Кабінету Міністрів України, здійснення низки функцій, що безпосередньо стосувались управління майном, яке перебуває в загальнодержавній власності. Відповідно для цього їх наділяли низкою повноважень [25], як-то:

1) ухвалення рішень, що стосуються потенційного створення, реорганізації або ж ліквідації підприємств, установ і організацій, які були засновані на базі загальнодержавної власності (надалі – підприємства);

2) затвердження статутів (положення) підприємств, контроль їхнього дотримання та ухвалення рішення у зв'язку з порушенням статутів (положень);

3) укладання і розривання контрактів із керівниками підприємств;

4) контролювання ефективності використання та збереження державного майна, яке закріплюється за підприємствами;

5) надання згоди для Фонду державного майна України щодо потенційного створення спільних підприємств із будь-якою організаційно-правовою формою, до статутного фонду яких буде передане майно, що являє собою загальнодержавну власність тощо.

Пункт 3 Декрету «Про управління майном, що є у загальнодержавній власності» від 15 грудня 1992 року визначав, що низці органів виконавчої влади (міністерствам та іншим підвідомчим Кабінету Міністрів України органам державної виконавчої влади) прямо заборонено безпосередньо втручатись у ведення господарської діяльності тих підприємств, які є об'єктом загальнодержавної власності [25].

Отже, за результатами проведеного дослідження встановлено, що визначені Декретом «Про управління майном, що є у загальнодержавній власності» від 15 грудня 1992 року повноваження щодо управління майном, що є в загальнодержавній власності, стали першими законодавчо закріпленими загальними нормами щодо управління державним майном, якими встановлено, що таке управління містить як безпосереднє управління майном, так і кадрову політику без втручання в господарську діяльність.

Зважаючи на викладене, у цей період держава вжила низку заходів та окреслила необхідність збереження в державній власності підприємств військово-промислового комплексу. Однак не було враховано, що подальший розвиток таких підприємств обумовлений державною підтримкою та державними замовленнями.

Після отримання внаслідок розпаду СРСР величезного арсеналу озброєння загалом не йшлося про будь-які програми переозброєння, створення нових зразків озброєнь, а про здійснення науково-дослідної роботи й поготів. Не маючи змоги забезпечити на належному рівні державними замовленнями підприємства військово-промислового комплексу, держава взяла курс на конверсію та експортний потенціал підприємств.

Згідно з постановою Верховної Ради України від 22 квітня 1993 року № 3123-ХІІ [26] Кабінет Міністрів України відповідно до доручення Президента України розробляв комплексну програму використання потенціалу оборонної промисловості і конверсії.

22 лютого 1992 року постановою Кабінету Міністрів України № 79 [27] утворено державний фонд сприяння конверсії для фінансування заходів,

пов'язаних із конверсією військового виробництва в оборонному та машинобудівному комплексах України.

Однак постановою президії Верховної Ради України від 16 вересня 1993 року № 3440-ХІІ встановлено недоцільність внесення на розгляд програми конверсії. Натомість на Кабінет Міністрів України покладено завершення формування програми використання науково-технічного та виробничого потенціалу підприємств галузі військово-промислового комплексу та її подальше затвердження задля розвитку економіки [28].

Розроблені Міністерством машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії напрями використання потенціалу підприємств і організацій машинобудування та оборонної промисловості для розв'язання пріоритетних завдань розвитку економіки на основі комплексних цільових науково-технічних програм було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 року № 229 [29].

На підприємствах Мінмашпрому було передбачено виготовлення нової найважливішої машинобудівної продукції для забезпечення в 1993 році потреб пріоритетних галузей економіки, а саме:

1. Машини та устаткування для паливно-енергетичного комплексу (парова турбіна, електрорічильник, галогенна лампа побутова, трансформатор тощо).
2. Машини та устаткування для сільського господарства, харчової та переробної промисловості (трактор, плуг, культиватор, доїльна установка, пивоварний завод малої потужності, устаткування для виробництва ковбас).
3. Складна медична техніка, інструменти і препарати, засоби реабілітації населення, що постраждало внаслідок Чорнобильської катастрофи (штучна нирка).
4. Складна радіоелектронна апаратура і мікроелектроніка (цифрова аудіотехніка, цифровий телевізор, відеомагнітофон, конденсатор).
5. Складна побутова техніка, інші товари широкого вжитку (пральна машина з центрифугою, пилосос побутовий, гриль-бар, жарова шафа, електропраска).

6. Засоби пересування та двигуни до них (автомобіль вантажний, автобус, трамвай міський).

7. Засоби зв'язку (апаратура космічного зв'язку, світловодна система).

8. Продукція суднобудування (транспортне судно, рибпромислове судно).

Крім того, 21 березня 1994 року була підписана Угода між Міністерством машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки щодо конверсії підприємств військово-промислового комплексу [30].

Зважаючи на викладене, одним з основних завдань Мінмашпрому, що також вбачається з назви органу, була організація проведення конверсії підприємств військово-промислового комплексу.

На початковому етапі існування оборонно-промислового комплексу України як важливої складової галузі економіки вже самостійної держави більшість фахівців були переконані у важливості та буквальній необхідності конверсії всього комплексу. Це було обумовлено бажанням утримати його на тому рівні та масштабах, які залишилися в розпорядженні держави після розпаду СРСР. Крім того, активні процеси державотворення та зміни в економіці держави потребували швидкого подолання кризових явищ, переходу до ринкових відносин і просування співпраці не тільки на внутрішньому, але й зовнішньому ринку, за допомогою залучення всіх доступних тоді резервів. Конверсія, яка є прикладом складної динамічної системи, що повноцінно функціонує в межах оборонної економіки, а її елементами є ресурси різного впливу (матеріальні, фінансові, соціальні), які в подальшому вивільняються завдяки діяльності виробництва та використовуються для запланованих потреб [31, с. 34], повинна була посилити інтеграційні процеси оборонно-промислового комплексу з іншими галузями економіки. Це пов'язано і з тим, що якісні параметри оборонного виробництва перевищували параметри цивільного, що сприяло забезпеченню виробництва більш наукоємної продукції цивільного призначення. Це, зі свого боку, було

вагомим важелем для прискорення науково-технологічного розвитку держави в усіх доступних галузях. Проте відсутність сформованої стратегії конверсії призвела до катастрофічних її результатів, оскільки не було наукового обґрунтування організаційно-економічного механізму реалізації необхідних заходів, подальшого оцінювання їхніх наслідків, через що було упущено орієнтацію саме на державне фінансування в умовах обмеженості бюджетних коштів [32].

Також варто зазначити про ухвалення 15 червня 1993 року Указу Президента України «Про корпоратизацію підприємств» № 210/93, абзацом 3 пункту 1 якого було зазначено, що проведення корпоратизації не здійснюється на підприємствах, які не підлягають приватизації відповідно до законодавства, зокрема й на підприємствах військово-промислового комплексу [33].

Зміни у структурі управління військово-промисловим комплексом відбувалися також і у структурі секретаріату Кабінету Міністрів України. Так, постановою Кабінету Міністрів України «Про структуру апарату Кабінету Міністрів України» від 12 листопада 1992 року № 620 [34] на заміну Групи експертів із питань машинобудування і конверсії створено відділ із питань машинобудування, зв'язку і конверсії.

Крім того, Указом Президента від 28 вересня 1993 року № 389/93 призначено Віце-прем'єр-міністра України з питань військово-промислового комплексу [35].

Указом Президента України від 21 червня 1996 року № 457/96 затверджено нове Положення про Міністерство машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України [36].

У новому положенні були зазначені повноваження Мінмашпрому щодо управління державним майном, здійснення державної політики в машинобудуванні, військово-промисловому комплексі та конверсії і координації та контролю за зовнішньоекономічною діяльністю підприємств, що належать до сфери його управління.

Зважаючи на викладене, варто зазначити, що протягом указанного періоду в Україні управління військово-промисловим комплексом здійснювали такі органи:

- Віце-прем'єр-міністр України з питань військово-промислового комплексу;
- відділ із питань машинобудування, зв'язку і конверсії апарату Кабінету Міністрів України;
- Міністерство машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України.

Однак органи управління так і не здійснили успішно переорієнтацію підприємств військово-промислового комплексу на випуск товарів широкого вжитку, а виробництво військової техніки останніми роками скоротилося більш як на 90 %. Зазначене зумовило написання Концепції державної промислової політики України.

У досліджений період також позитивним було ухвалення постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок формування, розміщення та виконання державного замовлення для забезпечення потреб оборони і безпеки» від 28 вересня 1996 № 1194 [37] та формування першого державного оборонного замовлення.

Указом Президента України від 25 липня 1997 року № 701/97 [38] з метою вдосконалення структури управління військово-промисловим комплексом, машинобудуванням і конверсією в умовах реформування економіки України та відповідно до пункту 15 статті 106 Конституції України [39] на базі Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України утворено Міністерство промислової політики України.

Характеризуючи установчий етап становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, потрібно відмітити, що питання створення та діяльності таких органів перебувало у віданні Президента України.

Період створення та існування Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню та Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії доцільно охарактеризувати як перший (установчий етап) становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Отже, за результатами проведеного дослідження варто виокремити деякі періоди формування та становлення органів управління військово-промисловим комплексом на установчому етапі, а саме:

1. Перший період установчого етапу – з моменту здобуття незалежності до 1992 року, який характеризується законодавчим закріпленням державної власності та початком формування органів управління військово-промисловим комплексом, а саме Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню. Держоборонпромаш України став першим органом незалежної України, що безпосередньо здійснював державне управління оборонною промисловістю та, водночас, мав повноваження щодо розміщення на підпорядкованих йому підприємствах, установах та організаціях державних замовлень.

2. Другий період установчого етапу – з 1992 року до 1997 року – період діяльності Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії. Такий орган організував виробництво та кооперацію, регулюючи водночас економічні зв'язки підприємств. Крім того, у зазначений період ухвалено законодавчу базу, що закріпила норми щодо управління державним майном, якими встановлено, що таке управління містить як безпосереднє управління майном, так і кадрову політику без втручання в господарську діяльність. У цей період також держава вжила низку заходів та окреслила необхідність збереження в державній власності підприємств військово-промислового комплексу.

1.2 Генеза розвитку нормативно-правового регулювання повноважень Міністерства промислової політики України, Державного комітету промислової політики України та Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України

Завершення установчого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі збігається з періодом ліквідації Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу та утворення Міністерства промислової політики України – наступний (другий) етап розвитку системи управління військово-промисловим комплексом.

Зважаючи на викладене, у подальшому вбачається за доцільне дослідити та проаналізувати особливості утворення та діяльності Міністерства промислової політики України.

Так, кризовий стан промисловості, зокрема військово-промислового комплексу, зумовив ухвалення постановою Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 року № 272 Концепції державної промислової політики України [40]. Актуальність розроблення та реалізації Концепції державної промислової політики України обумовлено важливістю визначення доступних та ефективних способів і методів активізації як промислового, так і науково-технічного потенціалу держави, а також кризовим станом промисловості, що потребує пошуку методів для запобігання деіндустріалізації.

Головною проблемою кризового стану промисловості в Концепції визначено те, що весь інтелектуальний і технологічний потенціал створювався не як самостійний, єдиний комплекс України, а як активна складова народногосподарського комплексу СРСР.

Здійснення реформ у галузі оборонно-промислового комплексу і загалом усього оборонного сектору економіки просувалося та просувається в доволі хаотичному напрямку. Водночас простежується відрив від стратегій розвитку країни у воєнно-економічній, соціально-економічній і науково-

технічній галузі, що підкреслює ситуацію послабленого формувального і регулювального впливу держави на характер і динаміку економічних процесів, що безпосередньо призводить до початкового етапу занепаду [41, с. 11].

Указом Президента України від 25 липня 1997 року № 701/97 [38] з метою вдосконалення структури управління військово-промисловим комплексом, машинобудуванням і конверсією в умовах реформування економіки України та відповідно до пункту 15 статті 106 Конституції України [39] на базі Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України утворено Міністерство промислової політики України.

У подальшому Указом Президента України від 1 грудня 1997 року № 1321/97 [42] затверджено положення про Міністерство промислової політики України (далі – Мінпромполітики України).

Пункт перший положення вказує на те, що Мінпромполітики України позиціонується як центральний орган виконавчої влади, на який покладено процеси забезпечення реалізації державної політики як у галузі військово-промислового комплексу, конверсії, машинобудування, так і металургійній, хімічній, легкої промисловості та інших чинних галузях промисловості України [42].

Після Держоборонпромашу України, Мінмашпрому та у зв'язку з утворенням Мінпромполітики України потрібно зазначити про тенденцію до відсутності необхідності управління військово-промисловим комплексом окремим органом державної влади з окремими та самостійними повноваженнями в цій сфері.

Міністерство промислової політики України було центральним органом виконавчої влади, який забезпечує реалізацію визначених засад державної політики в усіх галузях промисловості України: військово-промислового комплексу, конверсії, металургійній, хімічній, легкій промисловості, машинобудуванні тощо.

Повноваження Мінпромполітики України переважно не відрізнялися від повноважень Мінмашпрому, розширювалася лише сфера реалізації державної політики.

До повноважень Мінпромполітики України відповідно до пункту 4 положення належало [42] таке:

1) участь у розробленні та реалізації державної політики в тих галузях промисловості, які йому підпорядковуються, проєктів щодо формування Державного бюджету України, а також програм загальнодержавного рівня як економічного, так і соціального розвитку України, макроекономічних і міжгалузевих балансів;

2) координація основ діяльності підприємств, які підпадали під його сферу управління, реалізація єдиної політики інвестиційного та науково-технічного спрямування задля підтримки інтересів подальшого розвитку промислового потенціалу держави, додержання основ охорони праці та екологічної безпеки;

3) участь у гарантуванні та забезпеченні виконання робіт і поставок продукції, спрямованої на задоволення державних потреб, формування та впорядкування плану з виконання наданого державного оборонного замовлення, розроблення пропозицій для подальшого розгляду у сфері міжнародного співробітництва з машинобудування, питань втілення особливостей військово-промислового комплексу та інших галузей промисловості;

4) координація основ зовнішньоекономічної діяльності тих підприємств, які підпадають під його сферу управління, питань виконання умов міжнародних договорів та угод щодо розвитку промислового комплексу держави, вжиття заходів, що відповідають межам визначеної компетенції, стосовно покращання умов для реалізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств, а також сприяння захисту їхніх інтересів у межах зовнішнього ринку;

5) участь у розробленні та подальшому укладанні міжнародних договорів України у визначеному чинним законодавством порядку;

б) здійснення в межах своїх законних повноважень функцій, що стосуються управління наявним майном тих підприємств, що стосуються сфери його управління, сприяння у формуванні необхідних умов, що сприятимуть співробітництву підприємств різних форм власності, метою якого є задоволення потреб держави.

Мінпромполітики України очолював міністр, якого призначав на посаду та звільняв із неї Президент України у встановленому порядку. Рішення, що стосувалися розгляду наукових рекомендацій та інших пропозицій стосовно головних напрямків розвитку науки і техніки, обговорення та затвердження найважливіших програм, провадила науково-технічна рада з учених і висококваліфікованих фахівців. Ця рада також могла вирішувати й інші питання, що стосувалися діяльності Мінпромполітики України [42].

У період діяльності Мінпромполітики України діяв Декрет Кабінету Міністрів України «Про управління майном, що є у загальнодержавній власності» від 15 грудня 1992 року № 8-92 [25].

Далі потрібно розглянути історичні аспекти особливостей статусу підприємств військово-промислового комплексу як об'єктів державної власності.

Так, нормами Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» від 7 липня 1999 року було закріплено перелік тих об'єктів права державної власності, які не підлягають приватизації, а також перелік об'єктів права власності, які хоч і не можуть бути приватизованими, проте мають шанс бути корпоратизованими. До них входили і підприємства військово-промислового комплексу [43].

Крім того, відповідно до пункту першого Указу Президента «Про корпоратизацію підприємств» від 15 червня 1993 року № 210 підприємства, які не підлягають приватизації, не підлягали корпоратизації [44].

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію майна державних підприємств» від 19 лютого 1997 року № 89/97-В встановлено, що майнові комплекси підприємств із виготовлення та ремонту всіх видів зброї, яка є на озброєнні Збройних сил України, Служби безпеки України, *являють собою об'єкти загальнодержавного значення*, а контроль за їхньою діяльністю з боку держави є гарантією захисту громадян від настання наслідків впливу потенційного неконтрольованого виготовлення, використання або ж реалізації тієї продукції, яка є небезпечною, що також стосується послуг і небезпечних виробництв [45].

Частиною другою статті 5 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію майна державних підприємств» від 19 лютого 1997 року встановлено, що, крім об'єктів, які мають загальнодержавне значення, не підлягають приватизації також казенні підприємства [45].

Водночас, якщо звернутися до редакцій переліку таких майнових комплексів державних підприємств, організацій, їхніх структурних підрозділів основного виробництва, щодо яких не допускається здійснення приватизації, згідно з декретом Кабінету Міністрів України «Про перелік майнових комплексів державних підприємств, організацій, їх структурних підрозділів основного виробництва, приватизація або передача в оренду яких не допускається» від 31 грудня 1992 року № 26-92, то можна прослідкувати тенденцію, що приватизація загалом не застосовувалася до всіх тих підприємств, які виготовляли та ремонтували зброю всіх видів.

Однак змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань виготовлення і реалізації вибухових речовин» від 24 грудня 1998 року № 358-XIV, цей пункт викладено в такій редакції: приватизації не підлягають підприємства з виготовлення та ремонту всіх видів зброї, яка є на озброєнні Збройних сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України [46].

Унаслідок таких змін підприємства з виготовлення та ремонту всіх видів зброї, що не перебуває на озброєнні військових формувань України, могли

бути приватизовані, а у зв'язку із заборонаю на здійснення такої діяльності – перепрофільовані.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про перелік підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління Міністерства промислової політики» від 6 квітня 1998 року № 453 затверджено перелік підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління Міністерства промислової політики. Установлено, що до сфери управління Міністерства промислової політики належать підприємства, установи та організації колишніх Міністерства промисловості та Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії за переліком згідно з додатком [47].

Ухвалено Закон України «Про державне оборонне замовлення» від 3 березня 1999 року № 464-XIV [48], який визначав загальні правові та економічні засади (принципи) формування, розміщення, фінансування і виконання державного оборонного замовлення, що регулює відносини в цій сфері.

На виконання зазначеного закону затверджено постанову Кабінету Міністрів України «Питання державного оборонного замовлення» від 9 грудня 1999 року № 2244, пунктом другим якої Міністерство промислової політики було уповноважене укладати державні контракти на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг за державним оборонним замовленням, тобто бути державним замовником [49].

Указом Президента України від 26 квітня 2000 року № 625/2000 правонаступником Міністерства промислової політики України став Державний комітет промислової політики України [50].

Утворення Державного комітету промислової політики України вважаємо окремим періодом другого етапу становлення суб'єктів управління військово-промисловим комплексом України, тому в подальшому необхідно дослідити механізми його утворення та діяльності.

Видання указу Президента України «Про систему центральних органів виконавчої влади» від 15 грудня 1999 року № 1572/99 [51] було вагомим кроком до упорядкування системи центральних органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України визнавався вищим органом у системі виконавчої влади, на який покладається спрямування та координація роботи міністерств та інших підвідомчих органів виконавчої влади, до складу якого також належать Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри. Якщо узагальнювати систему центральних органів виконавчої влади України, то, крім міністерств, до них також належать державні комітети (державні служби) та центральні органи виконавчої влади, які мають спеціальний статус. Водночас міністерство було головним органом виконавчої влади, діяльність якого забезпечує реалізацію політики у визначеній сфері діяльності. Керівництво міністерством покладено на міністра, який є членом Кабінету Міністрів України [51].

Якщо зауважити про функціонування державного комітету (державної служби), то він являє собою центральний орган виконавчої влади, що координується роботою Прем'єр-міністра України або одним із віце-прем'єр-міністрів або ж міністрів. Одним із головних завдань державного комітету (державної служби) є внесення пропозицій стосовно формування державної політики в певній галузі відповідним членам Кабінету Міністрів України на розгляд і подальше затвердження. На центральні органи виконавчої влади із спеціальним статусом законодавчо покладались особливі завдання та повноваження, які закріплювали положення Конституції та іншого законодавства України. Щодо таких органів могли встановлювати спеціальні умови утворення, реорганізації чи ліквідації, окремо визначали питання підконтрольності та підзвітності, що значно впливало і на порядок призначення та звільнення керівників, вирішення інших питань їхньої діяльності [51].

Згідно зі змінами до Схеми організації та взаємодії центральних органів виконавчої влади, затвердженої Указом Президента України «Про зміни у

структурі центральних органів виконавчої влади» від 15 грудня 1999 року № 1573(1573/99) [52], було доручено створити Державний комітет промислової політики України, який мав ґрунтуватися на основі Міністерства промислової політики України. Останній, зі свого боку, підлягав ліквідації.

Зважаючи на законодавче закріплення системи органів виконавчої влади, Указом Президента України від 26 квітня 2000 року № 625/2000 [50] правонаступником Міністерства промислової політики України став Державний комітет промислової політики України. Цим же самим указом затверджено положення про Державний комітет промислової політики України.

Зазначений етап у розвитку підходів до реформування оборонно-промислового комплексу відбувся з основною метою боротьби з наслідками конверсії, яка через недостатнє наукове підґрунтя стала хаотичним, безсистемним та обвальним явищем для всієї оборонної індустрії. Щоб уникнути негативного впливу наслідків конверсії, необхідно було застосувати пошук і використання доступних тоді способів адаптації до можливого функціонування оборонно-промислового комплексу в умовах перехідного періоду та потенційного переходу на рейки ринкової економіки [53].

Водночас погляди фахівців часто піддавалися модифікаціям у різних напрямках [53]: відмова від форми державної власності та приватизація власності оборонних підприємств і організацій, а також подальше формування її структури [54], створення інтегрованих об'єднань із конкурентоспроможних підприємств комплексу, які мають достатній потенціал, через концентрацію їхніх виробничих і фінансових ресурсів на базі одного об'єднання [55, с. 100; 54]; більше приділення уваги зовнішньоекономічній діяльності за допомогою активізації та розширення експортних поставок задля подальшого отримання додаткових ресурсів, які використовуватимуться для успішного розвитку потенціалу всього комплексу [56]; акцент на розбудові міжнародного військово-технічного співробітництва (ВТС) [57].

Аналізуючи зазначене, потрібно відмітити відсутність системності реформування системи управління.

Звертаючись до пункту 1 положення, Державний комітет промислової політики України (Держпромполітики України) можна охарактеризувати як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого координується та спрямовується з боку Кабінету Міністрів України, тобто через міністра економіки України [50].

Проте в подальшому відповідно до указу Президента України «Про внесення змін до Положення про Державний комітет промислової політики України» від 17 жовтня 2000 року № 1140/2000 [58] Державний комітет промислової політики України визнавався центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовує і координує безпосередньо Кабінет Міністрів України.

Держпромполітики України не реалізовував промислову політику самостійно, а вносив на розгляд пропозиції щодо формування подальшої державної промислової політики у сферах машинобудування, військово-промислового комплексу, легкої промисловості тощо. Крім того, на нього покладали реалізацію таких пропозицій з урахуванням найбільш сприятливих умов, здійснення управління у відповідній сфері, а також координацію міжгалузевого характеру, функціональне регулювання щодо тих питань, які віднесено до його відання.

До повноважень Держпромполітики України належали функції з управління об'єктами державної власності, координація зовнішньоекономічної діяльності підприємств, що належать до сфери його управління тощо.

Однак серед повноважень були відсутні повноваження з участі у формуванні державних замовлень на виробництво військово-промислової та цивільної продукції на підвідомчих підприємствах. Повноваження щодо формування державних замовлень належали утвореному Указом Президента України від 23 жовтня 2000 року № 1159/2000 [59] Міністерству економіки.

Водночас Державний комітет промислової політики є органом виконавчої влади, уповноваженим до укладання державних контрактів щодо поставок (закупівель) продукції, виконання робіт або ж надання послуг, які передбачені державним оборонним замовленням, що закріплено постановою Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2001 року № 386.

Створення Держпромполітики України, діяльність якого координує Кабінет Міністрів України, підтверджувало тенденцію до того, що для управління військово-промисловим комплексом не потрібен окремий орган державної влади із самостійними повноваженнями в такій сфері.

Далі пропонуємо розглянути адміністративно-правові засади діяльності Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, яка діяла та функціонувала одночасно з Держпромполітики України.

У подальшому з метою підвищення ефективності державного управління та забезпечення національних інтересів України в галузі не тільки функціонування, але й розвитку оборонно-промислового комплексу, зміцнення його наукового та технічного потенціалу, сприяння покращанню координаційних дій і контролю за діяльністю уповноважених на те органів виконавчої влади указ Президента від 14 липня 2000 року № 893/2000 закріпив утворення Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України (далі – Державна комісія) як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом [60].

Як вже було зазначено раніше, такі органи виконавчої влади зі спеціальним статусом наділялись особливими завданнями та повноваженнями, що ввірялися їм положеннями Конституції та іншими законодавчими актами України, у яких також могли бути окреслені спеціальні норми щодо порядку утворення, реорганізації чи ліквідації, окремо визначалися питання підконтрольності та підзвітності, що значно впливало й на порядок призначення та звільнення керівників, вирішення інших питань їхньої діяльності.

Основними завданнями Державної комісії були такі [60]:

1) розроблення та реалізація державної політики у сфері функціонування та розвитку оборонно-промислового комплексу, відповідних воєнно-промислових і військово-технічних державних програм;

2) забезпечення, спрямування та подальша координація діяльності уповноважених центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо спрямованих на реалізацію оборонно-промислової політики дій;

3) підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавчого регулювання в оборонно-промисловій сфері;

4) підготовка пропозицій щодо формування Державного бюджету України з питань фінансування оборонно-промислової сфери, забезпечення виконання державного оборонного замовлення, здійснення заходів із мобілізаційної підготовки держави;

5) забезпечення контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних та інших коштів, що виділяються для забезпечення функціонування та розвитку оборонно-промислового комплексу, виконання державного оборонного замовлення та заходів із мобілізаційної підготовки держави, здійснення відповідно до законодавства інших контрольно-наглядових, а також регуляторних функцій із питань, покладених на Державну комісію;

б) розвиток міжнародного воєнно-промислового та військово-технічного співробітництва, підготовка та укладення міжнародних угод із цих питань.

Указом Президента України від 19 вересня 2000 року № 1073/2000 затверджено положення про Державну комісію з питань оборонно-промислового комплексу України [61].

Для розгляду наукових рекомендацій і пропозицій щодо основних напрямів оборонно-промислової та військово-технічної політики, обговорення найважливіших програм і вирішення інших питань у Держкомісії може бути утворено науково-технічну раду з учених і висококваліфікованих

спеціалістів, раду генеральних конструкторів, інші дорадчі та консультативні органи [61].

Відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо розвитку оборонно-промислового комплексу України» від 14 грудня 2000 року № 1337/2000 Державна комісія з питань оборонно-промислового комплексу України має узгоджувати таке: щорічні показники оборонних замовлень, що стосуються проведення необхідних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт щодо створення або модернізації озброєння і військової техніки, а також їхню поставку (закупівлю), подальшу підготовку та налагодження виробництва, розроблення та виготовлення такої техніки та технологій, які мають подвійне призначення в межах державного замовлення [62].

Отже, у досліджуваний період одночасно функціонували Державний комітет промислової політики, діяльність якого координував Кабінет Міністрів України, та Державна комісія з питань оборонно-промислового комплексу України.

Задля реалізації основних завдань у сфері економічної та соціальної державної політики України, а також планування подальшої розбудови конкурентоспроможного, високорозвинутого та ефективного у сфері виконання поставлених завдань промислового комплексу, подальшого забезпечення складеної та ефективної роботи всіх залучених галузей промисловості Указом Президента України від 5 червня 2001 року № 405/2001 перетворено Державний комітет промислової політики України в Міністерство промислової політики України [63].

Повторне утворення Міністерства промислової політики України вважаємо за доцільне виокремити в якийсь період другого етапу становлення та розвитку суб'єктів управління оборонно-промисловим комплексом.

На підставі указу Президента України від 21 вересня 2001 року № 849/2001 затверджено Положення про Міністерство промислової політики України, згідно з яким Міністерство промислової політики України

(Мінпромполітики України) визначено як центральний орган виконавчої влади, координування та спрямування діяльності якого покладено на Кабінет Міністрів України та головний (провідний) орган із забезпечення реалізації державної політики промислового спрямування в системі центральних органів виконавчої влади [64].

Відповідно до п. 3 про Міністерство промислової політики України основними завданнями Мінпромполітики України були такі [64]:

1) здійснення підготовки щодо формування основ державної політики в галузі промисловості, а також подальше розроблення необхідних для її реалізації механізмів;

2) формування основних пропозицій, які необхідні для вдосконалення механізмів державного регулювання щодо функціонування промислового сектору економіки України;

3) реалізація державних програм розвитку промисловості України;

4) визначення подальших напрямків розвитку сфери промислового сектору економіки України із застосуванням науково-технічного потенціалу;

5) розроблення прогнозів виробничо-технічного та фінансово-економічного розвитку промислового виробництва;

6) формування умов, які будуть найбільш сприятливими в контексті розбудови високорозвинутого промислового сектору економіки України;

7) участь у формуванні, розробленні та подальшій реалізації державної промислової політики регіонального рівня.

Крім того, Мінпромполітики України відповідно до покладених на нього завдань координував основи зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств, до переліку яких також входять підприємства у сфері оборонного комплексу, а також забезпечував підготовку пропозицій щодо державної стратегії у сфері функціонування та розвитку оборонно-промислового комплексу України та військово-технічної політики.

Також варто зазначити, що в подальшому на Мінпромполітики України були покладені повноваження щодо призначення на посади та звільнення з

посад у встановленому законодавством порядку керівників підприємств, установ та організацій, які перебувають в його управлінні. Водночас існувало застереження, що керівника підприємства, установи, організації, яка є суб'єктом міжнародного військово-технічного співробітництва, призначають на посаду та звільняють із посади за погодженням із Президентом України.

Одночасне існування Мінпромполітики України та Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України виявилось недовгим, і на підставі Указу Президента від 9 липня 2003 року № 586/2003 (586/2003) [65] Державну комісію було ліквідовано.

Повноваження державної комісії щодо організації і координування основ діяльності центральних органів виконавчої влади щодо сфери військово-технічного співробітництва передали Міністерству оборони України та Мінпромполітики України.

Після ліквідації Державної комісії на Мінпромполітики України покладалися завдання щодо участі в реалізації державної кадрової політики в оборонно-промисловому комплексі, контролю за науково-технічним і технологічним розвитком оборонно-промислового комплексу в інтересах підвищення обороноздатності держави, підготовки пропозицій щодо фінансування оборонно-промислового, визначення напрямків реструктуризації та приватизації оборонно-промислового комплексу.

Досліджуючи питання діяльності Державного комітету промислової політики, Державної комісії та Мінпромполітики України, також потрібно зазначити про їхню участь у Державній програмі співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) на 2001–2004 роки, затвердженій Указом Президента України від 27 січня 2001 року № 58/2001 [66].

Так, аналізуючи зазначену Програму, бачимо, що нею затверджено Перелік центральних органів виконавчої влади та установ України, які відповідають за виконання Державної програми. Завдання щодо співробітництва у сфері озброєнь, стандартизації та оборонних досліджень

і технологій, промисловості покладалися то на Державний комітет промислової політики, то на Державну комісію, то на Мінпромполітики України.

Додатково потрібно зазначити, що в зазначений період ухвалено Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000 року № 1775-III [67], відповідно до прикінцевих положень якого внесено зміни до частини першої статті 4 Закону УРСР «Про підприємництво» від 07.02.1991 № 698-XII [68].

Зазначені зміни встановлювали правило, що діяльність із виготовлення і реалізації зброї і вибухових речовин могли здійснювати тільки державні підприємства.

Згідно із Законом України «Про державне оборонне замовлення» виконавцями з розроблення, виготовлення, модернізації, реалізації та утилізації військової зброї та технічних засобів, що забезпечують її використання, бойових припасів до військової зброї могли бути виключно державні підприємства, установи та організації [48].

Позитивним є ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про генерального конструктора із створення техніки для потреб оборони та безпеки держави» від 23 квітня 2001 року № 392. Положення також визначає основні засади правового статусу генерального конструктора із створення техніки для потреб оборони та безпеки держави (далі – генеральний конструктор), який загалом координує роботу в підвідомчій галузі. Отже, генеральним конструктором є уповноважена Кабінетом Міністрів України особа, на яку покладено забезпечення у визначеному напрямку виконання визначеного комплексу стосовно науково-дослідних робіт, дослідно-конструкторських і дослідно-технологічних робіт, пов'язаних із створенням і модернізацією зразків окремого виду озброєнь чи військової техніки або найважливіших систем машин, обладнання і приладів військового призначення, продукції та технологій подвійного використання [69].

За час існування Мінпромполітики України на підстави постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року» від 31 березня 2004 року № 423 було затверджено Державну програму щодо реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року [70].

Програма була спрямована на здійснення в оборонно-промисловому комплексі перетворень, які за орієнтації діяльності підприємств переважно на зовнішній ринок повинні створити умови для забезпечення Збройних сил, інших військових формувань сучасними видами озброєння та військової техніки, а також для створення конкурентоспроможних як на внутрішньому, так і зовнішньому ринку товарів військового призначення та подвійного використання [70].

З ухваленням Закону України «Про організацію оборонного планування» від 18 листопада 2004 року № 2198-IV урегульовано порядок планування і координацію зусиль органів державної влади в галузі оборони з метою систематичного проведення оцінювання реальних і потенційних загроз у воєнній сфері, перегляду перспективних і поточних планів розвитку Збройних сил та інших військових формувань, створення належних ресурсів та ефективного управління ними [71].

Статтею 2 Закону України «Про організацію оборонного планування» визначено, що підприємства, установи та організації, діяльність яких може впливати на обороноздатність держави, є об'єктами оборонного планування, а також встановлено, що державна програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу є одним з основоположних документів оборонного планування [71].

Державна програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року передбачала здійснення таких заходів [71]:

1. Структурна перебудова оборонно-промислового комплексу (розроблення і впровадження механізму об'єднання виробничого потенціалу в інтегровані науково-виробничі структури, визначення критеріїв економічної доцільності корпоратизації і приватизації підприємств).

2. Реформування системи управління оборонно-промислового комплексу (визначення повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади з управління інтегрованими науково-виробничими структурами, удосконалення системи корпоративного управління).

3. Інституціональні перетворення в оборонно-промисловому комплексі (реструктуризація підприємств оборонно-промислового комплексу за допомогою утворення інтегрованих науково-виробничих структур).

4. Збільшення експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу.

Проте Державна програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року виявилася провальною [72]. Ця програма перестала діяти після введення в дію «Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу до 2013 року», затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 року № 766 [73].

Значним кроком до реформування системи управління об'єктами державної власності, зокрема й оборонно-промисловим комплексом, стало ухвалення Закону України «Про управління об'єктами державної власності» [74].

Предметом регулювання закону є визначення схеми управління об'єктами державної власності, визначені суб'єкти управління об'єктами державної власності, об'єкти державної власності, повноваження Кабінету Міністрів України, Фонду державного майна України, органів, уповноважених управляти об'єктами державної власності, самоврядних організацій та ін., викладені обмеження щодо розпорядження державними корпоративними правами, визначений контроль за виконанням покладених функцій щодо

здійснення управління об'єктами державної власності, користування державним майном.

Якщо йдеться про управління об'єктами державної власності, то в цьому разі – це здійснення повноважень, що стосуються реалізації прав держави як власника таких об'єктів щодо володіння, користування і розпорядження ними та покладаються, зокрема, на Кабінет Міністрів України та уповноважені ним органи в законодавчо визначених межах задля подальшого задоволення як державних, так і суспільних потреб [74].

У науковій літературі існує переконання щодо тотальної приватизації підприємств оборонно-промислового комплексу [75, с. 93], актуальною також є думка про необхідність втручання з боку держави, що демонструє аналіз поточної ситуації, у якій наявна низька спроможність підприємств усього комплексу вижити самотійно. Проте остання зазнає частоті критики через приклади негативного світового досвіду надмірного впливу держави на ринок, особливо за умови активної глобалізації [32].

Існують кілька причин, які зумовлюють низьку ефективність державного управління в межах України, проте однією з найбільш вагомих, на наш погляд, є поширена методична помилка щодо підготовки та розроблення стратегічних документів в українській практиці [75, с. 5]. Наприклад, концептуальний рівень потребує концентрації на визначенні функціональних пріоритетів, які сприяють більш чіткому формуванню поставлених цілей і напрямів їхньої реалізації та є важливим чинником для економіки та обороноздатності держави. Проте здебільшого до нього ставляться як до можливості продемонструвати обсяги бюджетних асигнувань і закріпити їх для подальшої роботи, що є більш вагомим етапом під час визначення технологічних пріоритетів безпосередньо під час розроблення програм за чітко окресленими завданнями, закріпленим обсягом робіт, а також їхніми технологічними труднощами і тривалістю проведення [32].

Отже, монополія державної форми власності на діяльність у сфері розроблення та виготовлення озброєння та військової техніки вже не розглядалася як дієвий механізм розвитку оборонно-промислового комплексу.

Одним із засобів державного контролю є обмеження форми власності, що є важливим з погляду забезпечення національної безпеки за допомогою залучення сфери розроблення, виготовлення, модернізації та утилізації озброєння, військової техніки, боєприпасів і комплектування до них. Вони є виправданими в тому разі, коли державні підприємства становлять більшість від маси всієї підприємницької діяльності та буквально блокують ринок для недержавних підприємств, які тільки починають з'являтися.

Водночас згідно із законами України «Про підприємства в Україні» та «Про підприємництво» заборонено втручання в господарську та іншу діяльність підприємств із боку державних органів [77]. Фактично це унеможлиблює здійснення ефективного контролю за веденням діяльності цього сектору з боку органів центральної виконавчої влади, у віданні яких можуть бути промислові підприємства, проектно-конструкторські установи, науково-дослідні інститути тощо, оскільки не існує законодавчої бази для регулювання такого виду підприємницької діяльності.

Так, Законом України від 13 січня 2005 року «Про внесення змін до деяких законів України (щодо розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової техніки, військової зброї і боєприпасів до неї)», внесеними змінами до статті 4 Закону України «Про підприємництво», статті 1 Закону України «Про державне оборонне замовлення» та статті 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» недержавним суб'єктам підприємницької діяльності надаються можливості ведення своєї діяльності у сфері виготовлення військової зброї та боєприпасів до неї, що одночасно отримує певні обмеження. Адже така діяльність може провадитися тільки на підставі її ліцензування в галузі розроблення, виготовлення, модернізації та утилізації озброєння, військової техніки або ж комплектування до них [78].

Тому вищезазначений закон буквально зобов'язує підприємства отримувати ліцензію для здійснення такої діяльності. Водночас ліцензування в цьому разі є таким собі ідентифікатором, що сприяє встановленню контролю над сферою розроблення, виготовлення, модернізації чи утилізації озброєння, військової техніки чи комплектування до них, а також гарним способом щодо контролю за підготовкою та встановленням того переліку умов організаційного та технологічного характеру, які є необхідними в межах безпечного та ефективного здійснення такої діяльності. До цих умов належать такі: умови із забезпечення розміщення замовлення на підприємстві, розроблення, виробництва, обліку, випробувань, утилізації охорони, передання замовнику та транспортування озброєння, військової техніки, боєприпасів і комплектування до них. Додатково також закріплюються санкції, що можуть застосовуватись у разі порушень діяльності з боку підприємства.

Крім зазначених змін, Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 року № 793 в системі Міністерства промислової політики України утворювалось Агентство з питань оборонно-промислового комплексу (діяло до 2011 року), до повноважень якого належали питання підготовки та реалізації в межах своїх повноважень пропозицій щодо потенційного здійснення реформ у галузі оборонно-промислового комплексу, науково-технічного та технологічного спрямування розвитку оборонно-промислового комплексу відповідно до сформованих інтересів щодо обороноздатності держави, збільшення показників ефективності діяльності підприємств ОПК, участь у формуванні подальших напрямів науково-технічного розвитку та його потенціалу в межах оборонно-промислового сектору економіки [79].

У квітні 2008 року вперше за час існування незалежної України було ухвалено Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу. Метою її затвердження було закріплення способів розв'язання організаційно-правових, фінансово-економічних та інших проблем під час функціонування оборонно-промислового комплексу. Проте розробниками Стратегії не було враховано

вже набуті результати досліджень, що проводили науковці та провідні експерти, які вивчали саме проблематику оборонної промисловості. Основні її засади мали орієнтир на торгівлю озброєнням і військовою технікою (ОВТ), забезпечення надання послуг із модернізації ОВТ радянських зразків, а поряд із тим увагу приділено формуванню інтегрованих науково-виробничих об'єднань, які мали б відігравати значну роль у здійсненні визначених напрямків діяльності. Проте саме їхня діяльність почала піддаватися сумнівам і розглядалася як штучне створення додаткових інституцій над адміністративно об'єднаними підприємствами для додаткового контролю. Якщо характеризувати стратегію більш узагальнено, то в ній не закладено конкретики планування та прогнозування діяльності оборонно-промислового комплексу. На це вказують узагальнений перелік завдань та етапів реалізації, які не відображають реальних процесів ОПК, сформовані консервативні підходи щодо форм впливу і взаємодії в системі ОПК і ВТС, номінальний характер норм та ігнорування як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду, проте акцент – на масштабних очікуваннях результатів [32].

У 2011 році повноваження Міністерства промислової політики в частині формування та реалізації промислової політики були передані Міністерству економічного розвитку і торгівлі України, а саме Мінпромполітики було ліквідовано [80].

За даними Рахункової палати України діяльність Міністерства промислової політики України в частині реалізації Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 роки була неефективною: визначена нею мета розвитку промисловості – створення сучасного, інтегрованого у світове виробництво промислового комплексу – не досягнута, прогнозоване якісне поліпшення економічних показників розвитку промисловості відбувалося вкрай повільно [81].

Здійснення Мінпромполітики функцій з управління державними підприємствами також було неефективним: Державна аудиторська служба у

2011 році встановила фінансові порушення і недоліки в цій сфері на загальну суму понад 1,3 млрд грн, з яких 74,9 млн грн – втрати фінансових і матеріальних ресурсів [82].

Отже, період створення діяльності Міністерства промислової політики України, Державного комітету промислової політики України та Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України потрібно виокремити як другий етап становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. На другому етапі потрібно виокремити деякі періоди формування та становлення органів управління військово-промисловим комплексом. Перший період другого етапу (з 1997 року до 2001 року) – період діяльності Міністерства промислової політики України, Державного комітету промислової політики та Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України. У зазначений період держава посилила механізми контролю та управління за оборонно-промисловим комплексом і встановила державну монополію на діяльність, пов'язану з виробництвом озброєння та військової техніки. Другий період другого етапу (з 2001 року до 2011 року) – розпочався разом із повторним утворенням Міністерства промислової політики України. У зазначений період монополія державної форми власності на діяльність у сфері розроблення та виготовлення озброєння та військової техніки вже не розглядалася як дієвий механізм розвитку оборонно-промислового комплексу, а також запроваджувалася політика реструктуризації та приватизації оборонно-промислового комплексу та встановлювалося ліцензування такої діяльності.

1.3 Генеза розвитку нормативно-правового регулювання повноважень Укроборонпрому та Мінстратегпрому

Наступним (третім) етапом становлення органів управління оборонно-промисловим комплексом України вважаємо за доцільне виокремити періоди діяльності Укроборонпрому та Мінстратегпрому.

Утворення державного концерну «Укроборонпром» кардинально змінило систему управління оборонними підприємствами, а тому далі пропонуємо дослідити історичні етапи створення та юридичного оформлення повноважень державного концерну «Укроборонпром».

Рішенням Конституційного Суду України від 30.09.2010 № 20-рп/2010 Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 № 2222-IV (щодо парламентсько-президентської форми правління) визнано таким, що є неконституційним через порушення конституційної процедури, передбаченої для його розгляду та ухвалення [83].

Зазначене рішення фактично є підставою для повернення в дію Конституції 1996 року, а разом із нею – і президентсько-парламентської форми правління. Згідно з такою формою правління частина повноважень щодо організації системи центральних органів державної влади (*відповідно до пункту 15 частини першої статті 106*), покладених на Кабінет Міністрів України, переходять до Президента України.

Реалізуючи повноваження, зумовлені Конституційною реформою, Президент України 9 грудня 2010 року видав Указ «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» № 1085, яким було передбачено [84] таке:

1) утворення Державного агентства України з управління державними корпоративними правами та майном через проведення реорганізації Міністерства промислової політики (*стаття 1 Указу*);

2) здійснення протягом місяця Урядом відповідних заходів, спрямованих на створення державного господарського об'єднання «Укроборонекспорт» із

наявних державних підприємств, господарська діяльність яких полягає в розробленні, виготовленні, реалізації, ремонті, модернізації та утилізації озброєння, військової та спеціальної техніки, боєприпасів і які беруть участь у веденні військово-технічного співробітництва з іноземними державами (пункт 8 статті 7 Указу).

Згідно з Указом від 9 грудня 2010 року № 1085 підприємства цивільного машинобудування, хімічної, металургійної, гірничорудної, деревообробної та іншої промисловості передавали до сфери управління новоутвореного Державного агентства України з управління державними корпоративними правами та майном, а підприємства оборонно-промислового комплексу – до Державного господарського об'єднання «Укроборонекспорт» [84].

Проведення такої реформи як наслідок мало виведення державних підприємств оборонної галузі промисловості з-під централізованого управління з боку державних органів. Водночас, якщо звертати увагу на назву самого об'єднання, то одним з основних завдань таких підприємств став орієнтир саме на експорт.

Такі дії призвели до того, що підприємства усунули на другий план забезпечення потреб оборони і безпеки держави, що фактично є основною підставою їхнього створення. Замість цього більшу увагу державного господарського об'єднання було приділено отриманню прибутку відповідно до статей 3, 42 Господарського кодексу України [85]. Водночас таке рішення можна вважати доволі неординарним, оскільки оборонна промисловість жодної з країн світу не була створена, не утримувалася та не функціонувала з головною метою експорту військової зброї та оснащення нею збройних сил інших держав [86].

Реформування оборонно-промислового комплексу в бік недержавного господарського регулювання не відповідало тоді й основоположним документам у сфері національної безпеки та оборони, а саме:

1. Закону України «Про основи національної безпеки України».
2. Закону України «Про організацію оборонного планування».

3. Стратегії національної безпеки України.

4. Державній програмі реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу.

Водночас у межах Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу [87] передбачено поставити питання доцільності регулювання оборонно-промислового комплексу, а також здійснення діяльності, що передбачає вдосконалення:

1) системи, що стосується державного управління та контролю діяльності щодо збереження і використання державного майна та інтелектуальної власності, які були створені на вимогу державного оборонного замовлення;

2) структури і порядку розподілу функцій, які покладаються на центральні органи виконавчої влади, їхні окремі підрозділи, що забезпечують проведення реформ оборонно-промислового комплексу.

У подальшому Президент України видав указ «Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу України» від 28 грудня 2010 року № 1245/2010 [88], основною метою якого було створення умов для модернізації основ здійснення державного управління оборонно-промисловим комплексом України, а також формування засад для подальшого забезпечення перебудови відповідних галузей промисловості з метою підвищення ефективності їхнього функціонування та розвитку. Також цим указом слово «*Укроборонекспорт*» було замінене на «*Укроборонпром*».

Водночас під час створення ДК «Укроборонпром» держава ставила за мету утворення єдиного центру, вплив якого б розповсюджувався на весь оборонно-промисловий комплекс України, незалежно від того, чи був це приватний сектор або державний. Завдяки цьому стало більш можливим централізоване виконання та оперативне розв'язання різноманітних завдань [89, с. 77]. Саме тому в Указі від 28 грудня 2010 року № 1245/2010 визначено, що мета створення Концерну полягає в підвищенні ефективності діяльності

тих підприємств, які залучені до оборонно-промислового комплексу. Водночас один із пунктів також установлює, що Генерального директора Концерну призначає на посаду Президент України за поданням прем'єр-міністра [90].

Отже, першим етапом створення Державного концерну «Укроборонпром» був установчий, який тривав протягом 2010 року і став передумовою початку структурних перебудов усередині органів управління ОПК, що і сприяло створенню Концерну.

Другий етап тривав протягом першого півріччя 2011 року, ознаменувався формуванням складу учасників, які мали б головні ролі в його роботі. На виконання Указу від 28 грудня 2010 року № 1245 наступного дня Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову «Про утворення Державного концерну «Укроборонпром» від 29 грудня 2010 року № 1221 [91] у складі тих підприємств, які раніше входили до Державної компанії «Укрспецекспорт».

Вищевказана постанова доручала низці органів виконавчої влади, як-от: Мінекономрозвитку, Державне агентство з управління державними корпоративними правами, Державна компанія «Укрспецекспорт» разом із Міноборони, МВС, Державне космічне агентство та Фонд держмайна здійснити таке [91]:

1) сформувати та узгодити перелік підприємств, які необхідно включити до складу новоствореного Концерну;

2) розробити та подати проєкт Статуту Концерну на розгляд Кабінету Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів «Про внесення змін у додаток до Постанови Кабінету Міністрів України від 29.12.2010 року № 1221» від 19 січня 2011 року № 53 [92] було ініційовано поповнення складу Концерну підприємствами із сфери управління Мінпромполітики. Пізніше, у квітні 2011 року, Постанова Кабінету Міністрів від 06.04.2011 № 374 [93] буквально була завершальним етапом формування основного складу учасників Концерну.

Третій етап, зі свого боку, більше відображав законодавче становлення Державного концерну, закріплення його правового статусу з установленими повноваженнями та визначеним його місцем у всій системі управління об'єктами державної власності та правовому полі держави загалом. Його тривалість визначається періодом другого півріччя 2011 року, коли відбулось ухвалення Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» від 16 червня 2011 року та Статуту ДК «Укроборонпром».

Завершальний етап формування Концерну та необхідне виведення державних підприємств із сфери управління центральних органів виконавчої влади відбулися на підставі подальшого ухвалення Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» від 16 червня 2011 року № 3531-VI [94]. Проте у висновках Головного науково-експертного управління зазначено таке [95]:

– у Законі відсутні норми, що визначають компетенцію та функції Кабінету Міністрів щодо сфери управління об'єктами державної політики в оборонно-промисловому комплексі;

– не закріплено повноваження Фонду державного майна, на який покладено реалізацію державної політики у сфері управління об'єктами державної власності;

– не визначено роль Державного концерну «Укроборонпром» у процесах забезпечення національної безпеки та оборони держави, умови його взаємодії зі Збройними силами України та державними замовниками.

Важливо також наголосити, що Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» від 16 червня 2011 року вносив зміни до низки нормативно-правових актів, які посідали вагоме місце серед законодавчих основ ведення господарської діяльності на території України в різних галузях. Отже, зміни були внесені [94]:

1) до Господарського кодексу України в питаннях зміни порядку управління державним (комунальним) господарським об'єднанням, а також корпоративними правами держави в оборонно-промисловому комплексі;

2) Закону України «Про управління об'єктами державної власності» щодо норм, які містять основні особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Проте вищезазначений закон не став підставою для внесення доволі значущих змін до законодавства в галузі державного оборонного замовлення, національної безпеки та оборони щодо особливого порядку управління у сфері оборонно-промислового комплексу.

Якщо брати до уваги, що державне оборонне замовлення буквально є основою діяльності всіх підприємств цієї галузі, то такі зміни видаються необхідними для законодавчого та економічного підґрунтя її функціонування в межах країни. Водночас галузь має значну кількість специфічних нюансів здійснення на кожному з таких етапів: розроблення, виробництво, обслуговування та ремонт озброєння, військової та спеціальної техніки, що пов'язано з доволі вузько спрямованими завданнями та призначенням, високим рівнем наукоємності продукції, необхідністю постійного дотримання укомплектування високоосвіченими кадрами як на етапах наукового розроблення, інженерного проєктування, так і робочого виконання поставленого завдання. Варто також відмітити як одну з особливостей те, що продукт має низку специфічних обмежень, що стосуються його збуту на ринку, оскільки замовниками можуть бути лише законні військові формування держав.

У разі, якщо б оборонна промисловість також була залучена до розроблення, виготовлення чи ремонту продукції цивільного або промислового значення, то ця схема було б цілком виправданою в контексті ведення такої господарської діяльності. Це б пов'язувалося з тим, що така продукція є у вільному обігу як на території України, так і зовнішніх ринках. Проте першочерговим пріоритетом оборонної промисловості будь-якої

держави є забезпечення оборонних і безпекових потреб держави. Варто зазначити, що ця сфера є синтезом господарських і комерційних інтересів, до яких також залучено державні інтереси у сфері національної безпеки та оборони [86].

Після ухвалення Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» від 16 червня 2011 року Постановою Кабінету Міністрів «Деякі питання Державного концерну «Укроборонпром» України від 31 серпня 2011 року № 993 [96] затверджено Статут Концерну, яким передбачено особливості його діяльності.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» Державний концерн «Укроборонпром» (далі – Концерн) є уповноваженим суб'єктом господарювання, на який покладаються функції з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі [94].

Частиною третьою статті 4 вказаного закону також зазначено, що учасники Концерну не перебувають в управлінні органів виконавчої влади [94].

Отже, як наслідок здійснення такої реформи було здійснено виведення державних підприємств оборонних галузей промисловості з-під централізованого управління з боку державних органів.

Варто відзначити, що з ухваленням Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року № 222-VIII також скасовувалося ліцензування у сфері розроблення та виготовлення озброєння та військової техніки [97].

Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» також передбачає доручення до Кабінету Міністрів України щодо застосування дій, які сприяють виведенню основних учасників Концерну із сфери управління відповідних центральних органів виконавчої влади та подальшого передання їх в остаточне

управління Концерну. Це також передбачає забезпечення ведення діяльності з формування складу учасників Концерну з дотриманням вимог законодавства, зокрема частини п'ятої статті 120 Господарського кодексу України [94].

Якщо підсумувати викладене, то встановленню підлягає той факт, що процес утворення Державного концерну «Укроборонпром» відбувся на підставі проведеної Конституційної реформи рішенням Президента України, проте не був передбачений документами оборонного планування і реформування оборонно-промислового комплексу, не закладався у відповідні стратегії та концепції. До основних етапів створення та подальшого юридичного оформлення повноважень Концерну належать: установчий етап, етап формування складу учасників і подальший етап законодавчого затвердження його правового статусу разом із повноваженнями.

Нормативне регулювання діяльності державного господарського об'єднання як суб'єкта управління оборонно-промисловим комплексом здійснювалося від підзаконних нормативно-правових актів (указів президента та рішень Уряду) до Закону України («Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» від 16 червня 2011 року № 3531-VI).

Як наслідок, реформа призвела до того, що державні підприємства оборонних галузей промисловості було виведено з-під централізованого управління державних органів.

Зважаючи на викладене, проаналізувавши історичні аспекти управління оборонно-промисловим комплексом за період до утворення Концерну, варто описати, що тоді, коли було проголошено незалежність України, функціонувало близько 700 промислових підприємств, які безпосередньо здійснювали та забезпечували розроблення і виготовлення товарів військового призначення, натомість до складу Укроборонпрому ввійшло лише близько 130 підприємств.

У подальшому необхідно виокремити один період третього етапу створення та формування органів управління – період діяльності Мінстратегпрому – та дослідити особливості його утворення.

Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [98] установив, що оборонно-промисловий комплекс є складовою сектору безпеки та оборони України.

Уряд також взяв до уваги актуальні питання з необхідності перегляду ролі оборонно-промислового комплексу з боку державних інституцій України в контексті аналізу та подальшої нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз національній безпеці. Тому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 року № 442-р було схвалено Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року [99]. Основна її мета полягала в проведенні інституційної перебудови оборонно-промислового комплексу, що, зі свого боку, також передбачає наявність системи управління оборонною промисловістю, яка є такою, що ефективно функціонує на всіх рівнях.

На підставі указу Президента України від 15 березня 2019 року № 79/2019 [100] також було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 березня 2019 року «Про реформування оборонно-промислового комплексу та підвищення рівня прозорості виконання державного оборонного замовлення».

Задля забезпечення більш ефективного функціонування оборонно-промислового комплексу Кабінету Міністрів України доручено, зокрема, опрацювати питання щодо доцільності формування окремого центрального органу виконавчої влади, спрямування та координування діяльності якого закріплено за Кабінетом Міністрів України безпосередньо через Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, з покладенням на нього певних функцій, необхідних для реалізації державної військово-промислової політики, управління об'єктами державної власності у відповідній сфері та

контролю за їхньою діяльністю, зокрема Державним концерном «Укроборонпром» (далі – Концерн) [100].

Для того, щоб реалізувати основні пункти Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року, було заплановано розробити та затвердити Закон України «Корпоратизація, акціонування та приватизація підприємств у сфері оборонно-промислового комплексу» та формування завдань щодо унормування основних підходів до управління реформаційними процесами всього оборонно-промислового комплексу, змін доступних форм власності оборонних підприємств з урахування відповідного державного контролю.

Постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року № 624 [101] утворено Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України. Постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.2020 № 819 [102] затверджено Положення про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України.

Відповідно до Положення про Мінстратегпром Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України (Мінстратегпром) є центральним органом виконавчої влади – головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної промислової політики, державної військово-промислової політики, державної політики у сфері державного оборонного замовлення, у сфері оборонно-промислового комплексу, у літакобудівній галузі. Також на нього покладалося формування і реалізація державної політики у сфері космічної діяльності. Водночас цим же самим нормативно-правовим актом закріплено те, що діяльність Міністерства спрямовує і координує Кабінет Міністрів України [102].

Варто зазначити, що до повноважень Мінстратегпрому належить здійснення управління об'єктами державної власності лише тих підприємств, які віднесені до сфери управління Мінстратегпрому в установленому законодавством порядку.

Отже, у цьому періоді існувало два органи управління підприємствами оборонно-промислового комплексу України, статус і повноваження яких кардинально відрізнялися один від одного – один орган державної влади, інший – суб'єкт господарювання.

Отже, період діяльності Укроборонпрому та Мінстратегпрому, особливо після ухвалення Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», доцільно охарактеризувати як третій етап становлення та формування суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

За результатами проведеного дослідження третього етапу потрібно виокремити деякі періоди формування та становлення органів управління оборонно-промисловим комплексом, а саме:

1. Перший період третього етапу – із 2010 року до 2011 року, період утворення Державного Концерну «Укроборонпром».

2. Другий період третього етапу – із 2020 року до 2023 року – період утворення та діяльності Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України та існування Державного концерну «Укроборонпром».

Необхідно також виділити окремо період, який розпочався з ухваленням Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності», основні особливості якого будуть розглянуті в подальшому.

1.4 Генеза розвитку нормативно-правового регулювання повноважень Акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість»

Розглянувши третій етап становлення органів управління оборонно-промисловим комплексом України та періоди діяльності Укроборонпрому та

Мінстратегпрому, пропонуємо розглянути далі нормативні аспекти утворення Акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість».

Перетворення державного концерну «Укроборонпром» на Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» вважаємо початком нового етапу (четвертого) становлення органів управління оборонно-промисловим комплексом України, який потрібно охарактеризувати процесами корпоратизації та впровадження принципів корпоративного управління у сферу оборонної промисловості.

Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» утворилося внаслідок дій, що призвели до припинення за допомогою реорганізації Державного концерну «Укроборонпром» у порядку подальшого перетворення на підставі норм Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» [103] та розпорядження Кабінету Міністрів України «Про припинення шляхом реорганізації Державного концерну «Укроборонпром» в порядку перетворення в акціонерне товариство» від 9 грудня 2021 року № 1594 [104].

Нормативні аспекти утворення Акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» пов'язані з ухваленням Верховною Радою України 13 липня 2021 року Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності», який визначає особливості правового, економічного та організаційного регулювання процесів, що пов'язані з перетворенням Державного концерну «Укроборонпром» в акціонерне товариство, а державних унітарних підприємств (зокрема казенних підприємств, які ввійшли до складу Державного концерну «Укроборонпром») – у господарські товариства, щодо подальшого управління та розпорядження їхнім майном. Крім того, його дія спрямована на забезпечення основних засад обороноздатності, економічної безпеки та захисту інтересів держави [103].

Майже два роки з урахуванням широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, що триває, знадобилося для перетворення Концерну в акціонерне товариство.

Так, Укроборонпром було перетворено на акціонерне товариство Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» від 21 березня 2023 року № 441 [105].

Проте у зв'язку з тим, що Генерального директора акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» було призначено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 559-р лише 24 червня 2023 року, державну реєстрацію утворення акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» було здійснено 28 червня 2023 року. Контракт із генеральним директором акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» Кабінет Міністрів України уповноважив на підписання Міністра з питань стратегічних галузей промисловості.

Варто також зазначити, що перетворення Державного концерну «Укроборонпром» на акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» здійснено в період, коли не всі державні підприємства – учасники Концерну – перетворилися на господарські товариства.

Отже, на новоутворене акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» покладається подальше управління корпоративними правами (до них відносять частки у статутному капіталі) щодо господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі (перетворені підприємства) та виконання функцій уповноваженого суб'єкта господарювання з управління відповідними об'єктами державної власності в ОПК щодо тих об'єктів, які не входять до складу статутного капіталу таких господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі.

Водночас акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» як уповноважений суб'єкт управління об'єктами державної власності здійснює повноваження щодо державних підприємств, зокрема й до яких

належать казенні підприємства, що на момент припинення функціонування Державного концерну «Укроборонпром» входили до його складу, тобто до того, як було здійснено перетворення на господарські товариства.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2023 року № 441 також затверджено Статут акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» і Положення про наглядову раду акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість».

Відповідно до пункту 3, 15 Статуту акціонерного товариства тип товариства – приватне акціонерне товариство, яке уповноважене самостійно визначати основи своєї діяльності, зокрема і свою організаційну структуру, кількість працівників, штатний розпис та облікову політику [105].

Виділення такого окремого етапу становлення органів управління оборонно-промисловим комплексом України, як утворення та діяльність акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість», обумовлено тим, що в Україні вперше управління оборонними підприємствами перейшло до акціонерного товариства, а повноваження щодо призначення генерального директора та членів наглядової ради такої господарської структури перейшли від Президента України до Кабінету Міністрів України.

Перехід повноважень щодо управління оборонно-промисловим комплексом до акціонерного товариства має значні відмінності від управління, яке здійснював Державний концерн «Укроборонпром».

Так, насамперед змінюються господарські відносини між перетвореними державними підприємствами та суб'єктом управління.

Відповідно до частини другої статті 136 Господарського кодексу України власник майна, закріпленого за ним на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням і збереженням належного йому майна за допомогою безпосереднього контролю або через залучення уповноваженого ним органу. Водночас із його боку не має бути втручання в оперативно-господарську діяльність підприємства.

На Державний концерн «Укроборонпром», який є уповноваженим суб'єктом господарювання у сфері управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, поширювалася заборона, визначена ч. 2 ст. 136 Господарського кодексу України щодо втручання в оперативно-господарську діяльність підприємства.

Натомість у господарсько-правових відносинах акціонерне товариство – це господарське товариство, у якого відсутні права господарського відання, а вказана вище норма не поширюється на такі правовідносини. Водночас усі рішення акціонерного товариства є рішеннями загальних зборів для господарських товариств (перетворених державних підприємств).

Заборона втручання в оперативно-господарську діяльність підприємства поширюватиметься на акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» лише під час здійснення управління неперетворених державних підприємств.

Іншою значною відмінністю системи управління оборонно-промисловим комплексом є те, що повноваження із призначення генерального директора та наглядової ради акціонерного товариства перейшли від Президента України до Кабінету Міністрів України.

Так, відповідно до положень Статуту Державного концерну «Укроборонпром» Генерального директора Концерну призначає на посаду та звільняє з посади Президент України за поданням Прем'єр-міністра України. Склад Наглядової ради з п'яти членів формується так: три члени призначає Президент України, а два інших – уповноважений орган управління (Кабінет Міністрів України) [96].

Натомість відповідно до Статуту акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» до виключної компетенції Наглядової ради належить таке: питання щодо обрання і призначення на конкурсній основі генерального директора, припинення його повноважень, а також здійснення контролю за його діяльністю відповідно до встановлених показників ефективності [105].

Водночас питання призначення та звільнення представників держави, які входять до Наглядової ради, вирішує саме суб'єкт управління, тобто Кабінет Міністрів України, за наявним поданням із боку центрального органу виконавчої влади, на який покладено забезпечення умов для формування і реалізації державної політики у сфері оборонно-промислового комплексу (Мінстратегпрому).

Підсумовуючи історико-правові засади організації управління військово-промисловим (оборонно-промисловим) комплексом України, потрібно запропонувати для системності розуміння історико-правових засад організації управління військово-промисловим комплексом України виділяти такі етапи та періоди становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Етапи та періоди становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі

Номер етапу	Період	Суб'єкт управління
Перший етап (установчий) (1991–1997)	Перший період першого етапу (1991–1992)	Державний комітет України по оборонній промисловості і машинобудуванню
	Другий період першого етапу (1992–1997)	Міністерство машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України
Другий етап (1997–2011)	Перший період другого етапу (1997–2001)	Міністерство промислової політики України, Державний комітет промислової політики України
	Другий період другого етапу (2001–2011)	Міністерство промислової політики України
Третій етап (2011–2023)	Перший період третього етапу (2011–2023)	Державний концерн «Укроборонпром»
	Другий період третього етапу (2020–2023)	Державний концерн «Укроборонпром», Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості
Четвертий етап	Із 2023 року – до сьогодні	Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість»
		Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості

Отже, за результатами дослідження варто зазначити, що акцент сутності суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі відходить від поняття органу державної влади та переходить до поняття суб'єкта господарювання як уповноваженого суб'єкта управління.

Висновки до 1 розділу

1. За результатами проведеного дослідження потрібно виокремити деякі періоди формування та становлення органів управління військово-промисловим комплексом на установчому етапі. Характеризуючи установчий етап становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, необхідно відмітити, що питання створення та діяльності таких органів перебувало у віданні Президента України.

2. Період створення та існування Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню та Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії названо першим (установчим етапом) становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

3. Перший період установчого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі тривав із моменту здобуття незалежності до 1992 року та характеризувався законодавчим закріпленням державної власності і початком формування органів управління військово-промисловим комплексом, а саме Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню. Держоборонпромаш України став першим органом незалежної України, що безпосередньо здійснював державне управління оборонною промисловістю та, водночас, мав повноваження щодо розміщення на підпорядкованих йому підприємствах, установах та організаціях державних замовлень.

4. Другий період установчого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі тривав із 1992 року до 1997 року та характеризувався як період діяльності Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії. Такий орган організовував виробництво та кооперацію, регулюючи одночасно економічні зв'язки підприємств. Крім того, у зазначений період ухвалено законодавчу базу, яка закріпила норми щодо управління державним майном, якими встановлено, що таке управління містить у собі як безпосереднє управління майном, так і кадрову політику без втручання в господарську діяльність. У цей період держава також вжила низку заходів та окреслила необхідність збереження в державній власності підприємств військово-промислового комплексу. Одним з основних завдань Мінмашпрому, що також вбачається з назви органу, було організація проведення конверсії підприємств військово-промислового комплексу.

5. Період створення діяльності Міністерства промислової політики України, Державного комітету промислової політики України та Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України потрібно виокремити як другий етап становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

6. Перший період другого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі тривав із 1997 року до 2001 року. Це період діяльності Міністерства промислової політики України, Державного комітету промислової політики та Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України. У зазначений період держава посилила механізми контролю та управління за оборонно-промисловим комплексом і встановила державну монополію на діяльність, пов'язану з виробництвом озброєння та військової техніки.

7. Другий період другого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі тривав із 2001 року до 2011 року. Зазначений період розпочався разом із повторним

утворенням Міністерства промислової політики України. У зазначений період монополія державної форми власності на діяльність у сфері розроблення та виготовлення озброєння та військової техніки вже не розглядалася як дієвий механізм розвитку оборонно-промислового комплексу, а також запроваджувалася політика реструктуризації та приватизації оборонно-промислового комплексу та встановлювалося ліцензування такої діяльності.

8. Період діяльності Укроборонпрому та Мінстратегпрому, особливо після ухвалення Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», доцільно охарактеризувати як третій етап становлення та формування суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

9. Процес утворення Державного концерну «Укроборонпром» відбувся після Конституційної реформи рішенням Президента України та не був передбачений документами оборонного планування і реформування оборонно-промислового комплексу, відповідними стратегіями чи концепціями.

10. Нормативне регулювання діяльності державного господарського об'єднання як суб'єкта управління оборонно-промисловим комплексом здійснювалося від підзаконних нормативно-правових актів (указів президента та рішень Уряду) до Закону України («Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» від 16 червня 2011 року № 3531-VI). Унаслідок такої реформи державні підприємства оборонних галузей промисловості виводилися з-під централізованого управління державних органів.

11. На момент, коли було проголошено незалежність України, функціонувало близько 700 промислових підприємств, що безпосередньо здійснювали та забезпечували розроблення і виготовлення товарів військового призначення, натомість до складу Укроборонпрому ввійшли лише близько 130 підприємств.

12. На виконання Указу Президента України від 15 березня 2019 року № 79/2019, яким введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про реформування оборонно-промислового комплексу та підвищення рівня прозорості виконання державного оборонного замовлення» від 6 березня 2019 року для забезпечення більш ефективного функціонування оборонно-промислового комплексу, Кабінету Міністрів України доручено, зокрема, опрацювати питання щодо доцільності утворення центрального органу виконавчої влади з покладенням на цей орган окремих функцій із реалізації державної військово-промислової політики, управління об'єктами державної власності у відповідній сфері та контролю за їхньою діяльністю, зокрема Державним концерном «Укроборонпром».

13. Запропоновано виокремити деякий період третього етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі – період діяльності Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, утвореного постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року № 624.

14. Перетворення державного концерну «Укроборонпром» на Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» вважаємо початком нового етапу (четвертого) становлення органів управління оборонно-промисловим комплексом України, який варто охарактеризувати процесами корпоратизації та впровадження принципів корпоративного управління у сферу оборонної промисловості.

15. Виділення такого окремого етапу становлення органів управління оборонно-промисловим комплексом України, як утворення та діяльність акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість», обумовлено тим, що в Україні вперше управління оборонними підприємствами перейшло до акціонерного товариства, а повноваження щодо призначення генерального директора та членів наглядової ради такої господарської структури перейшли від Президента України до Кабінету Міністрів України.

РОЗДІЛ 2

ВИДИ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

2.1 Теоретичні основи визначення понятійно-категоріального апарату адміністративно-правового статусу суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі

Розглянувши історико-правові засади організації управління військово-промисловим комплексом України та виділивши основні їхні етапи, вважаємо за доцільне дослідити адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності оборонно-промислового комплексу, розпочавши відповідне дослідження з визначення теоретичних основ його понятійно-категоріального апарату.

Вивчення понятійно-категоріального апарату для отримання достатніх теоретичних знань, необхідних для розв'язання складних проблем у відповідній науковій галузі, є основою проведення наукового дослідження, оскільки правильне розуміння визначень і термінів є важливою передумовою для проведення власних досліджень, результати яких мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Змістовний аналіз понять «управління об'єктами державної власності», «суб'єкт управління», «об'єкти державної власності», «оборонно-промисловий комплекс» та інших похідних визначень є необхідним для отримання в подальшому обґрунтованих результатів власного дослідження, яке виконує завдання та відіграє істотне значення для адміністративно-правової науки у сфері вивчення адміністративно-правового статусу суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Перш ніж перейти до характеристики поняття «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», пропонуємо приділити також увагу підходам, які формують загальне розуміння таких понять, як «правовий статус» та «адміністративно-правовий статус».

Відповідно до тлумачення Правового довідника поняття «статус» – це правове становище осіб або організацій, установ тощо; становище індивіда або групи осіб щодо інших індивідів або груп у соціальній системі; установлене нормами права положення його суб'єктів, сукупність їхніх прав і обов'язків [106, с. 572].

Загалом правовий статус можна розглядати як специфічну якісну характеристику або властивість, через котру є можливим визначення становища конкретного суб'єкта в тій чи іншій системі суспільних відносин, до яких належать економічна, соціальна, політична, міжнародна сфера тощо, через юридичне встановлення його основних прав та обов'язків [107, с. 33].

Як зазначає Н. Якимчук, правовий статус можна також тлумачити як «правову конструкцію, яка формується безпосередньо заради подальшого моделювання як правових можливостей, так і правових зв'язків абстрактного суб'єкта права» (тобто правовий статус – це абстракція, модельна конструкція, що закріплена в нормативно-правових актах) [108, с. 16].

Відповідно до визначення, яке міститься в Оксфордському енциклопедичному словнику, деякими дослідниками правовий статус розглядається як сформована сукупність прав та обов'язків, завдяки яким визначається юридичний стан особи, державного органу або міжнародної організації. Іншим тлумаченням є комплексний показник становища певного прошарку, групи чи індивідів у соціальній системі, один із найважливіших параметрів соціальної стратифікації [109].

Зі свого боку, український вчений І. Бутков зазначає, що правовий статус є певним становищем суб'єкта права, яке закріплюється необхідними нормами права та «моделює його положення у стосунках з іншими суб'єктами права»

(інакше кажучи, правовий статус – це практична об’єктивація модельної конструкції, закріпленої в нормативно-правових актах) [110, с. 72].

Водночас Н. Ільєва вважає, що наділення державних органів і їхніх посадових осіб певним, іноді специфічним, правовим статусом є доволі справедливим кроком із боку держави, оскільки це сприяє формуванню реальних умов для втілення повноважень, які надають органу для ведення встановленої діяльності. Тому, якщо брати це до уваги, то варто підкреслити важливість удосконалення такого правового статусу з огляду на те, що він мусить сприяти розв’язанню наявних проблем організації та діяльності такого органу та як наслідок такої діяльності має значно покращуватися діяльність відповідного державного органу та його посадових осіб [111, с. 152].

О. Скакун розглядає правовий статус як певну систему прав, свобод, обов’язків і відповідальності, які закріплюють нормативно-правові акти та гарантує держава і згідно з якими визначений індивід (державний орган чи уповноважена особа) координує свою поведінку та професійну діяльність у суспільстві як приклад суб’єкта права [112, с. 59].

У подальшому вважаємо за доцільне безпосередньо перейти до такого поняття, як «адміністративно-правовий статус» і проаналізувати його сутність.

Загалом поняття «адміністративно-правовий статус» визначається здебільшого як певний комплекс законодавчо закріплених прав та обов’язків, які покладаються на конкретний суб’єкт адміністративного права. В. Авер’янов зазначає, що для набуття особою адміністративно-правового статусу за нею мають бути закріплені конкретні суб’єктивні права та обов’язки, що реалізуються цією особою як у межах адміністративних правовідносин, так і поза ними. Такий тривалий процес автоматично стає ознакою набуття адміністративно-правового статусу [113, с. 201].

Зі свого боку, О. Запотоцька адміністративно-правовий статус розглядає як комплексну категорію, яка передбачає наділення особи низкою компетенцій, до яких можна віднести мету створення, цілі діяльності,

завдання, функції, а також повноваження (права й обов'язки у визначеній сфері діяльності), та юридичною відповідальністю [114, с. 169].

Структура адміністративно-правового статусу складається з кількох основних елементів. До основних варто віднести права та обов'язки, які формують основу повноважень органу у сфері державного управління, а також завдання та мету діяльності (щодо колегіального органу). Водночас сюди можуть бути долучені й інші елементи [115, с. 50].

На думку О. Резніка, адміністративно-правовий статус являє собою певну сукупність таких елементів, що закріплені законодавчо: мета діяльності, завдання, функції, компетенція і повноваження, організаційно-штатна структура, юридичні гарантії та юридична відповідальність [116, с. 144].

Слушно зазначають вчені О. Гумін і Є. Пряхін, що елементами адміністративного статусу є правосуб'єктність, права, обов'язки та юридична відповідальність. Водночас не всі законодавчо закріплені права можуть охарактеризувати адміністративно-правовий статус державного органу або уповноваженої особи. До таких, що мають підстави для обґрунтування, належать тільки ті, які визначено нормами адміністративного права та можуть бути реалізовані в контексті відносин з органами публічної влади. Це можна пояснити тим, що існування адміністративно-правових відносин можливе тільки за умови, якщо одним із суб'єктів таких відносин є суб'єкт владних повноважень [117, с. 36].

Зважаючи на викладене, адміністративно-правовий статус суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі можна вважати функціональним становищем органів управління об'єктами державної власності, що визначається правовими, інструментальними та організаційними елементами, які у взаємопов'язаній конструкції розкривають місце, особливості впливу та умови діяльності таких органів у сфері управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Проаналізувавши поняття «адміністративно-правового статусу», пропонуємо далі дослідити сутність поняття «суб'єкт управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі».

Насамперед потрібно відзначити, що визначення поняття «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» відсутнє на законодавчому рівні, хоча в статті 3 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» наведено перелік зазначених суб'єктів управління: Кабінет Міністрів України та Державний концерн «Укроборонпром». Отже, на нашу думку, для розкриття сутності такого поняття необхідно дослідити та проаналізувати всі категорії, що є його складовими та розділити його на поняття «суб'єкт управління», «управління об'єктами державної власності» та «оборонно-промисловий комплекс».

Поняття «суб'єкт» можна розглядати з погляду різних галузей науки: філософії як істоти, яка цілком здатна до пізнання як навколишнього світу, так і об'єктивної дійсності та цілеспрямованої діяльності; у соціології він є як особою одноособово, так і групою осіб чи організацією, які мають вагомий роль у перебігу певного процесу; медицина тлумачить його як людину, що є носієм певного набору фізичних і психологічних якостей; юриспруденція ж формує визначення, виокремлюючи особу або ж організацію як носій певних прав і обов'язків [118, с. 1408].

В. Малиновський пропонує розглядати поняття «суб'єкт управління» як систему державного управління, що наділяється певною групою компетенцій і повноваженнями державно-владного характеру, що в подальшому сприяє реалізації її волі у форматі керівних команд або ж рішень, які є обов'язковими для виконання [119, с. 201].

Головною рисою суб'єкта державного управління В. Малиновський також називає «наявність у нього владних повноважень, які дають йому змогу втілювати свою волю у формі рішень, що є обов'язковими для виконання» [120, с. 22–23].

Суб'єкт управління являє собою певну систему державного управління, яка наділяється своєрідною компетенцією та державно-владними повноваженнями, завдяки яким і втілюється його воля за допомогою формування керівних команд або рішень, які є обов'язковими для виконання. Інакше кажучи, це система, завдяки якій здійснюється управління об'єктами управління [121, с. 203].

В. Колпаков та О. Кузьменко зазначають, що органи влади як безпосередні суб'єкти державного управління мають дотримуватися таких умов:

а) формуються з волі держави, тобто остання для реалізації своєї управлінської функції формує систему виконавчих органів у різних галузях економічних відносин із забезпеченням достатнього кількісного та якісного їхнього виразу;

б) наділені владно-розпорядчими повноваженнями – виконавчо-розпорядчий характер державного управління охоплює два взаємопов'язані напрями – виконавчу і розпорядчу діяльність, які функціонують для оперативного й безпосереднього управління господарським, соціально-культурним та іншим будівництвом, реалізуючи (виконуючи) рішення законодавчої влади [122, с. 16–17].

Проте подальше здійснення цієї функції не може бути повноцінним у разі, якщо не ухвалено конкретних управлінських рішень і відсутній подальший контроль за їхнім виконанням. Зі свого боку, розпорядча діяльність у межах функціонування управлінських структур може мати кілька проявів: по-перше, через ухвалення загальнообов'язкових приписів, по-друге, в організації послідовності виконання таких приписів, по-третє, завдяки реалізації заходів контролю щодо цього процесу; здійснення управлінських функцій від імені держави в межах призначених компетенцій [122, с. 16–17].

Для формування чіткого розуміння поняття «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» далі пропонуємо дослідити поняття «управління об'єктами державної власності».

Поняття «управління об'єктами державної власності» має нормативно-правове закріплення. Так, згідно із статтею 1 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» управління об'єктами державної власності – це діяльність, що здійснює Кабінет Міністрів України та уповноважені ним органи, інші суб'єкти, визначені цим Законом, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, що стосуються питань володіння, користування і розпорядження ними в законодавчо визначених межах із метою задоволення державних і суспільних потреб [74].

Закон України «Про управління об'єктами державної власності» визначає також перелік об'єктів управління державної власності, а саме: майно, передане казенним підприємствам, державним некомерційним підприємствам в оперативне управління; майно, передане державним комерційним підприємствам (далі – державні підприємства), установам та організаціям; майно, передане державним господарським об'єднанням; корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій (далі – корпоративні права держави); державне майно, що забезпечує діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; державне майно, передане в оренду, лізинг; державне майно, передане та/або створене (збудоване) на підставі договору, укладеного в межах державно-приватного партнерства (зокрема концесійного договору); державне майно, що перебуває на балансі господарських організацій і не увійшло до їхніх статутних капіталів або залишилося після ліквідації підприємств та організацій; державне майно, передане в безстрокове безоплатне користування Національній академії наук України, галузевим академіям наук; безхазяйне та конфісковане майно, що переходить у державну власність за рішенням суду; державне майно, надане суб'єкту господарювання на праві господарського відання відповідно до законодавства [74].

О. Кравчук визначає, що управління державною власністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання являє собою діяльність нормотворчого та організаційно-розпорядчого спрямування з боку органів

виконавчої влади та/або інших уповноважених суб'єктів задля владно-організуючого впливу на перебіг суспільних відносин стосовно володіння, користування і розпорядження майном, власником якого є держава [123, с. 53].

На думку Є. Білокур, якщо порівнювати зі змістом державного управління, то варто також указувати на те, що управління об'єктами державної власності не визначається як поняття «управління» загальнонародового виду. Таке управління більше позиціонується як певна частина змісту всієї державної управлінської діяльності. Водночас зміст такого управління варто усвідомлювати із залученням норм господарського та цивільного законодавства [124, с. 40].

Так, І. Спасибо-Фатєєва відзначає, що управління об'єктами державної власності містить як публічно-правові, так і цивільні аспекти, до яких належать, зокрема, процес переходу права власності на державне майно у ході приватизації, передавання в оренду об'єктів, що належать державі, функції з управління корпоративними правами держави [125 с. 428–429].

Водночас В. Джарти наголошує, що управління об'єктами державної власності є таким видом діяльності адміністративних органів, який має певні особливості та ґрунтується на нормах адміністративного права, але поряд із цим суб'єкти державного управління можуть здійснювати управлінський вплив на об'єкти державної власності за допомогою використання як публічно-правових (адміністративний акт, адміністративний договір), так і приватноправових інструментів (цивільна угода тощо). Це, зі свого боку, зумовлює існування в цій сфері відносин, які мають різну юридичну природу [126, с. 27].

У подальшому для визначення поняття «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» та об'єкта управління доцільно з'ясувати зміст поняття «оборонно-промисловий комплекс».

Поняття «оборонно-промисловий комплекс» має також нормативно-правове закріплення. Хоча таке визначення було закріплено на законодавчому

рівні лише в Законі України від 21 червня 2018 року «Про національну безпеку України».

Так, відповідно до пункту 13 частини першої Закону України «Про національну безпеку України», оборонно-промисловий комплекс України розглядається як певна сукупність органів державного управління, підприємств, установ і організацій промисловості та науки, діяльність яких полягає в розробленні, виробленні, модернізації та утилізації продукції військового призначення, наданні послуг в інтересах оборони для подальшого оснащення та матеріального забезпечення сил безпеки і сил оборони. Крім того, вони здійснюють постачання товарів як військового призначення, так і подвійного використання, надання послуг військового призначення в межах виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іншими державами [98].

Також потрібно зазначити, що відповідно до частини першої статті 12, частини другої статті 23 Закону України «Про національну безпеку України» оборонно-промисловий комплекс є складовою сектору безпеки та оборони України, головне завдання якого полягає в забезпеченні оперативних спроможностей сил і засобів сектору безпеки та оборони за допомогою постачання нових і модернізації наявних зразків озброєння, військової та спеціальної техніки [98].

Що ж стосується наукових робіт, то визначення оборонно-промислового комплексу існувало й раніше в різних працях.

Так, М. Потьомкіна визначає оборонно-промисловий комплекс як цілісну систему, що характеризується: специфічністю у правовому регулюванні діяльності системи, яка ґрунтується на значному масиві норм національного загального та спеціального законодавства разом із нормами міжнародних нормативно-правових актів; особливим характером господарської діяльності, який формується за допомогою об'єднання науково-промислових, технічних, представницьких і торговельних зв'язків за постійної участі держави на кожному з етапів взаємодії та співпраці між суб'єктами

оборонно-промислового комплексу (шлях від встановлення норм і правил, що є обов'язковими, до безпосередньої участі в розподілі готової продукції та коштів у цій галузі); особливостями правового регулювання та здійснення управління об'єктами державної власності. Традиційно вважається, що поняття «оборонно-промисловий комплекс» є тотожним поняттю «воєнно-промисловий комплекс» чи «військово-промисловий» з огляду на неагресивний характер зовнішньої політики України [127, с. 59].

В окремих дослідженнях проводиться розмежування категорій, «оборонно-промисловий комплекс» і «військово-промисловий». Наприклад, В. Кравченко визначає військово-промисловий комплекс як сформовану сукупність підприємств із будь-якою формою власності, науково-дослідних, проєктних і випробувальних організацій, зокрема й полігонів, інших установ та організацій, вищого військового керівництва та політичної еліти, які безпосередньо мають вплив на забезпечення військової та національної безпеки держави [128, с. 6].

Також розмежує поняття «оборонно-промисловий комплекс» і «військово-промисловий комплекс» Т. Обнявко. Так, «оборонно-промисловий комплекс» визначається як усталена, невід'ємна військово-економічна складова оборонної промисловості у ВПК, що сприяє досягненню намічених військово-політичних цілей через залучення та ініціювання досліджень, розробок, виробництва і постачання ОВТ та майна, яке буде підтримувати боєздатність Збройних сил України та інших військових формувань, одержання прибутку і забезпечення доходів до державного бюджету, підвищення експортного потенціалу, а також задоволення інших воєнно-економічних потреб. Водночас поняття «військово-промисловий комплекс» визначається як цілісно сформована військово-економічна система, діяльність якої спрямовано на досягнення поставлених військово-політичних цілей, що насамперед стосується захисту інтересів держави, яка на підставі цього містить у своєму складі таке: керівні державні органи управління, державні військові формування, оборонні промислові підприємства, науково-дослідні та

дослідно-конструкторські організації державної та недержавної власності, спеціалізацією яких є розроблення, конструювання, випробування та відпрацювання технологій виготовлення ОВТ, зокрема й громадські організації та установи [129, с. 35–36].

На підставі міжнародних стандартів визначення галузі промисловості, що здійснює забезпечення Збройних сил в Україні, актуальності набуває більш чітке визначення поняття «оборонна промисловість» як однієї з галузей національної промисловості у складі оборонно-промислового комплексу країни [130].

Так, П. Толок пропонує таке визначення поняття «оборонна промисловість» – це галузь національної економіки (у складі оборонно-промислового комплексу країни), до якої належать підприємства, установи й організації промисловості та науки всіх форм власності, які займаються розробленням, виготовленням, модернізацією та утилізацією продукції, що має військове призначення, а також надають послуги, що пов'язані з оборонними процесами. Це призводить до повноцінного оснащення та іншого матеріального забезпечення сил безпеки та оборони. Сюди також варто додати проведення експортних та імпорتنих операцій на глобальному ринку зброї серед товарів військового призначення та подвійного використання, надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іншими державами [131, с. 75].

Підсумовуючи викладене вище, хотіли б наголосити, що в контексті визначення поняття «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», поняття оборонно-промислового комплексу акцентується саме на суб'єктах господарювання державної форми власності.

З огляду на відсутність визначення поняття «управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», зважаючи на зазначені вище напрацювання, надаємо власне визначення поняття «управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому

комплексі» – це реалізація накладених повноважень щодо захисту та лобіювання прав держави як безпосереднього власника таких об'єктів в оборонно-промисловому комплексі, що пов'язано з володінням, користуванням і розпорядженням ними в тих межах, що встановлені законодавством України, з реалізацією завдання щодо задоволення потреб безпеки та оборони держави.

Визначення поняття «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», наведене в законодавстві, вважаємо недосконалим, оскільки Концерн, або акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість», здійснюють відповідні повноваження лише щодо суб'єктів господарювання, які перебувають у його сфері управління.

Крім того, варто наголосити, що поняття «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» не є ототожненням конкретного суб'єкта управління.

Отже, поняття «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», на нашу думку, потрібно визначити як систему державного управління, наділену компетенцією і державно-владними повноваженнями щодо реалізації прав держави як власника об'єктів в оборонно-промисловому комплексі, що пов'язано з володінням, користуванням і розпорядженням ними в тих межах, що встановлені законодавством України, з реалізацією завдання щодо задоволення потреб безпеки та оборони держави.

Водночас адміністративно-правовий статус суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі можна вважати функціональним становищем системи державного управління, що наділена компетенцією і державно-владними повноваженнями з реалізації прав держави як власника об'єктів в оборонно-промисловому комплексі.

2.2. Кабінет Міністрів України як структурний елемент управління об'єктами державної власності оборонно-промислового комплексу

Дослідивши поняття «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» та його адміністративно-правовий статус, вважаємо за доцільне перейти до вивчення особливостей діяльності Кабінету Міністрів України як структурного елемента управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Згідно із статтею 4 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» Кабінет Міністрів України та Державний концерн «Укроборонпром» (його правонаступник акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість») є суб'єктами управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі [94].

Водночас повноваження щодо управління об'єктами державної власності надані Кабінету Міністрів України частиною першою статті 4 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» та статтею 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України».

Як було зазначено в попередньому розділі, повноваження Уряду щодо управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі визначені загалом і не були передбачені Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», проте також містяться в положеннях іншого нормативно-правового акта – Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності».

Далі пропонуємо дослідити та проаналізувати конкретні повноваження Кабінету Міністрів України щодо управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі з урахуванням визначених статтею 5 Закону України «Про управління об'єктами державної власності». Досліджуючи зазначені повноваження, пропонуємо виділити особливості, які

застосовують до управління об'єктами державної власності саме в оборонно-промисловому комплексі.

Потрібно відмітити позицію В. Пількевича, який указував на те, що головна роль в управлінні державним майном належить Кабміну як вищому органу в системі органів виконавчої влади [132, с. 13].

Здійснюючи управління об'єктами державної власності, головним повноваженням Кабінету Міністрів України є повноваження щодо визначення органів виконавчої влади та державних колегіальних органів, на які покладено функції з управління об'єктами державної власності. Зазначене повноваження є загальним у сфері управління об'єктами державної власності.

Так, Кабінет Міністрів України визначив органи виконавчої влади, які здійснюють управління об'єктами державної власності суб'єктів господарювання, які належать або можуть бути віднесені до оборонно-промислового комплексу.

Відповідно до підпункту 105 пункту 3 Положення про Міністерство оборони України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 671 Міністерство оборони України здійснює низку інших функцій, які законодавчо передбачені в межах його основних повноважень, що стосуються управління об'єктами державної власності, які належать до його сфери управління [133].

Згідно з Положенням про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 року № 819, основне завдання Мінстратегпрому полягає у здійсненні управління тими об'єктами державної власності, які належать до його сфери управління [102].

Мінекономіки та Державне космічне агентство України здійснюють у межах своїх повноважень, передбачених законом, інші законодавчо закріплені функції щодо управління об'єктами державної власності. До сфери їхнього управління вони віднесені на підставі Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 459 та Положення про Державне космічне агентство України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 року № 281.

Отже, головною особливістю зазначеного є те, що органи управління здійснюють відповідні повноваження лише стосовно об'єктів державної власності, що належать до сфери їхнього управління.

Варто відмітити, що повноваження щодо визначення органів виконавчої влади та державних колегіальних органів, які здійснюють функції з управління об'єктами державної власності, не реалізовані Кабінетом Міністрів України, зважаючи на законодавчі обмеження. Так, відповідно до Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» та Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» такі повноваження на себе перейняв парламент.

Наступним повноваженням Уряду у сфері управління об'єктами державної власності є встановлення порядку передання об'єктів державної власності суб'єктам управління. Для врегулювання цієї сфери повноважень було розроблено Положення про порядок передання об'єктів права державної та комунальної власності, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21 вересня 1998 року № 1482. Цим положенням визначено основний порядок здійснення безоплатного передання об'єктів права державної власності із сфери управління міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, Фонду державного майна або інших державних органів, які здійснюють установлені законом функції щодо управління державним майном, об'єднань підприємств, яким делегуються відповідні функції з управління майном підприємств та організацій, що засновані на державній власності, до сфери управління інших органів, які також уповноважені на управління державним майном, або ж самоврядних організацій [134].

Зазначений порядок є загальним у сфері управління об'єктами державної власності, особливості щодо об'єктів державної власності в оборонно-промисловому комплексі відсутні.

Наступне повноваження Уряду, що необхідно дослідити, – це повноваження щодо визначення умови створення та діяльності господарських структур. Положення Закону України «Про управління об'єктами державної власності» закріплюють, що господарськими структурами варто вважати державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії та інші державні господарські організації [74].

На сьогодні Господарський кодекс України є єдиним законодавчим актом, який вже містить норми щодо врегулювання порядку створення і подальшої діяльності об'єднань суб'єктів господарювання. Проте регламентація таких дій є досить схематичною та має узагальнювальний характер. Це можна пов'язати з тим, що все ж таки Господарський кодекс є законодавчим актом, у якому закладено правові основи (засади) господарської діяльності (господарювання) загалом, що розширює його дію на широкий спектр суспільних відносин. Це буквально унеможлиблює більш детальне врегулювання будь-яких питань, що стосуються конкретної галузі, зокрема тих, що стосуються діяльності господарських об'єднань, особливо державних [135, с. 21].

Водночас Уряд не ухвалив спеціального нормативно-правового акта, який би визначав умови створення та діяльності господарських структур.

Як зазначає В. Джуринський, це питання потребує доопрацювання у вигляді більш чіткого закріплення розмежування компетенції Кабінету Міністрів України, міністерств та інших органів, яким підвідомчі в цій сфері управління підприємства, що утворюють об'єднання, у чинному законодавстві. Органи державної влади, які врегульовують відповідну сферу управління, повинні мати функції щодо подальшого ухвалення рішення, що стосуються утворень державних господарських об'єднань, а також розроблення та затвердження їхніх статутів [136, с. 80–81].

Так, постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 року № 993 затверджено Статут Державного концерну «Укроборонпром» [96], а розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 325-р затверджено його політику власності [137].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» від 21 березня 2023 року № 441 затверджено Статут акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» [105].

Указані вище повноваження також є загальними у сфері управління об'єктами державної власності. Однак характерною особливістю процесів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі є те, що умови створення та діяльності господарських структур визначає не лише Кабінет Міністрів України, а й парламент за допомогою ухвалення закону. Насамперед, це Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» та Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності».

Надалі пропонуємо розглянути також загальне повноваження Кабінету Міністрів України щодо ухвалення рішень про створення, реорганізацію та ліквідацію господарських структур і визначення уповноважених органів управління, які здійснюють контроль за їхньою діяльністю.

Так, саме Уряд постановою від 29 грудня 2010 року № 1221 ухвалив рішення про утворення Державного концерну «Укроборонпром» [91]. Однак таке рішення зумовлено Указом Президента «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» України від 9 грудня 2010 року № 1085 [84]. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2023 року № 441 утворено акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» [105].

Одним із головних повноважень Кабінету Міністрів України у сфері управління об'єктами державної власності є реалізація повноважень щодо

призначення на посади або звільнення з них керівників тих господарських структур, функції управління щодо яких здійснює саме Кабінет Міністрів України.

У сфері оборонно-промислового комплексу в період 2011–2023 років господарською структурою, стосовно якої функції з управління виконує Кабінет Міністрів України, був Державний концерн «Укроборонпром». Проте відповідно до пункту 50 Статуту Концерну Генерального директора Концерну призначає на посаду та звільняє з посади Президент України за поданням Прем'єр-міністра України, хоча такі повноваження Президенту не надає Конституція України [96]. Законом України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» визначено, що після реформування Концерну керівника виконавчого органу призначатиме наглядова рада [103].

Отже, у період 2011–2023 років такі повноваження Уряду поширюються не на керівника господарської структури оборонно-промислового комплексу, а на членів їхніх наглядових рад.

Потрібно відмітити, що на період воєнного стану постановою Уряду від 31 травня 2022 року № 643 визначено, що питання щодо призначень на посади керівників, голів виконавчих органів і членів наглядових рад суб'єктів господарювання, які мають стратегічне значення для економічної та безпекової сфери держави, вирішує суб'єкт управління об'єктами державної власності після погодження кандидатур відповідних осіб Кабінетом Міністрів України [138].

Лише у 2023 році у зв'язку з утворенням акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» Кабінет Міністрів України повноцінно реалізовує повноваження щодо призначення на посади та звільнення з посад керівників господарських структур.

Наступне повноваження, яке пропонуємо розглянути, – це повноваження щодо ухвалення рішень про можливе передання повноважень

щодо управління корпоративними правами держави до інших законодавчо уповноважених органів управління та господарських структур.

Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2012 року № 1146 затверджено Порядок передачі повноважень з управління корпоративними правами держави суб'єктам управління об'єктами державної власності [139]. Отже, такі повноваження є загальними у сфері управління об'єктами державної власності.

Вони застосовувалися і до Державного концерну «Укроборонпром», а саме постановою Уряду від 4 липня 2012 року № 716 Державному концерну «Укроборонпром» передані повноваження з управління корпоративними правами держави щодо деяких акціонерних товариств [140].

Далі розглянемо повноваження Кабінету Міністрів України щодо визначення критеріїв утворення наглядових рад на державних унітарних підприємствах.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» постановою Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 року № 142 затверджено таке: основні критерії, які визначають обов'язковість утворення наглядової ради на державних унітарних підприємствах і в господарських товариствах, у статутному капіталі яких міститься більше ніж 50 % належних державі акцій (часток); порядок утворення наглядової ради державного унітарного підприємства та її комітетів, а також загальні засади її діяльності та ліквідації; умови та порядок проведення конкурсного відбору кандидатів, які претендують на посаду незалежного члена наглядової ради державного унітарного підприємства, порядок їхнього призначення, а також проведення конкурсного відбору кандидатів на посаду незалежного члена наглядової ради господарського товариства, у статутному капіталі якого більше ніж 50 % акцій (часток) належать державі, що пропонує суб'єкт управління об'єктами державної власності до обрання на посаду незалежних членів наглядової ради; вимоги до незалежного члена наглядової ради державного унітарного підприємства та

господарського товариства, у статутному капіталі якого більше ніж 50 % приналежних державі акцій (часток) [74].

Водночас також зазначено, що така наглядова рада утворюється на базі державних унітарних підприємств і господарських товариств, де державі належать більше ніж 50 % акцій (часток) від статутного капіталу, за умови наявності одного з критеріїв [74]:

1) вартість активів такого державного унітарного підприємства господарського товариства перевищує 2 млрд гривень згідно з даними останньої річної фінансової звітності;

2) розмір чистого доходу державного унітарного підприємства або господарського товариства, ґрунтуючись на даних останньої річної фінансової звітності, перевищує 1,5 млрд гривень;

3) розмір статутного капіталу новоутвореного державного унітарного підприємства, господарського товариства перевищує 2 млрд гривень на дату його утворення;

4) кількість акціонерів – власників простих акцій такого господарського товариства становить 10 або більше осіб.

А. Мягкий переконаний, що доцільність створення такої наглядової ради як органу контролю, на який покладено функцію захисту інтересів власників компанії, визнано міжнародним досвідом багатьох країн. У межах корпоративного підприємства компетенції наглядової ради умовно поділяються на три основні групи: 1) повноваження, якими наділяється наглядова рада задля контролю роботи виконавчого органу (укладення від імені товариства контракту з керівником, затвердження умов договорів із головою (членами) правління та ін.); 2) повноваження, що стосуються взаємодії з акціонерами (організація та подальший контроль за виконанням рішень загальних зборів, узгодження та затвердження порядку денного та попередній розгляд внесених до нього питань, можливість застосування вимоги про скликання позачергових зборів тощо); 3) повноваження, які надаються наглядовій раді для вирішення фінансових питань діяльності товариства

(визначення та закріплення основних напрямків діяльності товариства та подальше затвердження планів, нормативне узгодження таких дій у правочинах; подальший вибір аудитора тощо) [141, с. 178].

На виконання пункту 5 «Нова політика управління державною власністю» програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої Постановою Верховної Ради України від 11.12.2014 № 26, пункту 36с Меморандуму про економічну та фінансову співпрацю між Урядом України та МВФ у 2016 році було запропоновано встановити своєрідну вимогу, що в державних підприємствах, а також господарських товариствах, у статутних капіталах яких частка держави перевищує 50 %, у випадках і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України, має бути створена наглядова рада, до якої можуть також залучатися незалежні члени наглядових рад. Це, зі свого боку, передбачало також формування правових підстав для внесення їх до складу органів управління суб'єктів господарювання державного сектору економіки, що має сприяти підвищенню ефективності управління об'єктами державної власності [142].

Однак Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної та комунальної власності» від 2 червня 2016 року виключено підприємства оборонно-промислового комплексу з об'єктів державної власності, на яких передбачалося утворення наглядових рад відповідно до порядку, визначеного Кабінетом Міністрів України [143].

Було зазначено, що такий підхід не враховує інтереси національної безпеки та оборони щодо питання більш чіткої координації функцій у галузі науково-технічного та виробничого розвитку, а також інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та інших видів діяльності в ОПК, діяльність якого загалом пов'язується із розробленням, виробництвом і подальшим імпортом як окремих видів озброєнь, так і військової чи спеціальної техніки, пріоритетним виконанням державного оборонного замовлення для потреб Збройних сил України та інших військових формувань, що утворено згідно з

чинним українським законодавством. Водночас для визначення моделі управління підприємством із галузі оборонно-промислового комплексу має бути застосовано підхід, завдяки якому буде забезпечено найбільш оптимальний вибір моделі управління та який керуватиметься пріоритетами, серед яких і задоволення потреб національної безпеки та оборони держави, забезпечення реалізації оперативної координації діяльності підприємств із галузі оборонно-промислового комплексу.

Отже, частиною шостою статті 73 Господарського кодексу України визначено, що порядок утворення, організації діяльності та ліквідації наглядової ради державного унітарного підприємства оборонно-промислового комплексу визначається відповідно до Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [85].

З огляду на вищевикладене визначений Кабінетом Міністрів України загальний порядок утворення, організації діяльності наглядових рад не поширюється на підприємства оборонно-промислового комплексу, що входять до складу Державного концерну «Укроборонпром», а тому визначені законом повноваження Уряду щодо управління об'єктами державної власності з питань утворення та діяльності наглядових рад обмежені законодавством.

Після утворення акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» і ухвалення постанови від 21 березня 2023 року № 441 Кабінет Міністрів України затвердив Положення про наглядову раду акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість», яке визначає основи правового статусу наглядової ради акціонерного товариства, що містить у собі основні принципи формування, засади правового статусу, порядок роботи, а також утворення та діяльності комітетів, права та обов'язки, засади відповідальності членів товариства та інші особливості діяльності [105].

Наступним важливим повноваженням Уряду щодо управління об'єктами державної власності є встановлення критеріїв ефективності управління об'єктами державної власності та порядок їхнього застосування.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» постановою Кабінету Міністрів України від 19 червня 2007 року № 832 також було затверджено порядок здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності та критерії визначення ефективності управління об'єктами державної власності [74].

Завдяки ефективному управлінню можливо максимізувати результати від володіння, використання й розпорядження об'єктами державної власності з урахованими закріпленими законодавчими обмеженнями. Безумовно, усі суб'єкти управління державною власністю мають підлягати відповідальності в разі завдання суспільству і державі збитків, спричинених реалізацією некомпетентних дій, бездіяльності або ж корупційними діями. Крім того, у процесі управління державною власністю реалізується система функцій, до яких входять прогнозування, планування, організація, мотивація, координація і контроль [144, с. 335].

Указані вище повноваження є загальними у сфері управління об'єктами державної власності. Однак, на нашу думку, вони потребують встановлення додаткових критеріїв ефективності управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. Насамперед це мають бути критерії щодо виконання державного оборонного замовлення (оборонних закупівель), державних програм і показники експортної діяльності та військово-технічного співробітництва.

Наступними повноваженням Уряду щодо сфери управління об'єктами державної власності законодавство визначає встановлення основ порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їхніми об'єднаннями, господарськими товариствами, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, та господарськими товариствами, 50 і більше відсотків акцій (часток, паїв) яких містяться у статутних капіталах господарських товариств, частка держави в яких становить 100 %.

Постановою Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 року № 138 визначено, що такий порядок стосовно відрахувань до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їхніми об'єднаннями і порядок щодо господарських товариств затверджується щорічно. Водночас відсоток, який відраховують, встановлюється на рівні від 30 % до 80 % [145].

Щодо підприємств оборонно-промислового комплексу встановлюється частка чистого прибутку (доходу) розміром 30 %, який відраховують до Державного бюджету за відповідний період Державний концерн «Укроборонпром», його учасники, державні унітарні підприємства, які належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади та задіяні в розробленні, виробництві та ремонті озброєння, військової та спеціальної техніки включно з її складовими, та є виконавцями державного оборонного замовлення в зазначений період.

Крім того, Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [94] та Статутом акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» [105] визначено, що розмір частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів за результатами фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства, становить 30 %. Отже, такі повноваження також перебрав на себе і парламент.

Далі пропонуємо розглянути повноваження Уряду щодо визначення порядку, що стосується конкурсного відбору керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки та оплати праці і винагороди керівникам державних підприємств.

Таке повноваження є загальним у сфері управління об'єктами державної власності та реалізоване за допомогою ухвалення постанови Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2008 року № 777 [146] щодо відбору керівників та постанови від 19 травня 1999 року № 859 [147] щодо оплати їхньої праці. Водночас указаними актами надано право керівнику Концерну

встановлювати виключні умови оплати праці щодо керівників підприємств, заснованих на державній власності.

Однак вищезазначені повноваження Уряду з питань проведення відбору керівників не поширюються на господарські товариства, що провадять діяльність в оборонно-промисловому комплексі та раніше були передані в управління Державного концерну «Укроборонпром» у законодавчо встановленому порядку, та на державні підприємства оборонно-промислового комплексу, зокрема казенні, які входять до складу Державного концерну «Укроборонпром».

Отже, Уряд усунувся від регулювання порядку призначення керівників таких суб'єктів господарювання, а відповідні повноваження законодавчо делеговано Концерну, керівника якого, як було зазначено раніше, призначає на посаду Президент України.

Далі пропонуємо розглянути повноваження щодо визначення порядку перетворення державних підприємств, 100 % акцій яких належать державі, у державні акціонерні товариства.

Так, питання законодавчого врегулювання відповідного питання визначено постановою Уряду «Про затвердження Порядку перетворення державного унітарного комерційного підприємства в акціонерне товариство» від 29 серпня 2012 року № 802 [148]. Крім того, відповідно до абзацу 1 частини другої статті 7 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2018 року № 529 затверджено Порядок утворення, реорганізації та ліквідації державних наукових установ, зокрема державних комерційних підприємств і казенних підприємств, організацій, які відповідно до статті 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» належать до наукових установ [149]. Водночас деякі підприємства оборонно-промислового комплексу є науковими установами.

Відповідне повноваження Уряду є загальним у сфері управління об'єктами державної власності. Однак Верховна Рада України ухвалила Закон

України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» [103], який визначає особливості державних підприємств оборонно-промислового комплексу в державні акціонерні товариства. Такі особливості будуть розглянуті в 3 розділі дослідження.

Суміжною до вищезазначених повноважень можна визначати компетенцію Уряду щодо погодження рішень уповноважених органів стосовно створення, реорганізації або ліквідації діяльності підприємств державного сектору економіки, які мають вагомим стратегічне значення в економічній і безпековій галузі, а також визначення та затвердження такого переліку об'єктів державної власності, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави.

Так, постанова Уряду від 4 березня 2015 року № 83 затверджує перелік об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави [150].

У зв'язку з ухваленням Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» та початком реформування підприємств Уряд розпорядженням від 9 грудня 2021 року № 1595-р погодив припинення за допомогою реорганізації державних підприємств – учасників Концерну в порядку перетворення в акціонерні товариства, 100 % акцій яких належать державі, та товариства з обмеженою відповідальністю з державною часткою у статутному капіталі розміром 100 % [151], а розпорядженням від 9 грудня 2021 року № 1594-р припинив діяльність унаслідок реорганізації Державний концерн «Укроборонпром» у порядку перетворення в акціонерне товариство [152].

Дослідивши та проаналізувавши конкретні повноваження Уряду щодо управління об'єктами державної власності з виділенням особливостей, які застосовують до управління об'єктами в оборонно-промисловому комплексі, потрібно відмітити таке.

Основною формою реалізації Кабінетом Міністрів України повноважень щодо управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі є видання нормативно-правових актів регулювання та здійснення організаційно-розпорядчих повноважень.

Потрібно відмітити про існування особливостей у сфері управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, які характеризуються, на нашу думку, хаотичністю та не є системними.

Так, під час застосування деяких особливостей до управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі увага акцентується не на об'єктах державної власності (підприємствах), а на органі управління, до якого такий об'єкт віднесено. Тобто якби підприємство оборонно-промислового комплексу передали зі сфери управління Концерну (акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість») іншому органу управління, то на нього поширювалися б установлені Урядом порядки (відбору керівників та ін.). Водночас таке підприємство б не втратило статус підприємства оборонно-промислового комплексу,

Отже, управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі є різним залежно від конкретного органу управління.

Особливістю управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, яке здійснює Кабінет Міністрів України, також необхідно відмітити делегування прав Державному концерну «Укроборонпром» (акціонерному товариству «Українська оборонна промисловість»).

2.3. Державний концерн «Укроборонпром» як уповноважений суб'єкт господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі

Детально розглянувши повноваження Кабінету Міністрів України щодо управління об'єктами державної власності та проаналізувавши особливості, які застосовують до управління об'єктами державної власності саме в оборонно-промисловому комплексі, вважаємо за доцільне перейти до аналізу Державного концерну «Укроборонпром» як центрального уповноваженого суб'єкта господарювання, до компетенції якого належить саме управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Статтею 3 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» встановлено, що Кабінет Міністрів України та Державний концерн «Укроборонпром» є основними суб'єктами управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі [94].

Потрібно відмітити, що проєкт Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» був розроблений на виконання пункту 2 доручення Президента України від 15 березня 2011 року № 1-1/461 і доручень Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2011 року № 15876/1/1 та від 8 квітня 2011 року № 15876/3/1-11, а метою його було спрямування зусиль на підвищення ефективності функціонування державних підприємств, які здійснюють господарську діяльність у багатьох сферах, таких як: розроблення, виготовлення, реалізація, ремонт, модернізація та утилізація озброєння, військової і спеціальної техніки та боєприпасів і які беруть участь у військово-технічному співробітництві з іноземними державами.

Способом підвищення ефективності функціонування державних підприємств стало визначення Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» від

16 червня 2011 року особливостей і правових основ управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Відповідно до положень статті 4 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» Державний концерн «Укроборонпром» є уповноваженим суб'єктом господарювання у ввіреній йому галузі управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. Склад концерну визначається колом державних підприємств ОПК, до яких також належать і казенні підприємства (далі – учасники Концерну). Він ґрунтується на фінансовій залежності від одного або ж групи учасників Концерну та виконує функції із забезпечення та підтримання науково-технічного розвитку, водночас додатково здійснюючи інвестиційну, фінансову, зовнішньоекономічну діяльність тощо. Діяльність концерну закріплює Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» та Статут, який затверджує Кабінет Міністрів України за поданням Наглядової ради Концерну [94].

Постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 року № 993 затверджено Статут Державного концерну «Укроборонпром». У додатку до статуту також затверджено Перелік державних підприємств – учасників Державного концерну «Укроборонпром» [96].

Відповідно до пункту 1 Статуту Державного концерну «Укроборонпром», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 року № 993 та зареєстрованого Державним реєстратором 7 жовтня 2011 року, номер запису – 10741020000040740, встановлено, що Державний концерн «Укроборонпром» – це державне господарське об'єднання, утворене на підставі Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Державного концерну «Укроборонпром» від 29 грудня 2010 року № 1221. На Кабінет Міністрів України також покладено низку функцій з управління та контролю за діяльністю Концерну [96].

Права та обов'язки Концерну в процесі здійснення управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, яке здійснює Концерн, передбачені статтею 7 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [94].

Відповідно до абзацу 2 частини другої статті 3 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» законодавчо закріплені особливості в питаннях управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі визначає Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [94], а отже, повноваження, визначені для державних господарських об'єднань, також поширюються і на Концерн.

Додатковими повноваженнями Концерну, з-поміж зазначених частиною першою статті 9 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», є такі:

- 1) здійснює регулювання, контроль і координацію діяльності учасників Концерну;
- 2) проводить моніторинг фінансової діяльності учасників Концерну;
- 3) здійснює контроль за діяльністю учасників Концерну [94].

Зважаючи на викладене, з метою підвищення ефективності функціонування підприємств, держава передала повноваження щодо реалізації прав власника деякими об'єктами в оборонно-промисловому комплексі від міністерства до державного господарського об'єднання з наділенням останнього додатковими повноваженнями, які не притаманні органам державної влади.

Способом, який сприяє підвищенню ефективності функціонування державних підприємств оборонно-промислового комплексу, стало наділення Концерну повноваженнями, які притаманні органам контролю та створювали підґрунтя для порушення основного принципу управління об'єктами державної власності, – заборона втручатися в оперативно-господарську діяльність підприємства.

Поряд із зазначеними повноваженнями, визначеними Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», Державний концерн «Укроборонпром» наділений і статутними повноваженнями.

Статутні повноваження Концерну стосуються його самостійної господарської та зовнішньоекономічної діяльності з безпосередньою централізацією функцій у галузі науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Водночас Державний концерн «Укроборонпром» може як самостійно здійснювати господарську діяльність, так і залучати до статутної діяльності інших учасників Концерну для виготовлення продукції.

Одночасно Державний концерн «Укроборонпром» здійснює управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Водночас у висновках Верховного Суду щодо застосування норм права у справі № 918/376/17 зазначено, що Державний концерн «Укроборонпром» є одним із спеціальних суб'єктів делегованих Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» владних повноважень, надавши пріоритет статутним видам діяльності в господарській діяльності [153].

Зважаючи на викладене, повноваження Концерну поділяються:

- 1) на делеговані державою – щодо управління об'єктами державної власності;
- 2) статутні – щодо здійснення господарської діяльності.

Реалізуючи делеговані державою повноваження, Концерн здійснює управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі в межах тих повноважень, якими його наділено згідно із статтею 7 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [94].

Відповідно до пункту 31 частини першої статті 7 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-

промислового комплексу» Концерн може здійснювати й інші функції, що стосуються управління об'єктами державної власності оборонно-промислового комплексу у виключних випадках, що передбачені законодавством [94].

Частина друга статті 4 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промислового комплексу» визначає, що сам Концерн у своєму складі має державні підприємства оборонно-промислового комплексу, зокрема й казенних підприємств, взаємодія між якими існує на базі фінансової залежності як один від одного, так і від групи учасників Концерну, на який покладено функції із забезпечення науково-технічного розвитку та провадження діяльності різних напрямків: інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної тощо [94].

Фінансова залежність Концерну ґрунтується на обов'язку підприємств-учасників сплачувати внески, порядок сплати та розмір яких визначено генеральним директором Концерну.

Проте згідно з частиною п'ятою ст. 120 Господарського кодексу України концерн являє собою статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій на основі їхньої фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, зокрема правом представляти їхні інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну [85].

З огляду на положення ст. 120 Господарського кодексу України, ст. 4 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промислового комплексу» від 16 червня 2011 року № 3531-VI учасники Концерну перебувають у відносинах фінансової залежності один від одного (постанова від 09.12.2015 № 826/23023/15, Окружний адміністративний суд м. Києва) [154].

Підсумовуючи викладене та зважаючи на висновки Верховного Суду щодо застосування норм права у справі № 918/376/17, які є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, відповідно до частини п'ятої статті 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Державний концерн «Укроборонпром» є суб'єктом делегованих владних повноважень щодо управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Унаслідок зазначеного Державний концерн «Укроборонпром» і його посадові особи мають діяти виключно на підставі, у межах визначених повноважень та у способи, що передбачає Конституція та інше законодавство України, під час реалізації ввірених їм повноважень.

У подальшому потрібно розглянути об'єкт, щодо якого Державний Концерн «Укроборонпром» здійснює управління.

Згідно з частиною третьою статті 22 Господарського кодексу України закон визначає повноваження суб'єктів управління в державному секторі економіки, до яких належать Кабінет Міністрів України, міністерства, інші органи влади та організації щодо суб'єктів господарювання [85].

З урахуванням абзацу 2 частини другої Закону України «Про управління об'єктами державної власності» [74] особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі визначає Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [94].

Відповідно до частини першої статті 4 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» Державний концерн «Укроборонпром» є уповноваженим суб'єктом господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі [94].

З огляду на вищевикладене ДК «Укроборонпром» реалізує права держави як власника на об'єкти державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Для розуміння правової суті цього положення необхідно з'ясувати, як законодавство визначає поняття об'єкта державної власності, процесу управління об'єктами державної власності та в чому полягає контроль за діяльністю учасників у процесі управління об'єктами державної власності.

Відповідно до частини першої статті 3 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» об'єктами управління державної власності в оборонно-промисловому комплексі є такі [94]:

1) майно державних підприємств оборонно-промислового комплексу, зокрема й майно казенних підприємств, які входять до складу Державного концерну «Укроборонпром»;

2) майно, яке в установленому порядку було передано Державному концерну «Укроборонпром»;

3) пакети акцій, що є власністю держави у статутних капіталах тих акціонерних товариств, діяльність яких провадиться в межах оборонно-промислового комплексу та які в установленому порядку передані до управління Державного концерну «Укроборонпром».

Відповідно до положень Господарського кодексу майном підприємства є виробничі та невиробничі фонди, інші цінності, вартість яких прямо відображається в самостійному балансі підприємства [85]. Невиробничі фонди згідно з Податковим кодексом – це капітальні активи, які не використовуються в господарській діяльності [155].

Відповідно до частини четвертої статті 4 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» діяльність Концерну здійснюється на підставі цього Закону, а також Статуту, який затверджує Кабінет Міністрів України за поданням Наглядової ради Концерну [94].

З урахуванням частини другої статті 4 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», пункту 13 Статуту Державного концерну «Укроборонпром»,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 року № 993, до складу Концерну входять державні підприємства оборонно-промислового комплексу (учасники Концерну) [94], які зберігають статус юридичної особи та господарську самостійність [96].

Закон також установлює й особливості правового статусу державного підприємства як юридичної особи публічного права, особливості правового режиму майна державного підприємства. До них у затвердженому форматі застосовують засади спеціального порядку правового регулювання, зокрема й щодо питання управління майном державного підприємства, розпорядження цим майном.

Доволі характерною особливістю правового статусу державного підприємства та правового режиму його майна є наявність законодавчих обмежень щодо правомочності підприємства в питаннях розпорядження окремими видами майна. Крім того, окреме законодавство закріплює і спеціальні правила управління майном державного підприємства, зокрема й щодо порядку розпорядження ним у спосіб його відчуження.

Отже, закріплені правила розпорядження майном, закріплені за державним підприємством на праві господарського відання, передбачають залучення до цього процесу суб'єктів управління об'єктами державної власності.

Такий випадок установлено частиною п'ятою статті 75 Господарського кодексу, відповідно до якої державне комерційне підприємство має право здійснювати відчуження майнових об'єктів, які належать до основних фондів, лише за попередньо наданою згодою органу, до сфери управління якого воно належить, і виключно на конкурентних засадах, якщо інше не встановлює закон [85].

Державне комерційне підприємство має право розпоряджатися майном, яке належить до основних фондів, в інший спосіб тільки в межах повноважень і спосіб, який передбачають Господарський кодекс та інші закони [85].

Державне комерційне підприємство – учасник Концерну володіє майном, що закріплене за Підприємством на праві господарського відання.

Право господарського відання згідно з Господарським кодексом є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами [85].

Відповідно до частини другої статті 136 Господарського кодексу України власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням і збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства [85].

Наведені положення законодавства свідчать про те, що підприємства – учасники Концерну є вільними у здійсненні оперативно-господарської діяльності, а отже, є самостійними у виборі контрагентів, укладенні договорів і погодженні їхніх умов.

Ризики негативних наслідків від результатів оперативно-господарської діяльності мають безпосередньо підприємства-учасники Концерну, що підтверджують пункти 8, 9 Статуту Державного концерну «Укроборонпром», згідно з яким [96]:

- 1) Концерн не відповідає за зобов'язаннями його учасників;
- 2) учасники не несуть відповідальності за зобов'язаннями Концерну.

Зважаючи на вищевикладене, ДК «Укроборонпром» уповноважений здійснювати управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, не втручаючись водночас в оперативно-господарську діяльність підприємств – учасників Концерну.

Відповідно до статті 65 (Управління підприємством) Господарського кодексу власник може здійснювати його права щодо управління

підприємством як безпосередньо, так і через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів [85].

Отже, для керівництва господарською діяльністю підприємства власник призначає керівника підприємства, який є підзвітним власнику. Тобто управління господарською діяльністю підприємства здійснює керівник підприємства, а законодавство України не містить положення, яким встановлено право ДК «Укроборонпром» управляти господарською діяльністю підприємств – учасників Концерну.

Далі пропонуємо розглянути питання співвідношення контрольних повноважень Державного концерну «Укроборонпром» і повноважень у сфері управління об'єктами державної власності.

На підставі пункту 1 частини першої статті 7 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» також можна стверджувати, що Державний концерн «Укроборонпром» у процесі управління об'єктами державної власності оборонно-промислового комплексу має здійснювати регулювання, контроль і координацію діяльності учасників Концерну, а здійснення контролю за діяльністю учасників закріплює пункт 14 статті 7 цього ж самого Закону [94].

Натомість варто зазначити, що в базовому законі про управління об'єктами державної власності в жодного органу управління повноваження щодо здійснення регулювання, контролю та координації підприємств узагалі відсутні.

Водночас на підставі положень законодавства Концерн має такі повноваження контролю [94, 96]:

- 1) затвердження статутів (положень) учасників Концерну та нормативних документів щодо внесення змін до них, здійснення контролю за дотриманням їхніх вимог;

2) призначення на посаду та звільнення з посади керівників учасників Концерну, укладання і розрив із ними контрактів і здійснення контролю за їхнім виконанням;

3) контролювання ефективності використання коштів тими суб'єктами господарювання, які беруть участь у реалізації проєктів, виконанні програм і зовнішньоекономічних контрактів українських експортерів, згідно з якими передбачено розроблення, виробництво та експорт високотехнологічної промислової продукції, створення систем для продажу такої продукції, результатів інтелектуальної діяльності, робіт і послуг, які фінансуються за кошт Концерну або позик, за якими Концерн є поручителем, а також зовнішньоекономічних контрактів господарських товариств, частка у статутному капіталі яких належить Концерну;

4) ведення обліку наявних об'єктів державної власності, які перебувають в управлінні Концерну, контроль за ефективним використанням таких об'єктів і їхнім збереженням;

5) контролювання рівня ефективності використання коштів суб'єктами господарювання, які залучені до реалізації проєктів, виконання програм і зовнішньоекономічних контрактів, які фінансуються за кошт Концерну або залучених ним коштів;

6) здійснення контролю за виконанням орендарями програм технічного та інвестиційного спрямування задля розвитку орендованих об'єктів державної власності, що перебувають в управлінні учасників Концерну, у тих випадках, коли такі програми передбачено договором оренди;

7) організація основних засад для контролю використовуваного орендованого державного майна, яке є в управлінні учасників Концерну;

8) провадження діяльності із залучення інвесторів, зокрема іноземних, розроблення інвестиційних проєктів і контроль їхньої реалізації, участь у залученні коштів із фінансових ринків, зокрема міжнародних, визначення джерел формування та використання фондів інвестиційного та інноваційного розвитку;

9) затвердження річних інвестиційних і фінансових планів, а також інвестиційних планів з охопленням середньострокової перспективи (у межах трьох-п'яти років) учасників Концерну, контроль за їхнім виконанням у встановленому порядку.

Зважаючи на викладене, наділення Концерну повноваженнями, які стосуються регулювання, контролю та координації діяльності учасників Концерну та такими повноваженнями, що передбачають контроль за діяльністю учасників Концерну, є спірним у контексті того, що виникає конфлікт між цими повноваженнями та повноваженнями стосовно управління об'єктами державної власності. Це створює підстави для втручання Концерну в господарську діяльність підприємств-учасників і вплив на управління нею в подальшому.

Отже, потребує дослідження проблема співвідношення діяльності щодо контролю учасників Концерну та управління об'єктами державної власності.

Зважаючи на попередні дослідження, Концерн згідно із Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» здійснює дії щодо регулювання, контролю та координації діяльності учасників Концерну в питаннях управління об'єктами державної власності [94].

Отже, повноваження Концерну, що передбачені підпунктом 14 частини першої статті 7 (здійснює контроль за діяльністю учасників Концерну), стосуються управління майном (виробничими і невиробничими фондами та іншими цінностями), а не управління господарською діяльністю підприємств.

Можна підтвердити цей висновок таким:

1) право господарського відання згідно з Господарським кодексом України є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами.

Відповідно до частини другої статті 136 Господарського кодексу України власник майна, що закріплене за ним на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням і збереженням належного йому майна за допомогою безпосереднього контролю або через залучення уповноваженого ним органу. Водночас із його боку не має бути втручання в оперативно-господарську діяльність підприємства [85].

Для суб'єкта підприємництва передбачено право на захист його майнових прав від власника в тому разі, якщо такий суб'єкт здійснює господарську діяльність на основі права господарського відання.

Право господарського відання за своєю юридичною природою є речовим правом, що покликане створити майнову базу для самостійної участі в господарському обігу юридичних осіб, які не є власниками майна.

Підприємство водночас має правомочності щодо самостійного володіння, користування та розпорядження майном, що перебуває в нього на праві господарського відання, з урахуванням установлених законом (власником майна) обмежень.

Наведені положення законодавства свідчать про те, що підприємства – учасники Концерну є вільними у здійсненні оперативно-господарської діяльності, а отже, є самостійними у виборі контрагентів, укладенні договорів і погодженні їхніх умов.

Ризики настання негативних наслідків від результатів оперативно-господарської діяльності мають безпосередньо підприємства – учасники Концерну, що підтверджують пункти 8, 9 Статуту Державного концерну «Укроборонпром», згідно з якими: Концерн не несе відповідальності за зобов'язаннями його учасників та учасники не несуть відповідальності за зобов'язаннями Концерну [96].

Зважаючи на викладене, Концерн уповноважений здійснювати управління об'єктами державної власності, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємств-учасників.

Відповідно до статті 65 (Управління підприємством) Господарського кодексу власник може здійснювати його права щодо управління підприємством як безпосередньо, так і через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів [85].

Для керівництва господарською діяльністю підприємства власник призначає керівника підприємства, який є підзвітним власнику.

Тобто управління господарською діяльністю підприємства здійснює керівник підприємства;

2) відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» органи, які уповноважені на здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, а також види такої господарської діяльності, які є предметом державного нагляду (контролю), встановлюються виключно законами [156].

Орган державного нагляду (контролю) не може здійснювати такий державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності в тому разі, якщо закон прямо не уповноважує відповідний орган для здійснення дій щодо державного нагляду (контролю) у певній сфері господарської діяльності та не визначає повноваження такого органу;

3) усі підпункти частини першої статті 7 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» стосуються виключно управління майном (інвентаризація, відчуження, стан використання, облік, списання та інші функції з управління та розпорядження майном, а також реструктуризації, санації, корпоратизації, приватизації тощо). Жоден із цих підпунктів не надає Концерну повноважень управляти господарською діяльністю у процесі управління об'єктами державної власності.

Господарський кодекс України (абзац 3 частини шостої статті 73) прямо передбачає законодавчий вплив Закону України «Про управління об'єктами

державної власності» на управління державними унітарними підприємствами, зокрема його особливості [85].

Стаття 3 вказаного Закону передбачає, що майно, передане державним комерційним підприємствам, належить до об'єктів управління державної власності [74].

З огляду на вищевикладене закон визначає особливості правового статусу державного підприємства, яке є юридичною особою публічного права, а також стосується особливостей правового режиму майна цього державного підприємства, до яких сукупно застосовуються положення спеціального порядку правового регулювання, зокрема й щодо питань управління майном державного підприємства, розпорядження цим майном.

Доволі характерною ознакою правового статусу державного підприємства, правового режиму його майна як його особливості є обмеження на законодавчому рівні правомочності підприємства щодо здійснення розпорядження окремими видами майна та наявність правил управління майном державного підприємства, що закріплено окремим нормативно-правовим актом, зокрема і правил щодо розпорядження державним майном у спосіб його відчуження.

Отже, правила розпорядження майном, що належить державному підприємству на праві господарського відання, указують на необхідність участі в такому процесі суб'єктів, на яких покладено управління об'єктами державної власності.

Такий випадок встановлено частиною п'ятою статті 75 Господарського кодексу, відповідно до якої державне комерційне підприємство має право здійснювати відчуження майнових об'єктів, які належать до основних фондів, лише за попередньо наданою згодою органу, до сфери управління якого воно належить і виключно на конкурентних засадах, якщо інше не встановлено законом [85].

Державне комерційне підприємство має право розпоряджатися майном, яке належить до основних фондів, в інший спосіб тільки в межах повноважень і способів, який передбачено Господарським кодексом та іншими законами [85];

4) господарська діяльність Концерну та його повноваження урегульовані пунктами 20–25 Статуту і стосуються виключно власної господарської діяльності Концерну як самостійного суб'єкта господарювання – юридичної особи публічного права, а не підприємств-учасників, які він об'єднує.

Підприємство-учасник Концерну використовує майно власника (Концерну) для здійснення господарської діяльності у сфері розроблення і виготовлення продукції оборонного призначення.

Під час здійснення господарської діяльності підприємство здійснює закупівлю сировини, матеріалів, комплектувальних виробів і складових, виробляє та постачає товари відповідно до законодавства на підставі принципу господарської самостійності.

Основним принципом підприємницької діяльності (господарської самостійності) згідно із статтею 44 Господарського кодексу України є принцип самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, яку він виробляє, а також залучення різних видів ресурсів (матеріально-технічні, фінансові тощо), використання яких не обмежує закон, та питання встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону [85].

Отже, регулювання, контроль і координація діяльності учасників Концерну здійснюється виключно щодо об'єктів державної власності, а не господарської діяльності підприємств – учасників Концерну.

Зазначене підтверджує також установлений постановою Кабінету Міністрів України від 19 червня 2007 року № 832 Порядок здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності та критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності [157], а також затверджені наказом Мінекономрозвитку від 15 березня

2013 року № 253 Методичні рекомендації щодо застосування критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності [158] з огляду на вищевикладене.

Такі критерії визначення ефективності управління об'єктами державної власності встановлюються з метою оцінювання ефективності виконання суб'єктами управління обов'язків, визначених відповідно до законодавства.

Формування оцінювання результатів діяльності суб'єктів господарювання здійснюється з урахуванням показників різної спрямованості, серед яких: соціально-економічні, фінансово-господарські, показники виконання фінансових планів, стану активів, зношення основних засобів, коефіцієнтів фінансової стійкості, покриття, платоспроможності.

Основним завданням Концерну у процесі управління об'єктами державної власності відповідно до Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» та Статуту Концерну є сприяння ефективній діяльності підприємств, які він об'єднує.

Водночас за результатами проведення єдиного моніторингу ефективності управління об'єктами державної власності за 2020 рік і за I квартал 2021 року оцінювання ефективності управління Державного концерну «Укроборонпром» – задовільне [159].

Зважаючи на викладене, реалізація Державним концерном «Укроборонпром» повноважень щодо здійснення регулювання, контролю та координації діяльності учасників Концерну та повноваження щодо здійснення контролю за діяльністю учасників має здійснюватися без втручання в господарську діяльність підприємств у межах управління об'єктами державної власності.

Проаналізувавши повноваження Концерну, варто зазначити, що їх усіх потрібно розмежувати на такі:

- 1) повноваження, якими наділені міністерства, інші органи виконавчої влади та державні колегіальні органи;

- 2) повноваження, якими наділені державні господарські об'єднання;
- 3) особливі повноваження для управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі *(не притаманні жодному суб'єкту управління об'єктами державної власності)*.

Отже, з метою підвищення ефективності функціонування державних підприємств, господарська діяльність яких пов'язана із сферою розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової і спеціальної техніки та боєприпасів державою було передано значну частину повноважень до господарських структур, що, як наслідок, призвело до зняття з Кабінету Міністрів України певних повноважень, які стосувались управління об'єктами державної власності.

2.4. Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» як уповноважений суб'єкт господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі

Дослідивши повноваження Кабінету Міністрів України та Державного концерну «Укроборонпром» щодо управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, вважаємо за доцільне перейти до аналізу повноважень і правового статусу Акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» як правонаступника Державного концерну «Укроборонпром» із визначенням особливостей таких повноважень порівняно з Концерном.

Статутом акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» визначено, що мета діяльності товариства полягає в посиленні обороноздатності України, реалізації ефективного управління, інвестиційно-інноваційного розвитку промисловості України, регулюванні, контролі та здійсненні координації діяльності господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі, а також державних підприємств для забезпечення

їхньої сталої та ефективної діяльності, одержанні прибутку від господарської діяльності, впровадженні основ корпоративного управління з урахуванням найкращих міжнародних практик, управлінні тими об'єктами державної власності, які не входять до статутних капіталів господарських товариств оборонно-промислового комплексу, та переданні в управління товариству в порядку, передбаченому законодавством, сприянні структурній перебудові оборонно-промислового комплексу України, підвищенні рівня воєнної безпеки держави та сприянні розвитку сил безпеки і сил оборони [105].

Натомість мета утворення Концерну полягала в забезпеченні ефективного функціонування державного сектору економіки та управління відповідними суб'єктами господарювання, які здійснюють свою господарську діяльність у сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової і спеціальної техніки та боєприпасів і беруть участь у військово-технічному співробітництві з іноземними державами.

Аналізуючи правовий статус акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість», встановлено, що його статус не відрізняється від Державного концерну «Укроборонпром», крім організаційно-правової форми.

Так, відповідно до п. 8 Статуту акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість», п. 7 Статуту Укроборонпрому акціонерне товариство «Укроборонпром» може відповідати за власними зобов'язаннями тільки майном, яке належить йому на праві власності та не яке може бути звернено стягнення [105, 96].

Акціонерне товариство не несе відповідальності за зобов'язаннями господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі, державних підприємств або інших юридичних осіб, засновником, співзасновником або учасником яких воно є. Водночас такі юридичні особи не відповідають за зобов'язаннями товариства, крім випадків, передбачених законодавством чи договором, а Концерн не несе відповідальності за зобов'язаннями його учасників, учасники не несуть відповідальності за зобов'язаннями Концерну

(до п. 9 Статуту акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість», п. 8, 9 Статуту Укроборонпрому) [105, 96].

Згідно з п. 14 Статуту акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість», п. 6 Статуту Укроборонпрому Акціонерне товариство / Концерн здійснює свою діяльність на принципах повної господарської самостійності і самоокупності, відповідає за наслідки своєї господарської діяльності та виконання зобов'язань [105, 96].

Крім того, акціонерне товариство та Концерн уповноважені самостійно визначати власну організаційну структуру, установлювати кадрові обмеження (кількість і штатний розпис), формувати внутрішню облікову політику [105, 96].

Відповідно до Статуту акціонерного товариства новоутворене акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» здійснює управління корпоративними правами (частками у статутному капіталі) щодо господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі (перетворені підприємства). Він також виконує функції уповноваженого суб'єкта господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі щодо тих об'єктів державної власності, які не входять до статутних капіталів господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі [105].

Водночас акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» як уповноважений суб'єкт управління об'єктами державної власності здійснює повноваження щодо державних підприємств, зокрема казенних підприємств, які на момент припинення Державного концерну «Укроборонпром» входили до його складу, до їхнього перетворення в господарські товариства [105].

З огляду на вищевикладене повноваження акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» поділяються на повноваження щодо управління господарських товариств і повноваження щодо управління об'єктами державної власності на державних підприємствах.

Аналізуючи повноваження акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість», потрібно відмітити, що наступні повноваження зазвичай не відрізняються від повноважень Державного концерну «Укроборонпром», а саме [105]:

- здійснення регулювання, контролю та координації діяльності господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі;

- створення підприємств, спільних підприємств та інших юридичних осіб, а за необхідності ухвалення рішення про їхню реорганізацію та ліквідацію;

- затвердження статутів господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі, 100 % акцій (часток у статутному капіталі) яких йому належать, здійснення контролю за дотриманням затверджених вимог статутів;

- здійснення управління корпоративними правами (частками у статутному капіталі) щодо господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі, пакет акцій (частка у статутному капіталі) яких йому належить, та корпоративними правами держави, які передані йому в управління;

- визначення порядку утворення, складу та компетенції органів управління господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі, 100 % акцій (часток у статутному капіталі) яких йому належать, порядку обрання і відкликання їхніх членів і ухвалення ними рішень;

- призначення (обрання) на посаду та звільнення з посади членів виконавчого органу (осіб, які здійснюють повноваження одноосібного виконавчого органу) господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі, 100 % акцій (часток у статутному капіталі) яких йому належать, укладення та розірвання з ними контрактів і контроль за їхнім виконанням;

- затвердження стратегії розвитку, політики корпоративного управління, соціальної відповідальності та напрямів діяльності акціонерного

товариства, господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі, 100 % акцій (часток у статутному капіталі) яких йому належать;

– затвердження планів розвитку, фінансових та інвестиційних планів і показників діяльності акціонерного товариства, господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі, 100 % акцій (часток у статутному капіталі) яких йому належать, зокрема господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі, що відповідають критеріям, визначеним абзацом 3 частини другої статті 75 Господарського кодексу України на календарний рік і на середньострокову перспективу (у межах трьох – п'яти років);

– здійснення моніторингу фінансової діяльності господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі, 100 % акцій (часток у статутному капіталі) яких йому належать;

– ухвалення рішень про подальше використання відповідно до законодавства державного майна, що не ввійшло до статутних капіталів господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі;

– забезпечення проведення щорічної аудиторської перевірки діяльності господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі;

– ведення обліку об'єктів державної власності в оборонно-промисловому комплексі, здійснення контролю за ефективним використанням і збереженням таких об'єктів тощо.

Аналізуючи повноваження Концерну та акціонерного товариства, потрібно зазначити, що вони є ідентичними, крім певних повноважень у сфері правовідносин діяльності акціонерного товариства.

Далі пропонуємо дослідити особливості предмета діяльності Державного концерну «Укроборонпром» та акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість».

Так, предметом діяльності Концерну відповідно до покладених на нього завдань, крім управлінських, було таке [96]:

– здійснення міжнародних передач і реалізація на внутрішньому ринку продукції, технологій і послуг військового та спеціального призначення, зокрема озброєння, боєприпасів, військової та спеціальної техніки, комплектувальних виробів до неї, вибухових речовин, інших товарів, які можуть використовуватися для створення та виробництва озброєння, військової та спеціальної техніки і підлягають експортному контролю, а також товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю;

– участь у виконанні державного оборонного замовлення та науково-дослідних і проєктно-конструкторських робіт;

– розроблення, виготовлення, реалізація, ремонт, модернізація та утилізація озброєння, військової техніки, військової зброї і боєприпасів до неї;

– виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду;

– збирання та перероблення вторинної сировини і відходів виробництва продукції військового та спеціального призначення;

– утилізація військового майна, а також реалізація одержаних унаслідок утилізації матеріалів і речовин;

– участь у військово-технічному співробітництві з нерезидентами за допомогою інформаційного обміну, участі в підготовці та виконанні міжнародних договорів України, укладення зовнішньоекономічних договорів (контрактів), здійснення наукової, науково-технічної, науково-виробничої, навчальної та іншої кооперації з іноземними суб'єктами господарської діяльності.

Отже, предмет діяльності Концерну був орієнтований на участь у виконанні державного оборонного замовлення та науково-дослідних і

проектно-конструкторських робіт, розроблення, виготовлення, реалізацію, ремонт, модернізацію та утилізацію озброєння, військової техніки, військової зброї і боєприпасів до неї. Хоча Концерн жодного разу не брав участі у виконанні державного оборонного замовлення та не виробляв озброєння, такий предмет діяльності був передбачений законодавством.

Натомість предмет діяльності акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» не визначено іншими роботами і послугами, крім як виконанням дій, що забезпечують сприяння господарським товариствам в оборонно-промисловому комплексі та державним підприємствам у провадженні діяльності щодо розроблення, виробництва, реалізації, зокрема й на зовнішніх ринках, високотехнологічної промислової продукції, результатів інтелектуальної діяльності.

Яскравим прикладом зазначеного є інформація з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань. Так, видами діяльності акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» є такі [160]:

70.10 Діяльність головних управлінь (хед-офісів), (основний вид діяльності)

58.12 Видання довідників і каталогів

59.11 Виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм

62.02 Консультування з питань інформатизації

63.11 Оброблення даних, розміщення інформації на веб-вузлах і пов'язана з ними діяльність

63.99 Надання інших інформаційних послуг, н. в. і. у.

68.20 Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна

69.10 Діяльність у сфері права

69.20 Діяльність у сфері бухгалтерського обліку й аудиту; консультування з питань оподаткування

70.21 Діяльність у сфері зв'язків із громадськістю

70.22 Консультування з питань комерційної діяльності й керування

73.20 Дослідження кон'юнктури ринку та виявлення громадської думки

74.90 Інша професійна, наукова та технічна діяльність, н. в. і. у.

78.10 Діяльність агентств працевлаштування

78.30 Інша діяльність із забезпечення трудовими ресурсами

80.30 Проведення розслідувань

82.30 Організування конгресів і торговельних виставок

Отже, основною відмінністю акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» від Державного концерну «Укроборонпром», крім організаційно-правової форми, є повна переорієнтації предмета діяльності на діяльність з управління суб'єктами господарювання (діяльність головних управлінь) з метою отримання прибутку та сприяння розвитку сил безпеки і сил оборони.

Водночас у такій господарській структурі, як акціонерне товариство «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України», предметом діяльності Компанії також є виробнича діяльність із видобування нафти і природного газу, газу (метану) вугільних родовищ; постачання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ; постачання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ за нерегульованим тарифом; постачання нафти, скрапленого газу та газового конденсату тощо. Предметом діяльності акціонерного товариства «Українська залізниця» також є і господарська діяльність, а саме: надання послуг із перевезення пасажирів, вантажів, зокрема небезпечних вантажів, багажу, вантажобагажу і пошти залізничним транспортом у внутрішньому та міжнародному сполученні; проектування, будівництво, утримання, експлуатація, реконструкція, ремонт, модернізація, технічне переоснащення та інші види поліпшення об'єктів інфраструктури залізничного транспорту; будівельна діяльність, зокрема організація спорудження будівель; спорудження житлових і нежитлових будівель; будівництво комунікацій; будівництво споруд; спеціалізовані будівельні роботи; будівництво залізниць і метрополітену тощо.

Отже, предметом діяльності акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» не визначена виробнича діяльність, що акцентована виключно на управлінському типі господарського товариства.

Далі пропонуємо дослідити питання формування майна акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» і його господарських товариств (державних підприємств). Від визначення належності майна до об'єктів, що не підлягають приватизації, належить правовий спосіб їхнього закріплення у процесі перетворення: за допомогою внесення майна у статутний капітал або внесення до статутного капіталу права господарського відання на майно.

Відповідно до Статуту акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» джерелами формування майна товариства є такі [105]:

- 1) майно, яке передано товариство у встановленому порядку;
- 2) доходи від здійснення господарської діяльності;
- 3) доходи від операцій із цінними паперами, капітальних вкладень;
- 4) майно, яке було придбано в юридичних і фізичних осіб у встановленому порядку;
- 5) кредити банків та інших фінансових установ;
- 6) дивіденди за акціями (частками у статутному капіталі) господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі, які належать товариству;
- 7) внески державних підприємств, підприємств, що були утворені внаслідок реорганізації (злиття, приєднання, поділу) або виділення з державних підприємств;
- 8) інше майно, набуте відповідно до законодавства.

Товариство визначається як власник акцій (часток у статутному капіталі) господарських товариств оборонно-промислового комплексу, що також вносяться та відображаються в його статутному капіталі. Власність визнається й за іншим майном, що набуто ним на підставах, які не заборонені законодавчо [105].

Згідно із статтею 4 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» об'єктами державної і комунальної власності, які підлягають приватизації, є всі об'єкти права державної і комунальної власності, крім тих, приватизація яких прямо заборонена цим Законом та іншими законами України. Приватизації не підлягають казенні підприємства та об'єкти, які необхідні для виконання державою своїх основних функцій, для забезпечення обороноздатності держави, та об'єкти права власності українського народу, майно, що становить матеріальну основу суверенітету України, зокрема наукові об'єкти, внесені до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання, та наукові установи, внесені до Державного реєстру наукових установ, яким надає підтримку держава [161].

Натомість до складу Концерну та акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» входять підприємства, які мають статус наукової установи.

Одночасно з цим у частині п'ятій статті 3 цього ж самого нормативно-правового акта визначено, що положення відповідного закону не поширюється на внесення майна державних підприємств оборонно-промислового комплексу, зокрема казенних підприємств, до статутних капіталів господарських товариств, що створюються відповідно до Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності», а також на розміщення додаткових випусків акцій таких акціонерних товариств чинної номінальної вартості згідно із законодавством [161].

З іншого боку, відповідно до частини першої статті 86 Господарського кодексу України заборонено використовувати для формування статутного капіталу товариства майно державних підприємств, яке, відповідно до закону, не підлягає приватизації, та таке майно, яке не перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом [85].

За умови, якщо виникли розбіжності між загальним і спеціальним нормативно-правовим актом, перевага надається саме спеціальному, якщо

його не було скасовано актом, виданим пізніше [162]. Крім цього, на підставі правил подолання колізій Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» темпорально (ухвалено пізніше) і змістовно (є спеціалізованим нормативно-правовим актом) порівняно з положеннями Господарського кодексу України, які стосуються використання майна державного підприємства для формування статутного капіталу товариства, мають перевагу.

Вважаємо за необхідне дослідити сутність правового регулювання закріплення майна державних акціонерних товариств. Відповідно до реалій сучасної юридичної науки її критичний аналіз дає змогу дійти висновку про неоднозначність підходів до зазначеного явища. Тому виокремлюються два протилежні підходи.

Перша позиція науковців полягає в тому, що положення нормативно-правових актів про приватизацію державного майна дозволяють зробити висновок, що зміна державного майна може відбутися лише за допомогою приватизації. У Законі України «Про приватизацію державного майна» не йдеться про способи приватизації передання такого майна державою до статутного фонду (капіталу) акціонерного товариства, створеного за допомогою корпоративного утворення державного унітарного підприємства. Отже, державна власність, передана від держави до статутного фонду (капіталу) державного унітарного підприємства, перетвореного в акціонерне товариство, акції якого залишаються 100 % державними до завершення процедури приватизації, до моменту завершення процедури приватизації (продажу у приватну власність належних державі акцій такого акціонерного товариства) є державною власністю.

Так, Ю. Дзера вважає, що на підставі аналізу положень нормативно-правових актів, предметом врегулювання яких є приватизація державного майна, можна зробити висновок, що зміна статусу державної форми власності може бути здійснена тільки за допомогою здійснення приватизації. Водночас, як вже було зазначено, державне майно, яке передавала держава до статутного

фонду (капіталу) такого державного унітарного підприємства, було корпоратизоване в акціонерне товариство, 100 % акцій якого залишається у власності держави, до моменту завершення процедури приватизації (продажу у приватну власність належних державі акцій такого акціонерного товариства) має статус державної власності [163].

Сутність такого підходу полягає в тому, що зміна права власності на державне майно можлива тільки лише через процедуру приватизації відповідними уповноваженими на це органами приватизації. Тобто на підставі такої позиції державне майно, передане до статутного капіталу (фонду) державного акціонерного товариства, залишається в державній власності. На підтримку такого підходу можна навести лист Міністерства юстиції України «Роз'яснення порядку реєстрації прав власності на об'єкти нерухомого майна залежно від форми власності» від 11.01.2007 № 19-32/2 [164], який хоча й не має обов'язкової юридичної сили, але роз'яснює правову позицію щодо відповідного питання та знайшов своє практичне відображення в низці судових рішень.

Прибічниками іншої правової позиції, полярно-відмінної від вищезгаданої, є такі науковці, як І. Спасибо-Фатеєва, В. Кравчук, І. Селіванова, О. Кібенко та ін. [125, 123, 165, 166]. У своїх дослідженнях вони зробили висновки, про те, що акціонерне товариство як результат процесу корпоратизації стає власником переданого до його статутного капіталу майна, тоді як держава має право власності акцій відповідних акціонерних товариств до моменту їхнього відчуження.

На думку А. Захарченка, приватизація – не єдиний спосіб відчуження державного майна. У цьому разі автор спирається на те, що, беручи до уваги положення законодавчих актів, що містять саме загальні положення про правовий статус господарських товариств, можна розглядати й інший спосіб відчуження майна поряд із приватизацією та ін. Це стосується норм, за якими набуття господарським товариством права власності на майно також передбачається на основі переданих йому у власність частин майна учасників

товариства як їхнього внеску до статутного капіталу, або ж передання державного майна у власність акціонерному товариству [167].

Зі свого боку, Л. Винар акцентує також увагу й на інших елементах правового статусу державних акціонерних товариств. Він визнає, що таке товариство є представником юридичної особи приватного права, засновником якої є держава в особі уповноваженого державного органу та яка має особливості порядку формування статутного капіталу (фонду), окремий порядок управління та дещо спеціалізовану правоздатність. Водночас у статутному капіталі такої юридичної особи відведено окреме місце для впливу держави, якій належить така законодавчо визначена кількість акцій, що забезпечує її правом вирішального впливу на ухвалені рішення цього товариства у процесі ведення діяльності [168].

Держава може створювати юридичні особи як публічного, так і приватного права (ст. 81 та 167 Цивільного кодексу України) [169]. Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» [16] публічні акціонерні товариства залишаються за типом публічними акціонерними товариствами в тих випадках, якщо їхні акції допущені до торгів на фондовій біржі. До решти публічних акціонерних товариств, зокрема 100 % або частина акцій яких перебуває в державній власності, застосовуватимуться такі ж самі вимоги, як і до приватних акціонерних товариств. Однією з вагомих відмінностей між юридичними особами публічного та приватного права, засновником (учасником) яких є держава в особі уповноважених органів, є те, що юридичні особи приватного права є безпосередніми власниками переданого їм державного майна, а держава залишає за собою певний відсоток акцій і володіє корпоративними правами таких юридичних осіб – господарських товариств. Зі свого боку, юридичні особи публічного права такими повноваженнями не наділені. До того ж розмір частки, яка залишається за державою, або ж кількість акцій, що є у власності держави, не є ознакою належності такого товариства до юридичної особи публічного права [17].

Таку правову позицію можна підтвердити і тим, що акціонерне товариство за своєю природою більше уявляється як об'єднання капіталів, що в будь-якому разі потребує закріплення за ним майна з цих капіталів, але не на праві господарського відання або ж оперативного управління. Більш юридично обґрунтованим у цьому разі є безпосередньо право власності, яке не залежить від кількості акцій, що залишаються у власності держави. Статутний капітал акціонерного товариства поділений на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчують акції (ч. 1 ст. 152 ЦК України) [169].

На установчих зборах акціонерного товариства, що проводяться до моменту реєстрації акціонерного товариства, також вирішується питання щодо затвердження оцінки майна, яке вноситься засновниками в кошт їхньої оплати акцій товариства. Водночас на порядку денному також розглядаються питання затвердження результатів розміщення акцій (ст. 10 Закону України «Про акціонерні товариства»). Оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерного товариства, здійснюється різними способами: грошовими коштами, цінними паперами (крім боргових емісійних цінних паперів, емітентом яких є засновник, і векселів), а також майном і майновими правами, нематеріальними активами, що мають грошову оцінку (ст. 10 Закону України «Про акціонерні товариства») [170].

У п. 53 Інформаційного листа Вищого господарського суду «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» від 07 квітня 2008 року № 01-8/211» [171], зазначено, що держава в особі її органів, крім статусу власника суб'єкта господарювання, може стати і його акціонером.

Крім того, у частині першій статті 3 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» серед об'єктів управління державної власності передбачені й корпоративні права, що належать державі, у статутних капіталах господарських організацій [74].

У разі, якщо до статутного капіталу (фонду) товариства було здійснено внесок, то це можна вважати підставою для припинення прав держави на його власність. У цьому разі майно переходить у власність створеної корпорації [172, с. 650]. Тобто в тому разі, якщо держава в особі уповноваженого органу, на який покладено функції управління державним майном, передала майно до статутного капіталу (фонду) державного акціонерного товариства як внесок, то відбувається перехід права власності на майно, що передається, від держави до цього державного акціонерного товариства.

Тоді держава набуває права власності на акції, що містять у собі всі сукупні права за цінними паперами, включно з правом на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів і правом на отримання частини майна акціонерного товариства в разі його ліквідації, правом на управління акціонерним товариством, а також немайновими правами, передбаченими Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Варто також погодитися, що не має бути розмежувань між правовими режимами майна акціонерних товариств з участю і без участі держави. Більш доцільним було б визнання за акціонерними товариствами права власності на своє майно, а держава, як і всі інші акціонери, повинна впливати на управління товариством через доступні їй механізми, що забезпечують реалізацію корпоративних прав.

На підставі аналізу положень нормативно-правових актів, які стосуються сфери приватизації державного майна, можна дійти висновку, що зміна державної форми власності повноцінно може відбутися виключно за допомогою здійснення його приватизації. Водночас, як вже було зазначено, державне майно, яке передавала держава до статутного фонду (капіталу) такого державного унітарного підприємства, було корпоратизоване в акціонерне товариство, 100 % акцій якого залишається у власності держави до моменту завершення процедури приватизації (продажу у приватну власність належних

державі акцій такого акціонерного товариства) , має статус державної власності.

Сутність такого підходу полягає в тому, що зміна права власності на державне майно можлива тільки лише через процедуру приватизації відповідними уповноваженими на це органами приватизації. Тобто на підставі такої позиції державне майно, передане до статутного капіталу (фонду) державного акціонерного товариства, залишається в державній власності. На підтримку такого підходу можливо навести лист Міністерства юстиції України «Роз'яснення порядку реєстрації прав власності на об'єкти нерухомого майна залежно від форми власності» від 11 січня 2007 р. № 19-32/2 [164], який хоча й не має обов'язкової юридичної сили, але роз'яснює правову позицію щодо відповідного питання та знайшов своє практичне відображення в низці судових рішень.

Проте існує й інша позиція, згідно з якою акціонерне товариство, як результат процесу корпоратизації, стає власником переданого до його статутного капіталу майна, тоді як держава має право власності акцій відповідних акціонерних товариств до моменту їхнього відчуження. А приватизація не є єдиним способом відчуження державного майна. Тоді, якщо брати до уваги положення законодавчих актів, що містять саме загальні положення про правовий статус господарських товариств, можна розглядати й інший спосіб відчуження майна, поряд із приватизацією тощо.

Проте не варто пов'язувати потенційну можливість набуття державними акціонерними товариствами прав власності на майно, що їм передається, виключно за умов проведення його приватизації, оскільки приватизація не є єдиним способом відчуження державного майна. Так, можна скористатися передбаченою законодавством можливістю, що стосується припинення права державної власності на певні об'єкти внаслідок їхнього передання в комунальну власність, а також унаслідок безпосереднього продажу певних об'єктів державними підприємствами, установами, організаціями за

попереднім погодженням з уповноваженими суб'єктами управління тощо [173, с. 132–133].

Відповідно до чинної нормативно-правової бази утворюється певна дихотомія правового режиму майна державних акціонерних товариств. Дуальність полягає в тому, що, з одного боку, господарське товариство у вигляді акціонерного товариства набуває майно, що передають йому засновники фактично у приватну власність. З іншого боку, наявність факту внесення такого майна до статутного капіталу не потрібно розглядати як підставу зміни форми власності. Тому доречно застосовувати концепцію «розчепленої власності», відповідно до якої право власності залишається за акціонерним товариством, а держава як акціонер є власником акцій, що посвідчують відповідні права [174, с. 218].

Крім того, у частині першій статті 3 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» серед об'єктів управління державної власності передбачені й корпоративні права, що належать державі, у статутних капіталах господарських організацій [74].

У разі, якщо до статутного капіталу (фонду) товариства було здійснено внесок, то це можна вважати підставою для припинення прав держави на його власність. У цьому разі майно переходить у власність створеної корпорації. Тобто в тому разі, якщо державою в особі уповноваженого органу, на який покладено функції управління державним майном, було передано майно до статутного капіталу (фонду) державного акціонерного товариства як внесок, то відбувається перехід права власності на майно, що передається, від держави до цього державного акціонерного товариства.

Тоді держава набуває право власності на акції, що містять у собі всі сукупні права за цінними паперами, включно з правом на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів і правом на отримання частини майна акціонерного товариства в разі його ліквідації, правом на управління акціонерним товариством, а також немайновими правами,

передбаченими Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Варто також погодитися, що не має бути розмежувань між правовими режимами майна акціонерних товариств з участю і без участі держави. Більш доцільним було б визнання за акціонерними товариствами власності на своє майно, а держава, як і всі інші акціонери, повинна впливати на управління товариством через доступні їй механізми, що забезпечують реалізацію корпоративних прав.

Згідно з пунктом 6 Порядку утворення акціонерних товариств у процесі приватизації та перетворення державних підприємств, здійснення емісії акцій таких товариств, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 р. № 552, перетворення державних підприємств в акціонерні товариства передбачає [175]:

- 1) ухвалення державним органом приватизації рішення про перетворення державного підприємства та утворення комісії з перетворення;
- 2) проведення оцінювання єдиного майнового комплексу підприємства відповідно до Методики оцінки майна, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1891 (Офіційний вісник України, 2003 р., № 51, ст. 2669; 2015 р., № 100, ст. 3435), з метою визначення розміру статутного капіталу акціонерного товариства;
- 3) підготовку комісією з перетворення акта оцінювання майна, акта передання майна до статутного капіталу акціонерного товариства за формою, установленною Фондом державного майна, та проєкту статуту акціонерного товариства;
- 4) затвердження державним органом приватизації акта оцінювання майна;
- 5) ухвалення державним органом приватизації рішень про затвердження статуту акціонерного товариства, акта передання майна до статутного капіталу акціонерного товариства та про емісію акцій;

б) державну реєстрацію припинення підприємства та державну реєстрацію утвореного акціонерного товариства відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»;

7) реєстрацію випуску акцій;

8) затвердження плану розміщення акцій за формою, визначеною Фондом державного майна.

Виконання відповідних дій і свідчить про фактичний перехід права власності до акціонерного товариства.

Тому передання державного майна у власність акціонерного товариства можна розглядати як окремий спосіб відчуження такого майна (поряд із приватизацією й іншими). Держава має зберегти за собою корпоративні права, а акціонерна компанія, зі свого боку, набуває права власника [13, с. 395].

Наприклад, відповідно до пункту 5.1 статуту Відкритого акціонерного товариства «ДАК «Автомобільні дороги України» його засновником та акціонером є держава в особі Державної служби автомобільних доріг України. Крім того, відповідно до пункту 6.3 Статуту Компанія є власником майна, яке йому передано засновником до статутного фонду. В умовах здійснення права власності Компанія в цьому разі володіє, користується та розпоряджається майном, яке їй належне, здійснюючи будь-які дії щодо цього майна, які не суперечать законодавству та меті діяльності Компанії (п. 6.6) [173, с. 133].

Водночас у новій редакції статуту АТ «ДАК «Автомобільні дороги України» міститься аналогічне положення. Так, Компанія є власником:

- 1) майна, переданого засновником до її статутного капіталу у власність;
- 2) коштів, майнових і немайнових прав, цінних паперів, іншого рухомого й нерухомого майна;
- 3) продукції, виробленої Компанією внаслідок господарської діяльності;
- 4) одержаних доходів;
- 5) капітальних вкладень;
- 6) грошових надходжень від дочірніх підприємств Компанії;
- 7) безоплатних чи благодійних внесків, пожертвувань від юридичних чи фізичних осіб;
- 8) майна, що передане дочірнім підприємствам на праві господарського

відання; 9) іншого майна, набутого у власність на підставах, не заборонених законом, за час діяльності Компанії (п. 6.4 Статуту) [173, с. 133].

На умовах здійснення права власності Компанія знов-таки володіє, користується та розпоряджається належним їй майном, вчиняючи стосовно нього будь-які дії, що не суперечать законодавству, цьому Статуту, іншим внутрішнім документам Компанії та меті її діяльності. Відчуження (продаж, обмін, дарування тощо), передання в користування, зокрема й в оренду, передання в заставу (іпотеку) основних засобів, списання з балансу майна Компанії та/або її дочірніх підприємств здійснюється в порядку, установленому законодавством, цим Статутом та іншими внутрішніми документами Компанії (п. 6.6 Статуту) [173, с. 133].

Положення Статуту АТ «ДАК «Автомобільні дороги України» підтверджують, що передане засновником до статутного фонду майно не є державним, а належить товариству на праві власності. Водночас товариство є суб'єктом права приватної власності (ст. 325 ЦК України) [173, с. 133].

Водночас також необхідно звернути увагу на те, що до статутного капіталу державного акціонерного товариства можуть вноситися певні об'єкти державної власності для подальшого використання на обмежених речових правах [167, с. 138–139]. На практиці трапляються випадки, коли окремі об'єкти державної власності, що передаються державним акціонерним товариствам на праві господарського відання або праві користування, позначаються як такі, що не входять до статутного капіталу товариства (п. 27 Статуту ПАТ «НАК «Нафтогаз України»). Унаслідок цього вартість таких об'єктів державної власності під час визначення розміру статутного капіталу товариства не враховується, а їхнє передання товариству не вважається способом оплати одержаних державою акцій [173, с. 133].

Зважаючи на вищевикладене, варто зазначити, що після корпоратизація державне майно Державного концерну «Укроборонпром», яке ввійшло до статутного капіталу акціонерного товариства «Українська оборонна

промисловість», набуло статусу майна акціонерного товариства та втратило статус державного майна.

Висновки до 2 розділу

1. Адміністративно-правовий статус суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі можна вважати функціональним становищем органів управління об'єктами державної власності, що визначається правовими, інструментальними та організаційними елементами, які у взаємопов'язаній конструкції розкривають місце, особливості впливу та умови діяльності таких органів у сфері управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

2. Управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі – це здійснення повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів в оборонно-промисловому комплексі, пов'язаних із володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення потреб безпеки та оборони держави.

3. Поняття «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», на нашу думку, потрібно визначити як систему державного управління, наділену компетенцією і державно-владними повноваженнями щодо реалізації прав держави як власника об'єктів в оборонно-промисловому комплексі, пов'язаних із володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення потреб безпеки й оборони держави.

4. Адміністративно-правовий статус суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі можна вважати функціональним становищем системи державного управління, що наділена

компетенцією і державно-владними повноваженнями з реалізації прав держави як власника об'єктів в оборонно-промисловому комплексі.

5. Характерною особливістю процесів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі є те, що умови створення та діяльності господарських структур визначає не лише Кабінет Міністрів України, а й парламент за допомогою ухвалення закону. Насамперед, це Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» та Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності».

6. Уряд протягом 2011–2023 років самоусунувся від регулювання порядку призначення керівників суб'єктів господарювання оборонно-промислового комплексу, а відповідні повноваження законодавчо делеговано Концерну, керівника якого, як було зазначено раніше, призначає на посаду Президент України.

7. Основною формою реалізації Кабінетом Міністрів України повноважень щодо управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі є видання нормативно-правових актів регулювання та здійснення організаційно-розпорядчих повноважень.

8. Управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі є різним залежно від конкретного органу управління. Під час застосування деяких особливостей до управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі увага акцентується не на об'єктах державної власності (підприємствах), а на органі управління, до якого такий об'єкт віднесено. Тобто якщо б підприємство оборонно-промислового комплексу передали зі сфери управління Концерну іншому органу управління, то на нього поширювалися б установлені Урядом порядки (відбору керівників та ін.). Водночас таке підприємство не втратило б статусу підприємства оборонно-промислового комплексу.

9. Особливістю управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, яке здійснює Кабінет Міністрів України, також необхідно відмітити делегування прав Державному концерну «Укроборонпром» (акціонерному товариству «Українська оборонна промисловість»). Здебільшого таке делегування здійснює парламент, обмежуючи Уряд у своїй діяльності.

10. З метою підвищення ефективності функціонування підприємств держава передала повноваження щодо реалізації прав власника деякими об'єктами в оборонно-промисловому комплексі від міністерства до державного господарського об'єднання з наділенням останнього додатковими повноваженнями, не притаманними органам державної влади. Способом підвищення ефективності функціонування державних підприємств оборонно-промислового комплексу стало наділення Концерну повноваженнями, які притаманні органам контролю та створювали підґрунтя для порушення основного принципу управління об'єктами державної власності, – заборона втручатися в оперативно-господарську діяльність підприємства.

11. Поряд із повноваженнями, визначеними Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», Державний концерн «Укроборонпром» був наділений і статутними повноваженнями. Статутні повноваження Концерну стосуються його самостійної господарської та зовнішньоекономічної діяльності з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Водночас Державний концерн «Укроборонпром» може як самостійно здійснювати господарську діяльність, так і залучати до статутної діяльності інших учасників Концерну для виготовлення продукції. Одночасно Державний концерн «Укроборонпром» здійснює управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

12. Підприємства – учасники Концерну є вільними у здійсненні оперативно-господарської діяльності, а отже, є самостійними у виборі

контрагентів, укладенні договорів і погодженні їхніх умов. Ризики негативних наслідків від результатів оперативно-господарської діяльності мають безпосередньо підприємства – учасники Концерну, що підтверджено пунктами 8, 9 Статуту Державного концерну «Укроборонпром», згідно з яким:

- 1) концерн не несе відповідальності за зобов'язаннями його учасників;
- 2) учасники не несуть відповідальності за зобов'язаннями Концерну.

13. Наділення повноваженнями, які стосуються регулювання, контролю та координації діяльності учасників Концерну, та такими повноваженнями, що передбачають контроль за діяльністю учасників Концерну, є спірним у контексті того, що виникає конфлікт між цими повноваженнями та повноваженнями стосовно управління об'єктами державної власності.

14. Концерн згідно із Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» здійснює регулювання, контроль і координацію діяльності учасників Концерну щодо управління об'єктами державної власності. Отже, повноваження Концерну, що передбачені підпунктом 14 частини першої статті 7 (здійснює контроль за діяльністю учасників Концерну), стосуються управління майном (виробничими і невиробничими фондами та іншими цінностями), а не управління господарською діяльністю підприємств.

15. Реалізація Державним концерном «Укроборонпром» повноважень щодо здійснення регулювання, контролю та координації діяльності учасників Концерну та повноваження щодо здійснення контролю за діяльністю учасників має здійснюватися без втручання в господарську діяльність підприємств у межах управління об'єктами державної власності.

16. Запропоновано розмежувати повноваження Концерну:

- 1) повноваження, якими наділені міністерства, інші органи виконавчої влади та державні колегіальні органи;
- 2) повноваження, якими наділені державні господарські об'єднання;
- 3) особливі повноваження для управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі (не притаманні жодному суб'єкту управління об'єктами державної власності).

17. Аналізуючи повноваження Концерну та акціонерного товариства, варто зазначити, що вони є ідентичними, крім певних повноважень у сфері правовідносин діяльності акціонерного товариства.

18. Основною відмінністю акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» від Державного концерну «Укроборонпром», крім організаційно-правової форми, є повна переорієнтації предмета діяльності на діяльність з управління суб'єктами господарювання (діяльність головних управлінь) з метою отримання прибутку та сприяння розвитку сил безпеки і сил оборони.

19. Після корпоратизація державне майно Державного концерну «Укроборонпром», яке ввійшло до статутного капіталу акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість», набуло статусу майна акціонерного товариства та втратило статус державного майна.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

3.1. Передумови та стан реформування системи управління у сфері оборонно-промислового комплексу

Проаналізувавши історико-правові засади організації управління військово-промисловим комплексом України та адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, далі пропонуємо дослідити напрямки вдосконалення та способи підвищення ефективності їхнього функціонування.

Для вивчення напрямків удосконалення та способів підвищення ефективності функціонування суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі вважаємо за необхідне проаналізувати передумови та стан реформування системи управління у сфері оборонно-промислового комплексу.

Так, 6 жовтня 2021 року чинності набрав Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності». Нормативно-правовий акт визначив особливості правового, економічного та організаційного регулювання щодо перетворення Державного концерну «Укроборонпром» в акціонерне товариство, а також державних унітарних підприємств, зокрема й казенних підприємств, які входять до складу Концерну, – у господарські товариства, управління і розпорядження їхнім майном [103].

Цей Закон являє собою спеціальну норму права, яка, по суті, створює певну конкуренцію норм, що внаслідок своїх особливостей можуть по-різному регулювати однакові відносини. Саме тому вивчення передумов

реформування підприємств сфери оборонно-промислового комплексу є актуальним у процесі реалізації вищезазначеного Закону.

Проблеми реформування та ефективного управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі були предметом для держави починаючи з часів проголошення незалежності.

Спеціальне законодавче регулювання зазначеної сфери діяльності мало свій початок лише у 2011 році, коли законодавець ухвалив Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [94]. Проте, якщо брати до уваги інші стратегічні документи держави з питань, що стосуються національної безпеки та оборони, законодавчо визначений спосіб управління так і не виправдав покладених на нього сподівань.

Так, у 2015 році Уряд затвердив Стратегію підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки (*постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 року № 662-р*), яка передбачає перетворення державних унітарних підприємств, що виконують переважно комерційні функції, у державні акціонерні товариства. Також у Стратегії зазначено, що такі перетворення є важливою складовою на шляху впровадження культури акціонерного управління, зокрема й щодо розмежування державних функцій з управління об'єктами державної власності та регуляторних функцій із впровадження потужного корпоративного управління та вдосконалення порядку підзвітності керівництва [177].

Крім того, нормами Стратегії також передбачено, що перелік суб'єктів господарювання, які потребують такого перетворення з державних унітарних комерційних підприємств саме в державні акціонерні товариства, має бути затверджено рішенням Кабінету Міністрів України.

Отже, держава передбачила здійснення таких процесів і в подальшому встановила загальні правила та умови, які є необхідними для успішного вдосконалення управління об'єктами державної власності, а саме – процесів

щодо проведення корпоратизації (перетворення державних підприємств) та поступового впровадження принципів корпоративного управління.

Наступними кроками з боку Уряду були визначення довгострокових пріоритетів військово-промислової політики держави та формування напрямків розвитку оборонно-промислового комплексу в середньостроковій перспективі. Усе це затверджено Стратегією розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.06.2018 № 442-р [99]. Вона також передбачає проведення корпоратизації підприємств оборонно-промислового комплексу.

Необхідність реформування державного управління в зазначеній сфері також встановлюють і акти Президента України. Так, наприклад, відповідно до підпункту «б» пункту 1 Указу Президента України «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» від 8 листопада 2019 року № 837/2019 на Уряд покладається вжиття заходів щодо запровадження та забезпечення відповідності стандартам корпоративного управління, затверджених Організацією економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), на найбільших десяти державних підприємствах [178].

Задля виконання зазначеного Указу Президента Уряд у його протокольному рішенні від 18 грудня 2019 року № 26 підтримав план заходів щодо приведення системи управління в найбільших особливо важливих для економіки суб'єктах господарювання, зокрема в Державному концерні «Укроборонпром» (далі – Концерн, ДК «Укроборонпром»), у відповідність із стандартами корпоративного управління ОЕСР. Сам план був розроблений Мінекономіки задля більш швидкої реалізації кроків щодо реформування цієї галузі.

Проте в подальшому Уряд не сформував перелік суб'єктів господарювання, для яких є необхідними перетворення з державних унітарних комерційних підприємств у державні акціонерні товариства, що фактично є порушенням затвердженої ним Стратегії підвищення ефективності діяльності

суб'єктів господарювання державного сектору економіки. Водночас варто також урахувати й те, що протокольне рішення не є актом Кабінету Міністрів України відповідно до положень частини першої статті 49 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [179].

Отже, стратегічні документи Кабінету Міністрів України визначали необхідність перетворення державних підприємств оборонно-промислового комплексу в господарські товариства, однак жодного рішення Уряду у формі постанови чи розпорядження щодо перетворення конкретних підприємств не було ухвалено. Така бездіяльність у подальшому призвела до того, що функції Кабінету Міністрів України у сфері управління об'єктами державної власності, а особливо у сфері перетворення, фактично перейшли до господарського об'єднання, яке не є органом державної влади – Концерну.

Визначивши стратегічні цілі у вигляді перетворення підприємств, у подальшому Кабінет Міністрів України здійснював заходи щодо суттєвого спрощення механізмів такого перетворення.

Питання законодавчого регулювання щодо перетворення державних підприємств визначено постановою Уряду «Про затвердження Порядку перетворення державного унітарного комерційного підприємства в акціонерне товариство» від 29 серпня 2012 року № 802 (далі – Порядок перетворення) [148].

Так, зокрема підпунктом 1 пункту 3 Порядку перетворення (у редакції від 29 серпня 2012 року) окреслено, що проведення такого перетворення передбачає подання засновником пропозицій щодо перетворення підприємства на розгляд до Мінекономрозвитку. До пропозицій додано [148]:

- обґрунтування доцільності перетворення;
- відомості про очікувані наслідки перетворення;
- бізнес-план розвитку утвореного акціонерного товариства з визначенням етапів, строків, джерел фінансування, очікуваних результатів;
- прогноз надходжень до державного бюджету;

- відомості про соціальні результати перетворення (кількість збережених або новостворених робочих місць, покращання умов праці);
- відомості про вартість майнового комплексу підприємства за даними бухгалтерського обліку, вартість відповідної земельної ділянки та її розмір;
- відомості про реєстрацію прав власності або користування будинками, спорудами й земельними ділянками підприємства;
- перелік майна, інших активів і земельних ділянок (із зазначенням розміру, цілей призначення, способів їхнього подальшого використання);
- фінансово-господарські показники роботи підприємства за останні три роки.

Згідно з підпунктом 2 пункту 3 Порядку перетворення (у редакції від 29 серпня 2012 року) [148] проведення перетворення також передбачає формування Мінекономрозвитку відповідного переліку підприємств, які підлягають такому перетворенню, та затвердження графіка його проведення (із зазначенням обґрунтування доцільності перетворення).

З огляду на вищевикладене Порядком перетворення підприємств було передбачено, що Засновник і Мінекономрозвитку мають надати обґрунтування доцільності проведення такого перетворення, зокрема й економічне обґрунтування, яке повинно містити відповідні прогнози.

Однак до Порядку перетворення були внесені зміни після того, як Уряд визначив необхідність перетворення державних підприємств оборонно-промислового комплексу на господарські товариства. Самі зміни містяться в постанові Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2015 року № 761 [180], якими унеможлиблюється необхідність подання вищезазначених обґрунтувань під час процедури перетворення.

Отже, відсутність рішення Кабінету Міністрів України щодо переліку підприємств, які підлягають перетворенню, є результатом указаних дій, а суттєве спрощення Порядку перетворення призвело до того, що нормативно-

правовий акт може містити значні ризики для економіки та національної безпеки держави.

Проте не тільки органи виконавчої влади вдавалися до дій задля спрощення процедури перетворення державних підприємств. Законодавець у своїй діяльності також схилився до вжиття подібних заходів.

Процеси перетворення підприємств, насправді, безпосередньо пов'язані з Переліком об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, адже саме цим переліком визначено способи перетворення, які підбираються в конкретному випадку, а також вирішуються питання щодо майна підприємства.

Відповідно до статті 85 Конституції України [39] Верховна Рада України затверджує перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації. Відповідно до статті 4 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» [161] законодавець затверджує перелік об'єктів державної власності, що не підлягають приватизації, за поданням Кабінету Міністрів України.

Однією з ознак, на підставі якої затверджується перелік об'єктів державної власності, що не підлягають приватизації, є приналежність об'єктів до таких, що забезпечують національну безпеку України або ж унаслідок приватизації яких будуть створені істотні ризики для безпеки держави. Це стосується підприємств із виготовлення та ремонту всіх видів зброї, яка перебуває на озброєнні Збройних сил України, інших утворених відповідно до закону військових формувань.

Проте Закон України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» визнано таким, що втратив чинність на підставі Закону України від 2 жовтня 2019 року № 145-IX [181] через втрату його актуальності в частині переліку найменувань органів державного управління та підприємств.

Скасування законодавцем Переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, дало можливість вивести рід підприємств,

зокрема й підприємства оборонно-промислового комплексу, із сфери низки обмежень, а саме:

– нерухоме майно об'єктів державної власності, що не підлягають приватизації, не може бути відчужене, вилучене, передане до статутного капіталу господарських організацій і щодо такого майна не можуть вчинятися дії, наслідком яких може бути їхнє відчуження (*абзац 1 частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» [74]*);

– заборонено використовувати для формування статутного (складеного) капіталу товариства майно державних (комунальних) підприємств, яке відповідно до закону не підлягає приватизації, якщо інше не передбачено законом (*частина перша статті 86 Господарського кодексу України [85]*);

– у разі коли підприємство внесено до переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, але можуть бути корпоративізовані, рішення про перетворення підприємств погоджується з Кабінетом Міністрів України (*абзац 1 пункту 2 Порядку перетворення державного унітарного комерційного підприємства в акціонерне товариство, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2012 р. № 802 [148]*);

– рішення про реорганізацію учасників Концерну, які не підлягають приватизації, ухвалює Кабінет Міністрів України (*абзац 4 підпункту 1 пункту 31 Статуту Державного концерну «Укроборонпром», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 року № 993 [96]*).

Незважаючи на те, що зазначений Перелік так і не був затверджений, сьогодні склалася ситуація, коли за умови його відсутності врегулювання питання захисту майнових інтересів держави визначається нормою статті 4 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» [161] через визначення окремих категорій, об'єкти в яких є державним майном і не підлягають приватизації.

Як наслідок, після проголошення необхідності проведення перетворень (корпоратизації) державних підприємств оборонно-промислового комплексу у сфері державного управління відбулися такі дії:

- скасовано необхідність обґрунтування доцільності проведення перетворення із зазначенням очікуваних наслідків;
- скасовано Перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації;
- затверджено рішення про необхідність корпоратизації Державного концерну «Укроборонпром» і підприємств його учасників на підставі протокольного рішення Уряду.

Після вказаних кроків Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» [103]. Він встановлює дію законів та інших нормативно-правових актів, ухвалених до набрання чинності цим Законом, у тих частинах, що не суперечать цьому Закону. Крім того, Закон вніс зміни до багатьох нормативно-правових актів, які стосуються сфери управління об'єктами державної власності, що, зі свого боку, потребує окремого дослідження.

Також Закон встановлює, що дія Закону України «Про холдингові компанії в Україні» не поширюється на Державний концерн «Укроборонпром», державні унітарні підприємства, зокрема казенні підприємства, що входять до складу Державного концерну «Укроборонпром», у процесі їхнього перетворення (реорганізації), господарські товариства, які утворюються, діють і припиняються відповідно до Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» [103].

З огляду на вищевикладене Порядок утворення державних холдингових компаній, затверджений Кабінетом Міністрів України, передбачає обґрунтування доцільності утворення компанії та наявність бізнес-плану із зазначенням етапів, строків, джерел фінансування, очікуваних результатів від

утворення компанії, а також не поширюється на проведення процедури перетворення підприємств, що стосуються оборонно-промислового комплексу.

Окремим питанням, що підлягає дослідженню під час вивчення передумов реформування системи управління у сфері оборонно-промислового комплексу, є питання запровадження корпоративного управління.

Так, Стратегією підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 року № 662-р, передбачено здійснення реформи, що стосується управління державною власністю, завдяки підвищенню ефективності діяльності таких суб'єктів господарювання [177].

Водночас, зважаючи на міжнародний досвід, основною причиною, що призводить до низької ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, є недостатність розвитку систем корпоративного управління всередині самих суб'єктів господарювання [177].

Задля розв'язання окресленої проблематики держава сприяла визначенню основ застосування в державному секторі основних принципів корпоративного управління, наведених у Рекомендаціях Організації економічного співробітництва та розвитку.

У кінці 2021 року чинності набрав Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності», метою якого є запровадження моделі корпоративного управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі України відповідно до рекомендацій із корпоративного управління суб'єктами господарювання Організації економічного співробітництва та розвитку [103].

Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку зазначають, що у процесі реалізації своїх майнових прав щодо суб'єктів господарювання держава повинна взяти до уваги та дотримуватися принципу

розмежування функцій держави-власника та держави-регулятора, що сприятиме уникненню надмірного втручання.

Проте впровадження корпоративного управління у сфері оборонно-промислового комплексу є питанням, яке потребує додаткового дослідження, оскільки можливість усунення держави від управління підприємствами оборонно-промислового комплексу містить вагомі ризики, що можуть призвести до послаблення обороноздатності держави та втрати контролю над сектором безпеки та оборони.

Згідно з положеннями статті 387 Угоди про асоціацію Україна домовилася співпрацювати з питань, що стосуються подальшого розвитку політики корпоративного управління згідно з міжнародними стандартами, а також здійснення кроків щодо поступового наближення до правил і рекомендацій Європейського Союзу в цій сфері згідно з Додатком XXXVI до цієї Угоди, зокрема принципами Організації економічного співробітництва та розвитку щодо корпоративного управління [182].

Розроблені Організацією економічного співробітництва та розвитку Керівні принципи корпоративного врядування на підприємствах державної форми власності (Керівні принципи) уміщують рекомендації для органів державного управління, що стосуються ефективного, прозорого та відповідального функціонування підприємств державної форми власності (Дії). Це стандарт для органів державної влади, узгоджений на міжнародному рівні, щодо виконання державою своїх функцій як власника та потенційного уникнення помилок, пасивного ставлення з боку власника і надмірного втручання держави [183].

Організація економічного співробітництва та розвитку була створена в 1961 році на базі Європейської організації економічного співробітництва, заснованої для управління допомогою з боку США та Канади в межах Плану Маршалла з реконструкції Європи після Другої світової війни.

До особливостей цієї організації можна віднести те, що Організація економічного співробітництва та розвитку:

- не видає зобов'язувальних резолюцій;
- не виділяє грошових коштів у тій чи іншій формі задля потреб ні своїм членам, ні країнам, які з неї співпрацюють.

Натомість в основу роботи Організації економічного співробітництва та розвитку закладено розроблення рекомендацій для урядів держав світу стосовно удосконалення соціально-економічної політики (не оборонної чи політики безпеки). Такі рекомендації містять позитивний досвід, сприяють пошуку способів для розв'язання соціально-економічних проблем, координації внутрішньої та зовнішньої політики.

Сьогодні тісна співпраця України з Організацією економічного співробітництва та розвитку держави у статусі асоційованого члена проявляється в таких сферах: комітет зі сталі, енергетика, транспорт, сертифікація насіння зернових культур, кукурудзи та сорго, податкова інформація і конкуренція, розвиток малого і середнього бізнесу та підприємництва, державне врядування. Також починаючи з 1991 року між Україною та Організацією економічного співробітництва та розвитку провадиться співпраця у сфері державного управління та розвитку економіки.

Сьогодні між Україною та Організацією економічного співробітництва та розвитку здійснюється відповідно до Меморандуму від 29 грудня 2020 року, 12 лютого 2021 року про взаєморозуміння між Урядом України й Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва, зокрема у сфері корпоративного управління.

Позиція держави щодо необхідності впровадження принципів Організації економічного співробітництва та розвитку у сферу оборонно-промислового комплексу закріплена на рівні закону та інших підзаконних нормативно-правових актів.

Так, Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021 затверджено Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України,

згідно з якою реалізація державної військово-промислової політики здійснюється за такими основними напрямками: проведення корпоратизації підприємств оборонно-промислового комплексу, установ та організацій, упровадження засад корпоративного управління ними відповідно до принципів Організації економічного співробітництва та розвитку, поєднання централізованого державного управління із сучасними ринковими механізмами [184].

Водночас згідно з Планом роботи Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості на 2021 рік основним його завданням є приведення корпоративного управління Державного концерну «Укроборонпром» у відповідність із Керівними принципами Організації економічного співробітництва та розвитку щодо корпоративного управління на підприємствах державної форми власності [185].

Зважаючи на вищевикладене, держава визначила важливість провадження на підприємствах оборонно-промислового комплексу керівних принципів корпоративного управління, проте такі дії мають провадитись у поєднанні з централізованим державним управлінням. Ця позиція заснована у зв'язку з таким.

Відповідно до положень Закону України «Про національну безпеку України» сектор безпеки та оборони складається з чотирьох складових, що взаємопов'язані між собою: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки [98].

Головним завданням оборонно-промислового комплексу України як сектору безпеки та оборони є здійснення діяльності задля забезпечення оперативних спроможностей сил і засобів сектору безпеки та оборони через постачання нових зразків озброєння і модернізації вже наявних, військової та спеціальної техніки.

В умовах функціонування держави під час воєнного стану пріоритетним завданням для всього оборонно-промислового комплексу стає

задоволення потреб як Збройних сил України, так і інших військових формувань у сферах озброєння, постачання військової та спеціальної техніки. Тому зрозумілим є те, що вихідні дані, що покладалися в основу нормативно-правового забезпечення перетворення підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності, на сьогодні кардинально змінилися і змінюються далі.

Проаналізувавши принципи корпоративного врядування, ми встановили, що Організацією економічного співробітництва та розвитку рекомендовано їхнє впровадження в інтересах суспільства в таких галузях економіки: комунальне господарство; енергетика; транспорт; інфраструктура; надання послуг у сфері телекомунікації; надання послуг у фінансовому секторі; надання послуг у секторі вуглеводнів (нафта, газ) та інших.

Водночас у керівних принципах Організації економічного співробітництва та розвитку відсутні положення щодо необхідності застосування моделі корпоративного управління у сфері оборонно-промислового комплексу. Також зазначено, що в разі запровадження корпоративних принципів управління на тих державних підприємствах, які мають подвійні цілі (господарська та виконання певної функції), політика держави може зазнати впливу додаткових труднощів і проблем, які стосуються їхнього узгодження.

Керівні принципи зазначають, що тоді, коли державні підприємства поєднують господарську діяльність і досягнення відведених їм цілей державної політики, вони зобов'язуються у своїй діяльності підтримувати високі стандарти щодо прозорості та розкриття інформації про структуру своїх видатків і доходів із їхнім віднесенням на основні напрями діяльності.

Отже, керівні принципи корпоративного врядування Організації економічного співробітництва та розвитку більшою мірою стосуються підприємств, діяльність яких спрямована на задоволення суспільних потреб і не перетинається з питаннями оборонної політики та воєнної безпеки держав. Крім того, рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку

не заперечують потенційного існування централізованого врядування діяльністю державних підприємств. Це є окремим вибором кожної з держав. Водночас органам державної влади (урядам держав) рекомендовано дотримуватись у своїй діяльності таких керівних принципів [183]:

- господарська діяльність державних підприємств не повинна користуватися будь-якою непрямую фінансовою підтримкою, яка б надавала їй перевагу над конкурентами з приватного сектору чи від інших державних підприємств, як, наприклад, пільгове фінансування, списання податкової заборгованості, пільгове кредитування тощо;

- під час здійснення своєї господарської діяльності державні підприємства не повинні отримувати для себе необхідні чинники виробництва (енергію, воду чи землю) за більш сприятливими цінами або умовами, ніж такі, за якими їх отримують конкуренти з приватного сектору;

- від господарської діяльності державних підприємств необхідно вимагати норми прибутку, що з урахуванням умов їхнього функціонування відповідають показникам приватних підприємств-конкурентів;

- коли процедура участі державних підприємств у державних закупівлях як одного з учасників торгів або як замовника дотримується конкурентності, не є дискримінаційною та захищена відповідними стандартами прозорості.

Отже, застосування і впровадження таких керівних принципів корпоративного управління можуть здійснюватися з певними обмеженнями у випадках, коли через діяльність підприємств виконуються і певні функції державної політики.

У травні 2021 року Організація економічного співробітництва та розвитку завершила огляд структури корпоративного управління сектору державних підприємств в Україні на предмет дотримання Керівних принципів Організації економічного співробітництва та розвитку щодо корпоративного управління державними підприємствами та визначила основні рекомендації, а

саме щодо забезпечення дотримання державними підприємствами основних принципів, що сприяють реалізації конкурентного нейтралітету, для подальшого забезпечення рівних умов здійснення діяльності щодо приватних компаній. Рекомендаціями визначено, що додатково має бути впроваджена вимога щодо відокремлення державними та комунальними підприємствами як комерційної, так і некомерційної діяльності та звітності. Водночас держава має розробити та впровадити адекватні та прозорі механізми, що стосуються компенсації спеціальних обов'язків. Зокрема наявні рекомендації щодо посилення системи систематичних повідомлень на предмет незаконної державної допомоги та порядку правозастосування в цій сфері, скасування норм і мораторіїв, що передбачають звільнення державних підприємств від застосування процедур банкрутства, а також забезпечити доступ державних підприємств до фінансування на комерційних умовах.

Натомість конкурентний нейтралітет державних підприємств оборонно-промислового комплексу задля забезпечення рівних умов роботи щодо приватних компаній є неприпустимим у системі безпеки та оборони держави, що, зі свого боку, наголошує на необхідності використання керівних принципів з урахуванням питань національної безпеки.

Напрями та завдання реформування й розвитку оборонно-промислового комплексу визначає Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу, яку розробляє Мінстратегпром, схвалює Кабінет Міністрів і Рада Національної безпеки і оборони та затверджує Президент України. Таку послідовність реформування оборонно-промислового комплексу передбачає законодавство [184].

Однак, всупереч вимогам законодавства, Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» [103]. Його метою, насамперед, визначено запровадження моделі корпоративного управління щодо об'єктів державної власності в оборонно-промисловому комплексі України відповідно до рекомендацій із корпоративного управління

суб'єктами господарювання Організації економічного співробітництва та розвитку, формування передумов для підвищення конкурентоспроможності підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності, створення умов для залучення інвестицій в оборонно-промисловий комплекс.

Тобто Верховна Рада України перебрала на себе повноваження Міністерства промисловості, Кабінету Міністрів, РНБОУ і Президента України щодо вироблення основних засад державної політики реформування і розвитку оборонно-промислового комплексу та запропонувала своє бачення моделі управління однією із складових сектору безпеки і оборони України. Але в разі провалу такої моделі управління політичну відповідальність за наслідки реформи понесуть зазначені вище державні інституції.

Однак, наприклад у Сполучених Штатах Америки, зважаючи на геополітичну обстановку, стикаючись із необхідністю озброєння України, висвітлюються тези, що повзуча приватизація оборонних підприємств є загрозою безпеці країни, а саме приватизація заводів, особливо зброї, та передання її «ефективному власнику» – це проблема.

Зазначене підтверджує, що національно-стратегічні питання, зокрема питання оборонно-промислового комплексу має визначати і контролювати лише держава [186, с. 268].

Далі пропонуємо здійснити аналіз ототожнення теоретико-правових основ правової реформи та процедури реформування системи управління оборонно-промисловим комплексом.

Реформа – це перетворення, зміна, нововведення [187].

Так, О. Ющик пов'язує правову реформу:

а) з рішенням державної влади щодо відновлення єдності державного апарату у зв'язку з об'єктивно змінюваними умовами функціонування;

б) рішенням, реалізація якого в реорганізуючій діяльності державного апарату призводить до утвердження нового режиму законності, який є метою тих перетворень, що здійснює влада [188, с. 70].

Б. Малишев зазначає, що правова реформа являє собою певну зміну основних засад, принципів і цілей правового регулювання певної категорії суспільних відносин, що закріплені законодавством і слугують інструментом задля досягнення якісно нового режиму правопорядку у вказаній сфері. Якщо брати до уваги конституційну дію принципу верховенства права в Україні, то очікується, що наслідком проведення правової реформи стануть саме якісні характеристики нового режиму, які обов'язково будуть скориговані відповідно до змісту цього принципу [189, с. 20].

На думку В. Лемака, правова реформа – це державна політика, ведення якої спрямовано на втілення системних перетворень із залученням юридичних засобів сутності держави, її основних функцій, правових основ стосунків із суспільством та окремими індивідами на базі принципів правової держави та конституціоналізму. Водночас об'єктом правової реформи є як вся правова система суспільства, так і її окремі елементи [190, с. 32].

Загалом думку, яка простежується в юридичній літературі, можна сформулювати у твердження, що основні елементи правової реформи являють собою певні питання правового забезпечення низки найбільш важливих напрямів формування та функціонування української державності та подальшого розвитку повноцінного громадянського суспільства, зокрема:

- 1) зміцнення основ і захист конституційного ладу;
- 2) законодавче закріплення та забезпечення системи прав людини в суспільстві, насамперед реальних гарантій і законних інтересів особи;
- 3) реформування державного управління;
- 4) створення цілісної правової бази організації і діяльності судової системи та органів юстиції;
- 5) забезпечення координації нормотворчої діяльності органів державної влади;
- 6) формування правової бази й інституційна реформа правоохоронних органів;

7) виокремлення принципових напрямків і форм подальшого здійснення реформи місцевого самоврядування;

8) розвиток системи правового виховання, зокрема зміцнення системи юридичної освіти та юридичної науки та ін. [191, с. 103].

Правова реформа має декілька етапів: підготовчий, реалізаційний, моніторинговий. На першому етапі здійснюється вивчення суспільних очікувань і формування концептуально-стратегічного змісту та сутності майбутньої реформи, зокрема сфер суспільних відносин, які потребують перетворення; здійснюється розроблення та ухвалення нормативно-правових актів, які визначають зміст реформи. Відповідно проведення правової реформи має законодавче закріплення. Важливою складовою цього етапу є наукове обґрунтування правової реформи. Насамперед це означає, що будуть залучені наукові інструменти, які сприятимуть всебічному огляду та аналізу відповідної реформи. До таких інструментів належать: проведення наукових досліджень, які пов'язані з практикою правотворення, правореалізації та державотворення, та визначення ступеня і характеру впливу права на суспільні відносини; застосування новітніх теоретико-методологічних підходів до вивчення та прогнозування розвитку державно-правових явищ; проведення всебічних, комплексних міждисциплінарних досліджень; готовність владних структур до розумного сприйняття та подальшого застосування сформованих наукових рекомендацій. Цей етап має тривалий характер і завершується ухваленням змін до чинного законодавства або нових правових актів, які регулюють відносини, що раніше були об'єктом правової реформи. Отже, правова реформа відбувається поступово згідно із законодавчо визначеною стратегією, яка є складовою державної політики. Саме правова реформа є одним із визначальних чинників розвитку економічних і соціально-політичних відносин [192, с. 46–47].

Зважаючи на вищевикладене, на сьогодні реалізація Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового

комплексу державної форми власності» здійснюється без формування концептуально-стратегічного змісту.

Також потрібно відмітити, що реалізація Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» [103] тісно пов'язана з рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України», уведеного в дію Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021 [184].

Підпункти 4а та 4б пункту 3 Плану організації виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України», який введено в дію Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021, покладають на Уряд затвердження важливих для реалізації Стратегії кроків, до яких належать [184]:

– комплексний план заходів щодо структурної перебудови підприємств оборонно-промислового комплексу;

– система управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі з визначенням принципів, цілей та очікуваних результатів трансформації Державного концерну «Укроборонпром».

Варто відмітити, що завершення реформування та корпоратизації Концерну планувалося закінчити на початку 2022 року.

Так, державні підприємства мали бути перетвореними (рис. 3.1):

31.12.2021 – підприємства, які не мають стратегічного значення для економіки і безпеки держави;

18.01.2022 – підприємства, які мають стратегічне значення і перетворюються на товариства з обмеженою відповідальністю;

16.02.2022 – підприємства, які мають стратегічне значення і перетворюються на акціонерні товариства.

Отже, усі державні підприємства оборонно-промислового комплексу на момент повномасштабного вторгнення агресора (24.02.2022) мали перебувати

у «реформованому» стані: нова структура ще не створена, а стара – уже ліквідована.

Водночас зазначений графік був доведений до підприємств задовго до затвердження Кабінетом Міністрів України (протокол від 29.12.2021 № 155) Плану заходів з імплементації сумнозвісного Закону від 13.07.2021 № 1630-ІХ «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності».

Надалі пропонуємо розглянути та дослідити стан реформування системи управління у сфері оборонно-промислового комплексу.

Варто відмітити, що Кабінет Міністрів України не затвердив комплексний план заходів щодо структурної перебудови підприємств оборонно-промислового комплексу, що також стосується системи управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі з чітким підходом до визначення принципів, цілей та очікуваних результатів унаслідок трансформації Державного концерну «Укроборонпром». Проте варто відмітити, що такі процеси щодо корпоратизації державних підприємств оборонно-промислового комплексу вже розпочато. Зокрема розпорядженням Уряду від 9 грудня 2021 року № 1595-р [151] погоджено перетворення державних підприємств в акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю, а деякі підприємства вже перетворені. Водночас завершено трансформацію Державного концерну «Укроборонпром» та перетворено його в акціонерне товариство.

Водночас у процесі перетворення Концерну та підприємств його учасників планується створення трирівневої системи управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, а саме:

1. Перший рівень – Укроборонпром, який перетворено в акціонерне товариство.
2. Другий рівень – новостворений орган управління за напрямками.
3. Третій рівень – державні підприємства, що перетворені у приватні акціонерні товариства та ТОВ.

Отже, вищевказана трирівнева система управління щодо об'єктів державної власності в оборонно-промисловому комплексі, а також загалом перетворення державних підприємств у приватні акціонерні товариства та ТОВ не затверджені Кабінетом Міністрів України та не узгоджуються із Стратегією розвитку оборонно-промислового комплексу України, затвердженою Указом Президента України.

Натомість в інших галузях (газотранспортна система України) держава навпаки вживає заходів щодо усунення складної дворівневої системи управління підприємствами з урахуванням Керівних принципів Організації економічного співробітництва та розвитку щодо корпоративного врядування на підприємствах державної форми власності.

Так, відповідно до покладених на неї міжнародних зобов'язань Україна наприкінці 2019 року провела відокремлення діяльності з транспортування природного газу (анбандлінг) згідно з моделлю відокремлення ISO (independent system operator). Такі дії провадилися в межах визначених зобов'язань щодо держави на підставі низки нормативно-правових актів: Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, що був підписаний 24 вересня 2010 року в місті Скоп'є (Македонія) та ратифікований Законом України «Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства» [193], імплементованих Законом України «Про ринок природного газу» [194] норм Директиви 2009/73/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 року про спільні правила внутрішнього ринку природного газу та про скасування Директиви 2003/55/ЄС, а також Регламенту 715/2009 Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 року про умови доступу до мереж транспортування природного газу та яким скасовується Регламент (ЄС), що є головними складовими Третього енергетичного пакета ЄС.

Унаслідок здійснення анбандлінгу було сформовано дворівневу модель корпоративного управління оператора газотранспортної системи: Держава (в особі Міненерго) – АТ «МГУ» (з незалежною наглядовою радою товариства) –

ТОВ «Оператор ГТС України» (з одноосібним виконавчим органом), що відповідає плану заходів із виконання вимог щодо відокремлення і незалежності оператора газотранспортної системи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 840 [195].

Беручи до уваги вже наявну практику застосування чинної моделі корпоративного управління, були також виявлені певні труднощі, що стосуються керованості оператором газотранспортної системи (ТОВ «Оператор ГТС України») та реалізації своїх повноважень незалежною наглядовою радою АТ «МГУ». Це призводить до необхідності зміни такої моделі з урахуванням Керівних принципів ОЕСР щодо корпоративного врядування на підприємствах державної форми власності. У зв'язку з цим запропоновано впровадження саме однорівневої моделі корпоративного управління оператора газотранспортної системи за допомогою приєднання АТ «МГУ» до ТОВ «Оператор ГТС України»: Держава (в особі Міненерго) – ТОВ «Оператор ГТС України» (з незалежною наглядовою радою та колегіальним виконавчим органом).

Зважаючи на викладене, у здійсненні перетворень підприємств без затвердженої Кабінетом Міністрів України системи управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі та без затвердженого Плану реалізації Закону вбачається порушення чинного законодавства, що формує значні ризики, які можуть призвести до зриву виконання оборонних закупівель для потреб Збройних сил України та інших військових формувань. В умовах сьогодення такі дії можуть мати критичний характер.

Одним із етапів реформи системи управління об'єктами державної власності у сфері оборонно-промислового комплексу є перетворення уповноваженого суб'єкта господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі в акціонерне товариство.

Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про припинення шляхом реорганізації Державного концерну «Укроборонпром» в порядку

перетворення в акціонерне товариство» від 9 грудня 2021 року № 1594-р розпочато процедуру реформування Концерну, яка не передбачає його повної ліквідації [104].

Відповідно до частини сьомої статті 3 Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» акціонерне товариство здійснює управління корпоративними правами (частками у статутному капіталі) господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі та функціями уповноваженого суб'єкта господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі щодо об'єктів державної власності, що не ввійшли до статутних капіталів господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі [103].

Отже, після перетворення Концерну в акціонерне товариство поняття «уповноваженого суб'єкта господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» та «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» зникає, оскільки новоутворене акціонерне товариство здійснюватиме управління корпоративними правами (частками у статутному капіталі) господарських товариств.

Крім того, потрібно зазначити, що головним документом, який регламентує Порядок реформування Укроборонпрому та його підприємств, є «План заходів з імплементації Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності», схвалений на засіданні Кабінету Міністрів України (протокол від 29.12.2021 № 155). Виконання переважної частини заходів було заплановано на I–II квартал 2022 року.

Однак повномасштабна військова агресія РФ та запровадження в Україні правового режиму воєнного стану завадили реалізації зазначеного плану і на сьогодні, на нашу думку, він повністю втратив свою актуальність і юридичну легітимність.

Отже, для того щоб продовжити реформу державного оборонно-промислового комплексу у спосіб, визначений Кабінетом Міністрів України, потрібно було відкоригувати план з урахуванням наслідків втрат і руйнувань, понесених підприємствами оборонно-промислового комплексу внаслідок війни, а не механічно продовжити реформу.

Закон про особливості реформування оборонно-промислового комплексу і план його реалізації на час їхнього написання не розраховувалися на період воєнного стану і широкомасштабної війни, не очікувалося участі провідних країн світу в поставках іноземного озброєння, фінансово-економічної підтримки України тощо, тому концепція реформування оборонно-промислового комплексу, що лягла в основу Закону, має бути кардинально переглянута.

Зробити це найкраще в межах нової програми розвитку оборонно-промислового комплексу в післявоєнний період, що передбачено Указом Президента України від 21.04.2022 № 266 [196].

Поспішне ухвалення постанови про перетворення та передання до статутного капіталу новоствореного Укроборонпрому корпоративних прав інших перетворених підприємств спричинить невідворотність виведення з державної власності всіх стратегічних підприємств сил безпеки та оборони. Єдиним власником усіх стратегічних оборонних підприємств на праві приватної власності стане перетворений Укроборонпром.

Підприємства припинять виплачувати дивіденди до державного бюджету, а будуть сплачувати їх в Укроборонпром, який буде в подальшому після всіх власних витрат із них вже виплачувати до бюджету дивіденди. Оскільки Укроборонпром не є виробничим підприємством, фактично кошти, що могли піти до Державного бюджету або вкладатися в розвиток виробничих потужностей стратегічних підприємств, будуть витрачатися на утримання Укроборонпрому.

Натомість 21 березня 2023 року на засіданні Уряду ухвалено постанову Кабінету Міністрів України «Про створення акціонерного товариства

«Українська оборонна промисловість» № 441, яка передбачає реорганізацію Державного концерну «Укроборонпром» в акціонерне товариство відповідно до частини першої статті 3 Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» [105]. Відповідно до пункту 6 статті 3 розділу II Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» та пункту 1 статуту акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» акціонерне товариство з дня його державної реєстрації є правонаступником усіх прав і обов'язків ДК «Укроборонпром» [103, 105].

Проте, на нашу думку, такий підхід не враховує всі актуальні зміни, що стосуються безпекового середовища, інтересів національної безпеки та оборони щодо чіткого координування функцій у галузі науково-технічного і виробничого розвитку, а також інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності в оборонно-промисловому комплексі, діяльність якого також пов'язана з розробленням, виробництвом, імпортом окремих видів озброєнь, військової і спеціальної техніки, виконанням Планів оборонних закупівель для потреб Збройних сил України та інших військових формувань.

Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» визначає, що головна мета реформування підприємств оборонно-промислового комплексу полягає в перетворенні державних підприємств у господарські товариства (приватні акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю), що також, зі свого боку, призводить до роздержавлення державного майна [103].

Вважаємо, що процеси перетворення державних підприємств – учасників Державного концерну «Укроборонпром» у приватні акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю мають відбуватися відповідно до комплексного плану заходів із реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу.

Такий порядок перетворення підприємств має нівелювати корупційні ризики й ухвалення помилкових рішень під час проведення структурної перебудови підприємств оборонно-промислового комплексу та визначення завдань і заходів, спрямованих на науково-технічний, інноваційний та інвестиційний розвиток оборонної промисловості.

Отже, під час визначення моделі управління підприємством із сфери оборонно-промислового комплексу варто дотримуватися підходу, що зможе забезпечити найбільш оптимальний вибір потрібної моделі управління, керуючись пріоритетами задоволення потреб національної безпеки та оборони держави, подальшим забезпеченням оперативної координації діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу.

3.2 Напрями підвищення ефективності функціонування суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі

Проаналізувавши передумови та стан реформування системи управління у сфері оборонно-промислового комплексу, вважаємо, що в подальшому необхідно дослідити способи підвищення ефективності функціонування суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Так, Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» від 21 березня 2023 року № 441 утворено акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість», 100 % акцій якого належать державі, унаслідок перетворення Державного концерну «Укроборонпром». Крім того, також затверджено Статут акціонерного товариства [105].

Як ми з'ясували вище, після перетворення Концерну в акціонерне товариство поняття «уповноваженого суб'єкта господарювання з управління

об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» та «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» буквально зникає, оскільки на новоутворене акціонерне товариство покладається здійснення управління корпоративними правами (частками у статутному капіталі) господарських товариств.

Однак з урахуванням того, що до складу акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» на перших етапах реформування входять і державні підприємства, на останнє покладаються функції уповноваженого суб'єкта господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі щодо об'єктів державної власності, які не входять до статутного капіталу господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі.

Водночас акціонерне товариство як уповноважений суб'єкт управління об'єктами державної власності здійснює відповідні повноваження щодо державних підприємств, зокрема казенних підприємств, які входили до складу Державного концерну «Укроборонпром» на момент його припинення та до їхніх перетворень у господарські товариства.

Варто також зауважити, що згідно з частиною першою статті 4 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» суб'єктами управління об'єктами державної власності є державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації, державне підприємство, установа, організація або господарське товариство, 100 % акцій (часток) якого належить державі або іншому господарському товариству, 100 % акцій (часток) якого належать державі [74].

Зважаючи на зазначене, визначення акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» також підпадає під визначення суб'єкта управління об'єктами державної власності.

За дослідженнями М. Потьомкіної, до кола суб'єктів управлінських повноважень оборонно-промислового комплексу належать органи державної влади та інші суб'єкти управління, на які покладено участь у розміщенні,

виконанні державного оборонного замовлення, що уповноважені виконувати функції щодо регулювання та контролю діяльності суб'єктів господарювання у сфері оборонно-промислового комплексу, щодо яких вони здійснюють нормотворчі, управлінські, розпорядчі, контрольні функції та інші суб'єкти управління [127, с. 59–60].

Отже, акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» входить до кола суб'єктів управлінських повноважень в оборонно-промисловому комплексі і виконуватиме функції такого суб'єкта господарювання, що уповноважений у сфері управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі щодо об'єктів державної власності, які не ввійшли до статутного капіталу господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі.

Пропонуємо в подальшому розглянути позиції науковців щодо проблемних питань реформування суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі та оборонно-промислового комплексу загалом.

На думку А. Каляєва, державна політика у сфері розвитку оборонно-промислового комплексу насамперед повинна ґрунтуватися на пріоритеті створення сучасної нормативно-правової бази, яка б могла повноцінно регламентувати його розвиток. До того ж потреба у проведенні комплексу реформ у межах його системи управління визначається і тим, що зараз рівень стратегічного менеджменту недостатній, а також наявна необхідність більш раціонального поєднання ринкових механізмів із державним регулюванням. Це передбачає використання економічних методів і застосування правових та адміністративних механізмів. Крім того, структурна перебудова в межах оборонно-промислового комплексу повинна проводитись і з урахуванням певних потреб національної безпеки та оборони держави, наявних особливостей економічного стану оборонних підприємств і організацій та основних умов, що сприяють їхньому функціонуванню, а також економічних можливостей держави [177, с.173].

І. Павловський зазначає, що рівень забезпечення національної безпеки України насамперед залежить від того, наскільки ефективно функціонують відповідні органи державної влади, наскільки чітко між ними розподілено відповідальність і повноваження у визначених сферах діяльності та якості взаємодії, що склалася між ними. У вирішальний спосіб цього досягають завдяки узгодженим концепціям, стратегіям і програмам реформування та розвитку всіх складових сектору безпеки та оборони, а також вітчизняного оборонно-промислового комплексу [198, с. 3].

Як доречно зазначено у праці І. Чепкова, А. Довгополого, М. Луханіна, В. Сіренка, спроб створення відповідної системи державного управління оборонно-промисловою діяльністю за роки незалежності України було вже достатньо. Вони ні на йоту не наблизили країну до остаточного розв'язання цієї проблеми, а лише в окремі періоди: або розпорошували управлінські функції з керівництва оборонними підприємствами між великою кількістю органів управління, або зводили сам зміст керівництва оборонно-промисловим комплексом до практики управління цивільними галузями промисловості, або передавали управлінське кермо оборонно-промислового комплексу в руки не центрального органу виконавчої влади, а суб'єкта господарювання, який позбавлено окремих повноважень, без яких оборонна промисловість взагалі не може ефективно функціонувати [199, с. 7].

Без розроблення та впровадження системи стратегічного програмно-цільового управління забезпечити раціональний розвиток оборонного сектору економіки країни, до речі, як і цивільного сектору економіки, у сучасних умовах не можливо. Для цього необхідно розробити й запровадити організаційні та правові акти, які дадуть можливість розглядати основні функції управління: планування, організацію, мотивацію та контроль у єдиному технологічному циклі ухвалення і реалізації управлінських рішень, керівництва й оцінювання управлінської діяльності в системі державного управління [200, с. 18].

Сьогодні одним із найбільш ефективних способів досягнення складовими сектору безпеки та оборони України необхідних оперативних можливостей визнано організацію консолідованого державного управління в секторі безпеки та оборони України, що сприятиме більш ефективному реагуванню його складових на потенційні кризові ситуації, здатному здійснювати безперервне стале керівництво військами (силами) у кризових умовах у будь-яких регіонах (районах) з дотриманням порядку і правил тісної взаємодії [201, с. 16].

Також зазначено, що важливим аспектом упровадження нової парадигми управління державними підприємствами в умовах воєнного стану має стати організаційна трансформація та подальше переведення на ринково-конкурентні засади функціонування Державного концерну «Укроборонпром» [202].

З огляду на вищезазначені позиції перспективними напрямками вдосконалення управлінської діяльності в оборонно-промисловому комплексі, особливо в умовах воєнного стану, є посилення контролю та централізованого управління з метою ухвалення ефективних рішень.

Запроваджена державою модель підвищення ефективності діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу за допомогою виведення з-під управління та контролю державних органів і Уряду оборонної галузі промисловості України та передання її до сфери управління господарської структури не виправдала сподівань і стала підставою для подальшого реформування.

Основними проблемами управлінської діяльності у сфері оборонно-промислового комплексу була відсутність дієвого контролю та моніторингу ефективності діяльності Державного концерну «Укроборонпром». Крім того, такий орган управління:

- 1) не є суб'єктом оборонного планування та оборонних закупівель (державним замовником) і, як наслідок, ніяк не стосується укладання та контролю за виконанням державних контрактів із підприємствами-учасниками немає;

2) не є суб'єктом і учасником національної «Системи розроблення і поставлення на виробництво озброєння і військової техніки»;

3) також немає повноважень центрального органу виконавчої влади щодо нормативно-правового регулювання оборонно-промислової сфери, визначення пріоритетних напрямів її розвитку, комунікації з Урядом тощо;

4) як суб'єкт господарювання практично не здійснює власної господарської діяльності, а утримується завдяки внескам підприємств-учасників, а сума внесків визначається без погодження з державними органами, зокрема Кабінетом Міністрів України.

Концерн, маючи в управлінні «корпоратизовані підприємства» (акціонерні товариства), так і не реалізував жодного спільного підприємства за участі іноземних виробників або інвесторів, не залучив інвестицій, а тому плани про покращання в цьому напрямку після корпоратизації всіх підприємств залишається під великим питанням.

Метою створення концерну було підвищення ефективності діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу. До складу концерну входили державні підприємства, які належали до сфери управління Мінпромполітики, Міноборони, Державної компанії «Укрспецекспорт» та дев'ять акціонерних товариств, контрольний пакет акцій яких належить державі (усього 134 підприємства).

Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» надав концерну надзвичайно широкі повноваження щодо ведення господарської діяльності. Водночас Кабінету Міністрів як уповноваженому органу управління концерном були надані лише такі повноваження [94]:

- утворення і припинення концерну;
- приймання і виключення учасників концерну;
- реорганізація (реструктуризація) учасників концерну, які не підлягають приватизації;
- затвердження Статуту;

– призначення своїх представників до складу наглядової ради концерну.

З огляду на зроблені висновки, на нашу думку, розглядати питання підвищення ефективності діяльності суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі необхідно в розрізі проблемних питань діяльності Концерну та його правонаступника після перетворення.

Вищезазначене пропонуємо розпочати за допомогою дослідження відмінностей повноважень Концерну та перетвореного акціонерного товариства.

Відповідно до Статуту акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість» [105], Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» [103], Статуту Державного концерну «Укроборонпром» [96], Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [94] потрібно відмітити таке.

Товариство та Концерн діють на принципах повної господарської самостійності і самоокупності, несуть відповідальність за наслідки своєї господарської діяльності та виконання зобов'язань.

Для забезпечення досягнення мети діяльності товариство та Концерн щодо господарських товариств і державних підприємств [105, 96]:

- утворює підприємства, спільні підприємства та інші юридичні особи, ухвалює рішення про їхню реорганізацію та ліквідацію;
- здійснює управління корпоративними правами;
- затверджує статuti, здійснює контроль за дотриманням вимог статутів;
- визначає порядок утворення, склад і компетенцію органів управління;
- призначає (обирає) на посаду та звільняє з посади членів виконавчого органу, укладає і розриває з ними контракти та здійснює контроль за їхнім виконанням;
- затверджує стратегію розвитку;

- затверджує плани розвитку, фінансові та інвестиційні плани і показники діяльності;
- здійснює моніторинг фінансової діяльності;
- забезпечує проведення щорічної аудиторської перевірки;
- веде облік об'єктів державної власності;
- ухвалює рішення про подальше використання відповідно до законодавства державного майна, що не ввійшло до статутного капіталу господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі;
- здійснює регулювання, контроль і координацію діяльності.

Водночас на Концерн покладено завдання щодо здійснення централізованого регулювання, контролю та координації діяльності учасників Концерну, а предметом діяльності товариства є стратегічне та організаційне планування в межах діяльності господарських товариств у сфері оборонно-промислового комплексу, а також державних підприємств.

Наглядова рада Концерну є його вищим органом управління, яка забезпечує захист інтересів держави, здійснює контроль та регулювання діяльності інших органів управління Концерну, складається з п'яти членів, три з яких призначає Президент України, а два – уповноважений орган управління [96].

Водночас Наглядова рада товариства формується з шести членів, які обираються на загальних зборах. Половину наглядової ради становлять незалежні члени, а до іншої половини належать представники держави. Законодавство, Статут і внутрішні положення товариства визначають і порядок відбору незалежних членів, і порядок призначення представників держави. Питання щодо призначень і звільнень представників держави у складі наглядової ради провадить суб'єкт управління за поданням центрального органу виконавчої влади, що, зі свого боку, забезпечує формування і реалізацію державної політики у сфері оборонно-промислового комплексу [105].

До виключної компетенції наглядової ради товариства належать такі питання: обрання і призначення на конкурсній основі, припинення повноважень генерального директора, контроль за його діяльністю відповідно до встановлених показників ефективності. Натомість призначення Генерального директора Концерну відбувається за поданням Прем'єр-міністра України, а звільняє його з посади Президент України.

Отже, однією з головних відмінностей Концерну від Товариства, крім організаційно-правової форми, є те, що Президент України виключається із системи управління оборонною промисловістю, а відповідні повноваження повністю переходять до Уряду та акціонерного товариства.

Варто також зазначити, що Товариство здійснює виплату дивідендів із чистого прибутку до державного бюджету. Розмір такої частки прибутку, яка буде спрямована на виплату дивідендів як результат фінансово-господарської діяльності товариства, становить 30 %. Натомість після перетворення Товариство самостійно визначатиме розмір дивідендів, які будуть сплачувати суб'єкти господарювання до Товариства. Варто наголосити, що після перетворення суб'єкти господарювання не будуть сплачувати дивіденди до бюджету, а лише до Товариства [105].

Також потрібно зазначити, що Концерн та акціонерне товариство, не маючи статусу органу державної влади, не будучи Державним Замовником і стороною державних контрактів з оборонного замовлення, не маючи законних повноважень щодо регулювання господарської діяльності виконавців оборонного замовлення, не несучи жодної відповідальності за договірними зобов'язаннями, володітиме, зокрема, певною, обмеженою інформацією.

За таких обставин потребує подальшого дослідження та удосконалення питання контролю за діяльністю Товариства та його ефективності.

Упродовж 32 років із часу здобуття Україною незалежності оборонно-промисловий комплекс поступово набув форми пострадянської моделі, до основних ознак якої належать: неналежне реагування на виклики і загрози, що стосуються обороноздатності держави, недієздатність вчасно реагувати на

потреби Сил оборони України, наявність високого рівня залежності від бюджетного фінансування, недостатня прозорість діяльності, низький рівень фінансової та виконавчої відповідальності.

На думку Н. Рунчева, основними завданнями управління державною власністю є, зокрема, такі: оптимізація структури державної власності (як за допомогою приватизації, так і нарощування активів у відповідних сферах діяльності та націоналізації); зростання доходів Державного бюджету за кошт ефективного управління державною власністю; користування державними активами задля залучення приватних інвестицій до реального сектору національної економіки та створення сприятливих умов для функціонування суб'єктів господарювання різних форм власності [203, с. 166].

Принципи управління державною власністю, які В. Круш указує, можна узагальнити так.

Оцінювання результативності: необхідно оцінювати результативність використання державної власності з урахуванням соціальних та економічних критеріїв. Це означає встановлення співвідношення між витратами на управління та отриманими суспільством благами.

Цільовий підхід: реалізація цього принципу полягає у визначенні стратегічних цілей, виокремленні основних і пріоритетних напрямків діяльності.

Прогресивна мотивація: для забезпечення ефективного управління необхідно розробити механізми матеріальної зацікавленості, які залежать від досягнутого результату. Це може містити науково-обґрунтовану дивідендну політику, прогресивну систему оплати праці, соціальне забезпечення, захист, страхування тощо.

Соціальна та економічна відповідальність: суб'єкти управління повинні нести відповідальність за свою діяльність як соціальну, так і економічну.

Комплексність і системність управління: цей принцип передбачає взаємозв'язок функцій управління власністю та спрямованість системи

елементів управління на досягнення загальної мети. Це означає єдність дій органів представницької та виконавчої влади, управлінських структур та осіб.

Постійна еволюційна реорганізація: цей принцип передбачає використання таких методів управління державною власністю, як приватизація, зміна форм державного підприємництва, децентралізація управління, демократизація та забезпечення якісного правового регулювання.

Професіоналізм: реалізація цього принципу передбачає конкурсну основу за умови залучення суб'єктів управління, покращання системи підготовки та підвищення кваліфікації, а також запобігання корупції під час призначення та оцінювання рівня кваліфікації менеджерів.

Отже, ці принципи спрямовані на ефективне управління державною власністю, зменшення ризику корупції і досягнення позитивних соціально-економічних результатів [204].

Важливо акцентувати на ті обставини, що більшість українських акціонерних товариств із державною часткою у статутному фонді виникли саме внаслідок корпоратизації та приватизації державних структур, а не через еволюцію індивідуального бізнесу. Це, зі свого боку, накладає певні особливості на процеси управління такими товариствами. Тому варто звернути увагу, що питанням оцінювання ефективності управління товариствами з державною часткою у статутному фонді приділено недостатньо уваги. Те саме стосується і врахування в цих процесах особливостей чинних механізмів корпоративного управління у процесі формування стратегії управління державним сектором економіки, зокрема товариствами з державною часткою [205, с. 104–105].

Ефективність системи управління державними корпоративними правами залежить від організації її роботи, а також від дієвості відповідних правових механізмів [206, с. 99].

Проте управління корпоративними правами держави передбачає розв'язання низки завдань, до яких належать: забезпечення участі суб'єктів господарювання у здійсненні заходів, що пов'язані з виконанням державних

функцій (економічна безпека, оборона, державні резерви, соціальні програми, державна монополія тощо), а також досягнення інших цілей стратегічного характеру, що визначені державою; збільшення надходжень сум податків і зборів до бюджетів завдяки поліпшенню фінансових результатів господарської діяльності об'єктів управління, що також стосується обов'язкових платежів (внесків) до державних цільових фондів, а також неподаткових надходжень у вигляді дивідендів (доходів), нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, які перебувають у державній власності; контроль використання і збереження майна господарських товариств, у статутних фондах яких є державна частка тощо [207].

Повністю погоджуємося з висновками Д. Баюри, що товариства з державною часткою у статутному фонді мають подвійний характер (мету) функціонування, який визначає головну відмінність у правовому регулюванні господарської діяльності такими товариствами та оцінювання ефективності їхньої діяльності від приватних товариств. По-перше, вони функціонують у ринковому середовищі, тому, як і комерційні товариства, повинні отримувати прибуток. По-друге, вони є інструментом реалізації державної політики. Ця особливість визначає і сукупність механізмів управління, за допомогою яких здійснюється управління державними корпоративними правами. Їх можна об'єднати у внутрішні, до яких відносять організаційно-управлінський та економічний механізми, та зовнішні – правові. Зі свого боку, зовнішні механізми мають більш загальний характер для всіх акціонерних товариств, а внутрішні механізми реалізуються через урахування специфіки кожного конкретного прикладу діяльності акціонерного товариства [205, с. 105].

З метою вдосконалення системи управління корпоративними правами держави та Урядом постановою від 11 лютого 2004 року № 155 затверджено Основні концептуальні підходи до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави [208].

Для контролю та оцінювання ефективності управління корпоративними правами держави суб'єкти управління [208]:

- забезпечують проведення моніторингу та здійснення постійного контролю за виконанням затверджених планів;
- систематично заслуховують звіти голів спостережних рад і голів правління, обраних (призначених) за поданням суб'єктів управління;
- про результати моніторингу подають інформацію Кабінету Міністрів України та Фонду державного майна, за потреби ініціюють звернення до державних органів про вжиття відповідних заходів.

Основними концептуальними підходами передбачено, що Кабінет Міністрів України з урахуванням галузевих та інших особливостей установлює систему критеріїв оцінювання ефективності управління корпоративними правами держави на основі результатів аналізу інформації про діяльність господарських товариств, у статутних фондах яких є державна частка [208].

Однак на сьогодні система критеріїв оцінювання ефективності управління корпоративними правами держави у сфері оборонно-промислового комплексу не встановлена.

Відсутність відповідних критеріїв, на нашу думку, негативно вплине на функціонування та діяльність перетвореного акціонерного товариства, зважаючи на необмежені повноваження у сфері управління.

Під час діяльності Державного концерну «Укроборонпром» така господарська структура підпадала під дію Порядку здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 червня 2007 року № 832 [157].

Так, Концерн відповідно до законодавства звітував [157]:

- про діяльність суб'єктів господарювання державного сектору економіки, а саме: їхній майновий стан (у частині вартості та збереження цілісності активів, зокрема майно, яке не ввійшло до статутного капіталу в процесі приватизації (корпоратизації), показники фінансово-господарської

діяльності, стан виконання фінансового плану та платоспроможності, спрямування частини чистого прибутку (дивідендів) до державного бюджету, виконання керівником суб'єкта господарювання умов контракту кожного окремого суб'єкта господарювання;

– ухвалені та реалізовані управлінські рішення стосовно реструктуризації, реорганізації та ліквідації суб'єктів господарювання, передання цілісних майнових комплексів підприємств, установ, організацій, їхніх структурних підрозділів і корпоративних прав, що належать державі у статутному капіталі господарських організацій, до сфери управління іншого органу, уповноваженого управляти об'єктами державної власності, передання державного майна до статутного капіталу господарських товариств, відчуження основних фондів суб'єктів господарювання, передання державного майна в оренду, лізинг, заставу, укладення договорів про спільну та спільну інвестиційну діяльність, а також призначення (звільнення) керівника суб'єкта господарювання;

– ефективність управління об'єктами державної власності, визначену відповідно до її критеріїв, про результати моніторингу фінансової діяльності суб'єктів господарювання, результати щорічних аудиторських перевірок окремо визначених суб'єктів господарювання, що проведені суб'єктами управління відповідно до статті 6 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», та про ухвалені рішення і вжиті заходи за результатами моніторингу та аудиторських перевірок.

Натомість відповідного порядку для визначення ефективності управління корпоративними правами на законодавчому рівні не існує.

Так, єдиним документом, що визначав Критерії ефективності управління корпоративними правами держави до 2012 року, був наказ Фонду державного майна України від 7 травня 2009 року «Про затвердження Критеріїв ефективності управління корпоративними правами держави» [209].

Згідно з Критеріями оцінювання ефективності управління об'єктом державної власності визнається ефективним, якщо господарське товариство, у

якому є об'єкт державної власності, не має простроченої заборгованості з виплати заробітної плати або ж скорочує її обсяги, не має простроченої кредиторської заборгованості між підприємствами та установами в межах України та із суб'єктами господарської діяльності інших країн; усі показники комерційних критеріїв перебувають у межах нормативних значень; середньооблікова кількість штатних працівників не зменшується; за підсумками минулого року прослідковується виплата дивідендів розміром, не меншим, ніж визначено за фінансовим планом, та спостерігається зростання вартості активів товариства [209].

Указаними Критеріями також було передбачено, що в разі, коли ефективність управління об'єктом державної власності визнано задовільною або неефективною, суб'єкт управління надає пропозиції [209]:

- щодо зміни складу органів управління об'єкта державної власності чи представника держави;
- необхідності реорганізації чи реструктуризації об'єкта державної власності;
- приватизації об'єктів державної власності, перебування яких у державній власності є недоцільним;
- передання об'єкта державної власності в комунальну власність із метою зміцнення майнової бази територіальних громад.

Проте відповідний наказ Фонду державного майна було скасовано на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення управління об'єктами державної власності» від 13 березня 2012 року № 4498-VI [210].

Відповідно до положень статті 5-2 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері управління об'єктами державної власності, має забезпечувати формування такої державної політики, визначати загальні принципи та пріоритетні напрями

розвитку у сфері управління об'єктами державної власності, зокрема і що стосується корпоративних прав держави. Такий державний орган також повинен був визначати основні критерії ефективності здійснення управління корпоративними правами держави, здійснювати методологічне та в межах власних повноважень нормативно-правове забезпечення питань управління об'єктами державної власності, здійснювати контроль за виконанням суб'єктами управління функцій з управління об'єктами державної власності за допомогою проведення єдиного моніторингу ефективності управління цими об'єктами тощо [74].

Натомість такого документа на сьогодні не існує.

Отже, вважаємо, що основним способом підвищення ефективності функціонування суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, зважаючи на державну політику корпоратизації та корпоративного управління, є запровадження дієвого контролю з боку органів державної влади з визначенням критеріїв ефективності управління корпоративними правами держави.

На нашу думку, насамперед головними державними пріоритетами, які мають братися до уваги під час визначення ефективності управління державними пакетами акцій у сфері оборонно-промислового комплексу та його суб'єкта управління, є виконання господарськими товариствами функцій підтримки національної безпеки й обороноздатності.

Висновки до розділу 3

1. Після проголошення необхідності проведення перетворень (корпоратизації) державних підприємств оборонно-промислового комплексу у сфері державного управління відбулися такі дії: скасовано необхідність обґрунтування доцільності проведення перетворення із зазначенням

очікуваних наслідків; скасовано Перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; затверджено рішення про необхідність корпоратизації Державного концерну «Укроборонпром» і підприємств його учасників на підставі протокольного рішення Уряду.

2. Держава визначила важливість провадження на підприємствах оборонно-промислового комплексу керівних принципів корпоративного управління, проте такі дії мають провадитись у поєднанні з централізованим державним управлінням.

3. В умовах функціонування держави під час воєнного стану пріоритетним завданням для всього оборонно-промислового комплексу стає задоволення потреб як Збройних сил України, так і інших військових формувань у сферах озброєння, постачання військової та спеціальної техніки. Тому зрозумілим є те, що вихідні дані, які покладались в основу нормативно-правового забезпечення перетворення підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності на сьогодні кардинально змінилися і далі змінюються.

4. Реалізація Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» здійснюється без формування концептуально-стратегічного змісту.

5. Процеси корпоратизації державних підприємств оборонно-промислового комплексу розпочалися без затвердженого комплексного плану заходів щодо структурної перебудови підприємств оборонно-промислового комплексу та системи управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі з визначенням принципів, цілей та очікуваних результатів трансформації.

6. Під час визначення моделі управління підприємством із галузі оборонно-промислового комплексу має бути застосовано підхід, завдяки якому буде забезпечено найбільш оптимальний вибір моделі управління та який керуватиметься пріоритетами, серед яких і задоволення потреб національної безпеки та оборони держави, забезпечення реалізації

оперативної координації діяльності підприємств із галузі оборонно-промислового комплексу.

7. Перспективними напрямками вдосконалення управлінської діяльності в оборонно-промисловому комплексі, особливо в умовах воєнного стану, є посилення контролю та централізованого управління з метою ухвалення ефективних рішень, а запроваджена державою модель підвищення ефективності діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу за допомогою виведення з-під управління та контролю державних органів і Уряду оборонної галузі промисловості України та передання її до сфери управління господарської структури не виправдала сподівань і стала підставою для подальшого реформування.

8. Основними проблемами управлінської діяльності у сфері оборонно-промислового комплексу була відсутність дієвого контролю та моніторингу ефективності діяльності Державного концерну «Укроборонпром». Крім того, такий орган управління: 1) не є суб'єктом оборонного планування та оборонних закупівель (державним замовником) і, як наслідок, ніяк не стосується укладання та контролю за виконанням державних контрактів із підприємствами-учасниками; 2) не є суб'єктом і учасником національної «Системи розроблення і поставлення на виробництво озброєння і військової техніки»; 3) також немає повноважень центрального органу виконавчої влади щодо нормативно-правового регулювання оборонно-промислової сфери, визначення пріоритетних напрямів її розвитку, комунікації з Урядом тощо; 4) як суб'єкт господарювання практично не здійснює власної господарської діяльності, а утримується за коштів внесків підприємств-учасників, а сума внесків визначається без погодження з державними органами, зокрема Кабінетом Міністрів України.

9. Основним способом підвищення ефективності функціонування суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, зважаючи на державну політику корпоратизації та корпоративного управління, є запровадження дієвого контролю з боку органів державної влади

з визначенням критеріїв ефективності управління корпоративними правами держави.

10. Головними державними пріоритетами, які потрібно брати до уваги під час визначення ефективності управління державними пакетами акцій у сфері оборонно-промислового комплексу та його суб'єкта управління, є виконання господарськими товариствами функцій підтримки національної безпеки й обороноздатності.

ВИСНОВКИ

1. Виділено етапи та періоди становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. З'ясовано, що перший період установчого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі тривав із моменту здобуття незалежності до 1992 року та характеризувався законодавчим закріпленням державної власності і початком формування органів управління військово-промисловим комплексом. Другий період установчого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі тривав із 1992 року до 1997 року та характеризувався як період діяльності Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії; з'ясовано, що перший період другого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі тривав із 1997 року до 2001 року. Це період діяльності Міністерства промислової політики України, Державного комітету промислової політики та Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України. Період діяльності Укроборонпрому та Мінстратегпрому, особливо після ухвалення Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» доцільно охарактеризувати як третій етап становлення та формування суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі. Установлено, що другий період другого етапу становлення суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі тривав із 2001 року до 2011 року. Зазначений період розпочався разом із повторним утворенням Міністерства промислової політики України. Перетворення державного концерну «Укроборонпром» на Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» вважаємо початком нового етапу (четвертого) становлення органів управління оборонно-промисловим комплексом України, який

потрібно охарактеризувати процесами корпоратизації та впровадження принципів корпоративного управління у сферу оборонної промисловості.

2. Адміністративно-правовий статус суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі можна вважати функціональним становищем органів управління об'єктами державної власності, що визначається правовими, інструментальними та організаційними елементами, які у взаємопов'язаній конструкції розкривають місце, особливості впливу та умови діяльності таких органів у сфері управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

3. Управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі – це здійснення повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів в оборонно-промисловому комплексі, пов'язаних із володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення потреб безпеки та оборони держави.

4. Поняття «суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» потрібно визначити як систему державного управління, наділену компетенцією і державно-владними повноваженнями щодо реалізації прав держави як власника об'єктів в оборонно-промисловому комплексі, пов'язаних із володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення потреб безпеки та оборони держави.

5. Під час визначення моделі управління підприємством із галузі оборонно-промислового комплексу має бути застосовано підхід, завдяки якому буде забезпечено найбільш оптимальний вибір моделі управління та що керуватиметься пріоритетами, серед яких і задоволення потреб національної безпеки та оборони держави, забезпечення реалізації оперативної координації діяльності підприємств із галузі оборонно-промислового комплексу. Тобто якщо б підприємство оборонно-промислового комплексу передали зі сфери управління Концерну іншому органу управління, то на нього поширювалися б

установлені Урядом порядки (відбору керівників та ін.). Водночас таке підприємство не втратило б статусу підприємства оборонно-промислового комплексу.

6. Основною формою реалізації Кабінетом Міністрів України повноважень щодо управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі є видання нормативно-правових актів регулювання та здійснення організаційно-розпорядчих повноважень. Державний концерн «Укроборонпром» згідно із Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» здійснює регулювання, контроль та координацію діяльності учасників Концерну щодо управління об'єктами державної власності. Отже, повноваження Державного концерну «Укроборонпром», що передбачені підпунктом 14 частини першої статті 7 (здійснює контроль за діяльністю учасників Концерну), стосуються управління майном (виробничими і невиробничими фондами та іншими цінностями), а не управління господарською діяльністю підприємств. Реалізація Державним концерном «Укроборонпром» повноважень щодо здійснення регулювання, контролю та координації діяльності учасників Концерну та повноваження щодо здійснення контролю за діяльністю учасників має здійснюватися без втручання в господарську діяльність підприємств у межах управління об'єктами державної власності.

7. Держава з метою підвищення ефективності функціонування державних підприємств, господарська діяльність яких пов'язана із сферою розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової і спеціальної техніки та боєприпасів, передала значну частину повноважень до господарських структур. Відповідно до Статуту акціонерного товариства новоутворене акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» здійснює управління корпоративними правами (частками у статутному капіталі) щодо господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі (перетворені підприємства) та виконує функції

уповноваженого суб'єкта господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі щодо об'єктів державної власності, що не ввійшли до статутного капіталу господарських товариств в оборонно-промисловому комплексі. Водночас акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» як уповноважений суб'єкт управління об'єктами державної власності здійснює повноваження щодо державних підприємств, зокрема казенних підприємств, які на момент припинення Державного концерну «Укроборонпром» входили до його складу, до їхнього перетворення в господарські товариства.

8. В умовах функціонування держави під час воєнного стану пріоритетним завданням для всього оборонно-промислового комплексу стає задоволення потреб як Збройних сил України, так і інших військових формувань у сферах озброєння, постачання військової та спеціальної техніки. Тому зрозумілим є те, що вихідні дані, покладені в основу нормативно-правового забезпечення перетворення підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності на сьогодні кардинально змінилися і далі змінюються. Процеси корпоратизації державних підприємств оборонно-промислового комплексу розпочалися без затвердженого комплексного плану заходів щодо структурної перебудови підприємств оборонно-промислового комплексу та системи управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі з визначенням принципів, цілей та очікуваних результатів трансформації.

9. Головними державними пріоритетами, які мають ураховуватися під час визначення ефективності управління державними пакетами акцій у сфері оборонно-промислового комплексу та його суб'єкта управління, є виконання господарськими товариствами функцій підтримки національної безпеки й обороноздатності.

10. Перспективними напрямками вдосконалення управлінської діяльності в оборонно-промисловому комплексі, особливо в умовах воєнного стану, є посилення контролю та централізованого управління з метою

ухвалення ефективних рішень. Адже запроваджена державою модель підвищення ефективності діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу за допомогою виведення з-під управління та контролю державних органів і Уряду оборонної галузі промисловості України та передання її до сфери управління господарської структури не виправдала сподівань і стала підставою для подальшого реформування.

11. Основним способом підвищення ефективності функціонування суб'єкта управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, зважаючи на державну політику корпоратизації та корпоративного управління, є запровадження дієвого контролю з боку органів державної влади з визначенням критеріїв ефективності управління корпоративними правами держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дурнов Є. С. Адвокатура в Україні: історико-правове дослідження (кінець XIX–XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2018. 36 с.
2. Долгорученко К. Історико-правовий підхід у методології дослідження діяльності спецвідділу «Вінета» Міністерства освіти і пропаганди Райху на окупованих українських територіях. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 161–166. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2019/25.pdf.
3. Сальнікова О. Державне управління військово-промисловим комплексом СРСР в 1920–1950 роки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 3. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=693>.
4. ОПК, який Україна втратила... *Дзеркало тижня* : вебсайт. URL: <https://zn.ua/ukr/ukraina-1991-2020/opk-jakij-ukrajina-vtratila.html>.
5. Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України : Закон України від 10.09.1991 № 1540-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-12#Text> (дата звернення: 13.03.2022).
6. Москалюк Н. Б. Теоретичні та практичні проблеми права державної власності та його реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / ЗУНУ. Тернопіль, 2021. 474 с.
7. Цивільний кодекс Української РСР : Закон Української РСР від 18.07.1963 № 1540-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06/ed19630718#Text> (дата звернення: 08.09.2020).
8. Про власність : Закон Української РСР від 07.02.1991 № 697-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12/ed19910207#Text> (дата звернення: 08.09.2023).
9. Про захист суверенних прав власності Української РСР : Постанова Верховної Ради Української РСР від 29.11.1990 № 506-XII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/506-12/ed19901129#Text> (дата звернення: 27.02.2023).

10. Про введення в дію Закону України «Про приватизацію майна державних підприємств» : Постанова Верховної Ради України від 04.03.1992 № 2164-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-12/ed19920304#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

11. Про заходи щодо виконання Закону України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, що розташовані на території України» : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.1991 № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-91-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

12. Про утворення Кабінету Міністрів Української РСР : Закон Української РСР від 18.04.1991 № 980-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-12#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

13. Про структуру Секретаріату Кабінету Міністрів Української РСР : Постанова Кабінету Міністрів Української РСР від 16.08.1991 № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-91-%D0%BF/ed19910816#Text> (дата звернення: 27.01.2022).

14. Питання Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.10.1991 № 297. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/297-91-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.04.2020).

15. Указ Президента України від 20.01.1992 № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44/92/ed19920120#Text> (дата звернення: 28.09.2020).

16. Про зміни в системі центральних органів державної виконавчої влади України : Указ Президента України від 25.02.1992 № 98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98/92/ed19920225#Text> (дата звернення: 23.09.2021).

17. Питання Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.1992 № 217. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217-92-%D0%BF/ed19920429#Text> (дата звернення: 07.11.2019).

18. Про структуру апарату Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.05.1992 № 225. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

19. Про звіт Кабінету Міністрів України про здійснення та ефективність заходів щодо соціального захисту населення і внутрішнього ринку України : Постанова Верховної Ради України від 07.02.1992 № 2106-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2106-12#Text> (дата звернення: 27.09.2021).

20. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1974. 840 с.

21. Питання Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.1992 № 217. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

22. Про Положення про Міністерство економіки України : Розпорядження Президента України від 16.05.1992 № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/89/92-%D1%80%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

23. Про приватизацію державного майна : Закон України від 04.03.1992 № 2163-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-12/ed19920304#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

24. Про перелік майнових комплексів державних підприємств, організацій, їх структурних підрозділів основного виробництва, приватизація або передача в оренду яких не допускається : Декрет Кабінету Міністрів

України від 31.12.1992 № 26-92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26-92/ed19921231#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

25. Про управління майном, що є у загальнодержавній власності : Декрет Кабінету Міністрів України від 15.12.1992 № 8-92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-92/ed19921215#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

26. Про інформацію Міністра машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України Антонова В. І. про оборонну достатність і конверсію промисловості України : Постанова Верховної Ради України від 22.04.1993 № 3123-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3123-12#Text> (дата звернення: 23.09.2020).

27. Про затвердження Положення про Державний фонд сприяння конверсії : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.1992 № 79. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-92-%D0%BF/ed19920222#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

28. Про пропозиції Кабінету Міністрів України щодо проекту Програми конверсії : Постанова президії Верховної Ради України від 16.09.1993 № 3440-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3440-12#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

29. Про використання науково-технічного і виробничого потенціалу військово-промислового комплексу для розвитку економіки : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 № 229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-93-%D0%BF/ed19930325#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

30. Угода між Міністерством машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки щодо конверсії підприємств військово-промислового комплексу від 21.03.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_109#Text (дата звернення: 27.03.2022).

31. Kanievskyi H. Reform of the Defence and Industrial Complex: while Israel Is Under the 'Iron Dome', We Are Under the 'Iron Boot' of the Russian Federation. *State Watch* : website. URL: <https://statewatch.org.ua/en/publications/reform-of-the-defence-and-industrial-complex-while-israel-is-under-the-iron-dome-we-are-under-the-iron-boot-of-the-russian-federation/> (date of appeal: 13.05.2022).

32. Барановська І. В. Передумови формування стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/NacGosp/2009/Baranovska.pdf>.

33. Про корпоратизацію підприємств : Указ Президента України від 15.06.1993 № 210/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/210/93/ed19930615#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

34. Про структуру апарату Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.11.1992 № 620. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/620-92-%D0%BF/ed19921112#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

35. Про Віце-прем'єр-міністра України з питань військово-промислового комплексу : Указ Президента від 28.09.1993 № 389/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389/93#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

36. Про Положення про Міністерство машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України : Указ Президента України від 21.06.1996 № 457/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457/96/ed19960621#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

37. Про порядок формування, розміщення та виконання державного замовлення для забезпечення потреб оборони і безпеки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.09.1996 № 1194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1194-96-%D0%BF/ed19960928#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

38. Про утворення Міністерства промислової політики України : Указ Президента України від 25.07.1997 № 701/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/701/97/ed19970725#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

39. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.02.2022).

40. Про Концепцію державної промислової політики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.02.1996 № 272. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/272-96-%D0%BF/ed19960229#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

41. Богущкий П. П., Рижих В. М. Правові та організаційні засади формування державної політики у сфері оборонно-промислового комплексу України. *Наука та оборона*. 2020. № 3. С. 8–14.

42. Про положення про Міністерство промислової політики : Указ Президента України від 01.12.1997 № 1321/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1321/97#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

43. Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації : Закон України від 07.07.1999 № 847-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-14/ed19990707#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

44. Про корпоратизацію підприємств : Указ Президента України від 15.06.1993 № 210/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/210/93/ed19930615#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

45. Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію майна державних підприємств» : Закон України від 19.02.1997 № 89/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/89/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

46. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань виготовлення і реалізації вибухових речовин : Закон України від 24.12.1998 № 358-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/358-14/ed19981224#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

47. Про перелік підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління Міністерства промислової політики : Постанова Кабінету

Міністрів України від 06.04.1998 № 453. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-98-%D0%BF/ed19980406#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

48. Про державне оборонне замовлення : Закон України 03.03.1999 № 464-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-14/ed19990303#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

49. Питання державного оборонного замовлення : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.1999 № 2244. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2244-99-%D0%BF/ed19991209#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

50. Про Державний комітет промислової політики України : Указ Президента України від 26.04.2000 № 625/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/625/2000/ed20000426#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

51. Про систему центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 15.12.1999 № 1572/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1572/99/ed19991215#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

52. Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 15.12.1999 № 1573 (1573/99). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1573/99/ed19991215#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

53. Барановська І. В. Передумови формування стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/NacGosp/2009/Baranovska.pdf>.

54. Zhuravlov D., Anishchuk V., Anishchuk D., Chyzhov D., Zaitsev M. The defense-industrial complex as the basis of the national security of the state. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. № 9. 10.9770/jssi.2020.9.3(9).

55. Белов О. Ф. Основні оборонні компоненти економічного простору держави. *Стратегічна панорама*. 1999. № 4. С. 98–100.

56. Україна і світовий ринок озброєнь / В. М. Чумак, В. М. Бегма, А. Ф. Кукін, В. Л. Заборський. Київ : НІСД, 1997. 118 с.

57. Шевцов А. І. Міжнародна інтеграція оборонно-промислового комплексу України: стан і проблеми розвитку. *Стратегічна панорама*. 2000. № 3–4. С. 119–127.

58. Про внесення змін до Положення про Державний комітет промислової політики України : Указ Президента України від 17.10.2000 № 1140/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1140/2000#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

59. Про Міністерство економіки України : Указ Президента України від 23.10.2000 № 1159/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159/2000#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

60. Про Державну комісію з питань оборонно-промислового комплексу України : Указ Президента України від 14.07.2000 № 893/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893/2000/ed20000714#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

61. Про Положення про Державну комісію з питань оборонно-промислового комплексу України : Указ Президента України від 19.09.2000 № 1073/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073/2000#Text> (дата звернення: 08.09.2022).

62. Про заходи щодо розвитку оборонно-промислового комплексу України : Указ Президента України від 14.12.2000 № 1337/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1337/2000#Text> (дата звернення: 08.09.2020).

63. Про Міністерство промислової політики України : Указ Президента України від 05.06.2001 № 405/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2001/ed20010605#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

64. Про Положення про Міністерство промислової політики України : Указ Президента України від 21.09.2001 № 849/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/849/2001/ed20010921#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

65. Про зміни та визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України : Указ Президента України від 09.07.2003 № 586/2003 (586/2003). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586/2003/ed20030709#Text> (дата звернення: 27.09.2020).

66. Про Державну програму співробітництва України з Організацією Північноатлантичного Договору (НАТО) на 2001–2004 роки : Указ Президента України від 27.01.2001 № 58/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58/2001/ed20010127#Text> (дата звернення: 27.09.2022).

67. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01.06.2000 № 1775-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1775-14/ed20000601#Text> (дата звернення: 27.07.2021).

68. Про підприємництво : Закон Української РСР від 07.02.1991 № 698-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12/ed19910207#Text> (дата звернення: 23.09.2022).

69. Про затвердження Положення про генерального конструктора із створення техніки для потреб оборони та безпеки держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.2001 № 392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-2001-%D0%BF/ed20010423#Text> (дата звернення: 28.09.2021).

70. Про затвердження Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.03.2004 № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2004-%D0%BF/ed20040331#Text> (дата звернення: 28.07.2020).

71. Про організацію оборонного планування : Закон України від 18.11.2004 № 2198-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-15/ed20041118#Text> (дата звернення: 17.09.2021).

72. Про хід реалізації Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20.07.2007 № n0012525-07. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012525-07#Text> (дата звернення: 27.04.2023).

73. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 № 766. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/766-2008-%D0%BF/ed20080827#Text> (дата звернення: 23.09.2020).

74. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення: 17.05.2021).

75. Національна безпека України, 1994–1996 рр.: наукова доповідь Національного інституту стратегічних досліджень / О. Ф. Белов, І. Ф. Бінько, С. І. Пирожков та ін. Київ : НІСД, 1997. 198 с.

76. Сунгуровський М. Реструктуризація ОПК України: бізнес і план. *Дзеркало тижня*. 2002. № 19. С. 5.

77. Про підприємства в Україні : Закон України від 27.03.1991 № 887-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12/ed20040101#Text> (дата звернення: 27.06.2020).

78. Про внесення змін до деяких законів України (щодо розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової техніки, військової зброї і боєприпасів до неї) : Закон України від 13.01.2005 № 2340-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2340-15/ed20050113#Text> (дата звернення: 23.09.2020).

79. Про утворення Агентства з питань оборонно-промислового комплексу : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 № 793. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/793-2008-%D0%BF/ed20080827#Text> (дата звернення: 27.10.2022).

80. Про утворення Міністерства економічного розвитку і торгівлі : Указ Президента України від 31.05.2011 № 634/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634/2011/ed20110531#Text> (дата звернення: 27.09.2022).

81. Повідомлення Колегії Рахункової палати України від 08.10.2007. URL: <https://bit.ly/3fjaLse> (дата звернення: 23.11.2020).

82. Аналітичний звіт Державної аудиторської служби України за 2011 рік про результати контролю у сфері промисловості. URL: <https://bit.ly/3efGUkV> (дата звернення: 28.07.2022).

83. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30.09.2010 № 20-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text> (дата звернення: 27.05.2023).

84. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09.12.2010 № 1085. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010/ed20101209#Text> (дата звернення: 27.09.2021).

85. Господарський кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 23.02.2020).

86. Як і для чого утворювався «Укроборонпром». URL: http://www.ukroboronprom.info/yak_i_dlia_chogo_utvoruvavsya_ukroboronprom/.

87. Про затвердження Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.03.2004 № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2004-%D0%BF> (дата звернення: 24.02.2020).

88. Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу України : Указ Президента України від 28.12.2010 № 1245/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1245/2010> (дата звернення: 24.02.2020).

89. Балуєва О. В. Стан та передумови відродження оборонно-промислового комплексу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 15. С. 74–81.

90. Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу України : Указ Президента України від 28.12.2010

№ 1245/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1245/2010#Text> (дата звернення: 24.02.2020).

91. Про утворення Державного концерну «Укроборонпром» : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2010 № 1221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1221-2010-%D0%BF/ed20101229> (дата звернення: 24.02.2020).

92. Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 року № 1221 : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.01.2011 № 53. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53-2011-%D0%BF> (дата звернення: 25.02.2020).

93. Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 року № 1221 : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.2010 № 374. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2011-%D0%BF> (дата звернення: 25.02.2020).

94. Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі : Закон України від 16.06.2011 № 3531-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3531-17> (дата звернення: 25.02.2020).

95. Висновок Головного науково-експертного управління від 31.05.2011 до проекту Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» (реєстр. від 29.04.2011 № 8462, внесений Кабінетом Міністрів України). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=40296 (дата звернення: 25.02.2020).

96. Деякі питання Державного концерну «Укроборонпром» : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.08.2011 № 993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2011-%D0%BF> (дата звернення: 25.02.2020).

97. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19/ed20150302#Text> (дата звернення: 25.02.2020).

98. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 23.02.2020).

99. Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України ; Стратегія від 20.06.2018 № 442-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80> (дата звернення: 23.02.2020).

100. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 березня 2019 року «Про реформування оборонно-промислового комплексу та підвищення рівня прозорості виконання державного оборонного замовлення» : Указ Президента України від 15.03.2019 № 79/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79/2019#n2> (дата звернення: 23.02.2020).

101. Про утворення Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 624. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/624-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.02.2020).

102. Деякі питання Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.2020 № 819. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2020-%D0%BF/ed20200907#Text> (дата звернення: 23.02.2020).

103. Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності : Закон України від 13.07.2021 № 1630-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2020-%D0%BF/ed20200907#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

104. Про припинення шляхом реорганізації Державного концерну «Укроборонпром» в порядку перетворення в акціонерне товариство : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 № 1594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1594-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

105. Про утворення акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість»: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2023 № 441. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2023-%D0%BF/ed20230321#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

106. Тлумачний словник української мови / уклад. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. Харків : Синтекс, 2005. 672 с.

107. Tanko A. V. Administrative and Legal Status of the National Police of Ukraine as a Subject of State Policy Implementation in Human Rights and Freedoms. *Law and Safety*. 2020. № 76 (1). P. 32–38. Doi: 10.32631/pb.2020.1.04.

108. Якимчук Н. Я. Поняття правовий статус, правове положення, правовий модус та правовий режим: теоретико-правовий аналіз. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 11–18.

109. The Oxford Classical Dictionary. URL : <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568> (date of appeal: 24.08.2022).

110. Бутков І. М. Щодо визначення поняття «правовий статус фізичної особи-підприємця». *Форум права*. 2013. № 3. С. 70–76.

111. Ільєва Н. В. Щодо визначення правового статусу нотаріату в Україні. *Форум права*. 2010. № 3. С. 152–156.

112. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Київ : Правова єдність : Алерта, 2014. 524 с.

113. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов. Київ : Юридична думка, 2004. 584 с.

114. Запотоцька О. В. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу Національного банку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 42. С. 166–170.

115. Квасневська Н. Д. Структура адміністративно-правового статусу органів суддівського самоврядування. *Європейські перспективи*. 2015. Вип. 7. С. 48–52.

116. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Суми : СумДУ, 2019. 509 с.

117. Гумін О., Пряхін Є. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 5. С. 35–37.

118. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

119. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Київ : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.

120. Малиновський В. Я. Державне управління : навчальний посібник. Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту, 2000. 558 с.

121. Словник термінів і понять з державного управління. Київ : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 251 с.

122. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 543 с.

123. Кравчук О. О. Адміністративно-правове регулювання управління державною власністю в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. техніч. ун-т України «Київський політехнічний інститут». Київ, 2014. 460 с.

124. Білокур Є. І. Управління об'єктами державної власності як складова змісту державно-управлінської діяльності. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Вип. 2. С. 35–45.

125. Цивільне право : підручник : у 2 т. / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. Т. 1. 656 с.

126. Джарти В. В. Управління об'єктами державної власності в Україні: правова природа та механізм реалізації : монографія. Харків : Дисаплюс, 2014. 270 с.

127. Потьомкіна М. Теоретико-правові засади господарських правовідносин у сфері оборонної промисловості України. Частина перша. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Вип. 2. С. 58–62.

128. Кравченко В. І. Військова економіка та військові фінанси: нові виклики першої половини ХХІ століття. *Економіка та держава*. 2019. № 9. С. 4–11.

129. Обнявко Т. С. Організаційно-економічне регулювання екологізації підприємств оборонно-промислового комплексу України : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Інститут економіки промисловості НАН України. Київ, 2021. 226 с.

130. Тютюнник В. П. Щодо вирішення деяких проблемних питань правового забезпечення трансформації та розвитку воєнної промисловості України. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2013. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1228>.

131. Толоч П. О. Фінансова безпека підприємств оборонної галузі України у взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища : дис. ... канд. екон. наук: 21.04.02. Київ, 2019. 220 с.

132. Пількевич В. Л. Організаційно-правове забезпечення управління державним майном в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2006. 20 с.

133. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF/ed20220712#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

134. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.09.1998 № 1482. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1482-98-%D0%BF/ed20220624> (дата звернення: 23.02.2023).

135. Даценко І. Правове регулювання діяльності господарських об'єднань. *Юридична газета*. 2010. № 29–30. С. 21.

136. Джуринський В. Дотримання вимог законодавства про захист економічної конкуренції при утворенні господарських об'єднань. *Юридична Україна*. 2008. № 9. С. 79–81.

137. Про затвердження політики власності Державного концерну «Укроборонпром»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 325-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

138. Деякі питання управління об'єктами державної власності на період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2022 № 643. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

139. Про затвердження Порядку передачі повноважень з управління корпоративними правами держави суб'єктам управління об'єктами державної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2012 № 1146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2012-%D0%BF/ed20191114#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

140. Деякі питання управління Державним концерном «Укроборонпром» корпоративними правами держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.07.2012 № 716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/716-2012-%D0%BF/ed20170316#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

141. Мягкий А. В. Корпоративне управління за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України. Київ, 2017. 229 с.

142. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної власності» від 09.09.2015 № 3062. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH2D200A?an=3> (дата звернення: 23.02.2023).

143. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної та комунальної власності: Закон України від

02.06.2016 № 1405-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1405-19#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

144. Слободяник Ю. Б. Аудит ефективності управління державною власністю. *Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін* : збірник матеріалів доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 22–23 жовтня 2009 року). Тернопіль : ТНЕУ, 2009. С. 334–337.

145. Про затвердження Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.02.2011 № 138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2011-%D0%BF/ed20110223#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

146. Про проведення конкурсного відбору керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2008 № 777. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/777-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

147. Про умови і розміри оплати праці керівників підприємств, заснованих на державній, комунальній власності, та об'єднань державних підприємств : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.05.1999 № 859. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-99-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

148. Про затвердження Порядку перетворення державного унітарного комерційного підприємства в акціонерне товариство : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2012 № 802. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

149. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

150. Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави : Постанова Кабінету

Міністрів України від 04.03.2015 № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

151. Про погодження перетворення державних підприємств в акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 № 1595-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1595-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

152. Про припинення шляхом реорганізації Державного концерну «Укроборонпром» в порядку перетворення в акціонерне товариство : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 № 1594-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1594-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

153. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 10.10.2019, судова справа № 918/376/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85080923> (дата звернення: 23.02.2023).

154. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 09.12.2015, судова справа № 826/23023/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/54420300> (дата звернення: 23.02.2023).

155. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

156. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16/ed20221029> (дата звернення: 23.02.2023).

157. Про затвердження Порядку здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності та критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.06.2007 № 832. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

158. Про затвердження Методичних рекомендацій застосування критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15.03.2013 № 253. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0253731-13#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

159. Моніторинг ефективності управління об'єктами державної власності URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&tag=MonitoringEfektivnostiUpravlinniaObiektamiDerzhavnoiVlasnosti> (дата звернення: 03.08.2021).

160. JOINT STOCK COMPANY UKRAINIAN DEFENSE INDUSTRY (UDI JSC). *YouContro l*: website. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/37854297/ (date of appeal: 03.08.2022).

161. Про приватизацію державного і комунального майна : Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19/ed20230107#Text> (дата звернення: 03.08.2021).

162. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії : Лист Міністерства юстиції України від 26.12.2008 № 758-0-2-08-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08#Text> (дата звернення: 03.08.2021).

163. Дзера Ю. Особливості правового режиму майна, переданого державою до статутного фонду (капіталу) акціонерного товариства у результаті корпоратизації державного унітарного підприємства. *Юридична Україна*. 2010. № 4. С. 60–61.

164. Роз'яснення порядку реєстрації прав власності на об'єкти нерухомого майна залежно від форми власності : Лист Міністерства юстиції України від 11.01.2007 № 19-32/2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v32_2323-07#Text (дата звернення: 03.08.2021).

165. Селіванова І. А. Проблеми правового статусу акціонерних товариств, в яких держава є акціонером. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 9 (109). С. 44–48.

166. Організаційно-правові форми державного підприємства та державного акціонерного товариства: порівняльно-правовий аналіз. *Право та інноваційне суспільство*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2013_1_9.

167. Захарченко А. М. Управління об'єктами державної власності (господарсько-правовий аспекти) / Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса. 2009. С. 138–139.

168. Винар Л. В. Правовий статус юридичних осіб, заснованих державою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2006. 20 с.

169. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.08.2021).

170. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17/ed20210701> (дата звернення: 03.08.2021).

171. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України : Інформаційний лист Вищого господарського суду від 07.04.2008 № 01-8/211. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08#Text (дата звернення: 03.08.2021).

172. Buccola V. S. J. States' Rights Against Corporate Rights. *Columbia Business Law Review*. 2016. № 3. P 596–657. DOI <https://doi.org/10.7916/cblr.v2016i3.1744>.

173. Черненко О. Правовий режим майна державних акціонерних товариств. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 130–134.

174. Ярусевич А. С. Передумови реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності: законодавчий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 217–221. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.41>.

175. Про затвердження Порядку утворення акціонерних товариств у процесі приватизації та перетворення державних підприємств, здійснення емісії акцій таких товариств : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 № 552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.08.2021).

176. Подцерковний О. П. Проблеми відображення у праві реального змісту економічних відносин. *Університетські наукові записки*. 2012. № 1. С. 393–399.

177. Про схвалення Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2015 № 662-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.08.2021).

178. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : Указ Президента України від 08.11.2019 № 837/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2019#Text> (дата звернення: 03.08.2021).

179. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 03.08.2021).

180. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 2 березня 1993 р. № 158 і від 29 серпня 2012 р. № 802 : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2015 № 761. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2015-%D0%BF#n10> (дата звернення: 11.02.2022).

181. Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» : Закон України від 02.10.2019 № 145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-20#n5> (дата звернення: 11.02.2022).

182. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03.2014 № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 11.02.2022).

183. OECD (2019). Керівні принципи ОЕСР щодо корпоративного врядування на підприємствах державної форми власності, редакція 2015 року. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264312906-uk> (дата звернення: 11.02.2022).

184. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України» : Указ Президента України від 20.08.2021 № 372/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#Text> (дата звернення: 11.02.2022).

185. План роботи Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України на 2021 рік. URL: <https://mspu.gov.ua/storage/app/sites/17/%D0%90%D0%BD%D0%92%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%82/plan-roboti-msp-2021.pdf> (дата звернення: 11.02.2022).

186. Yarusyevych A. Functioning of the ministry of mechanical engineering, military and industrial complex and conversion as a stage in the management of the military and commercial industry of Ukraine. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 5. P. 265–271.

187. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1977. Т. 8: Природа-Ряхтливий. С. 519.

188. Ющик О. І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні. Київ, 1997. 191 с.

189. Малишев Б. В. Правова реформа: поняття, ознаки, види. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 3 (березень). С. 19–23.

190. Лемак В. В. Правова реформа в Чехії і Словаччині в умовах постсоціалістичної модернізації: теоретичні і практичні проблеми : автореф. дис. ... док. юрид. наук. Харків, 2003. 40 с.

191. Сердюк В. О. Правова реформа: теоретико-правові засади правового визначення терміну. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія: Право. Ужгород : Гельветика, 2013. Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. С. 99–103.

192. Пархоменко Н. М. Сутність і зміст правової реформи: теоретичні аспекти. *Правова держава*. 2018. № 29. С. 44–49.

193. Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства : Закон України від 15.12.2010 № 2787-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2787-17#Text> (дата звернення: 11.02.2022).

194. Про ринок природного газу : Закон України від 09.04.2015 № 329-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text> (дата звернення: 11.02.2022).

195. Про відокремлення діяльності з транспортування природного газу та забезпечення діяльності оператора газотранспортної системи : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 840. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.02.2022).

196. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни : Указ Президента України від 21.04.2022 № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text> (дата звернення: 11.02.2022).

197. Каляєв А. О. Державне управління оборонною промисловістю України в умовах суспільних трансформацій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. Вип. № 584: Держава та армія. С. 172–177.

198. Павловський І. В. Ключові реформи сектору безпеки і оборони та результати їхнього впровадження. *Озброєння та військова техніка*. 2017. № 2 (14). С. 5–10.

199. Основні шляхи реформування вітчизняного оборонно-промислового комплексу в ринкових умовах / І. Б. Чепков, А. С. Довгополий, М. І. Луханін, В. Є. Сіренко. *Озброєння та військова техніка*. 2015. № 1. С. 3–11.

200. Рижих В. М., Богуцький П. П. Організаційно-правові засади реалізації державної політики у сфері оборонно-промислового комплексу. *Наука і оборона*. 2020. № 4. С. 12–19.

201. Саганюк Ф. В., Лобко М. М., Устименко О. В. Проблема консолідації державного управління сектором безпеки і оборони України. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського*. 2016. № 14–17. С. 14–17.

202. Ярусевич А. С. Співвідношення контрольних повноважень та повноважень у сфері управління об'єктами державної власності державного концерну «Укроборонпром». *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 91. С. 110–116.

203. Рунчева Н. В. Оцінка ефективності діяльності державних корпорацій. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. Київ : ДУТ. 2014. № 1(9). С. 163–169.

204. Круш В. В. Принципи управління державною власністю в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/3_51813.doc.htm.

205. Солов'ян Ю. Управління державними корпоративними правами: оцінка ефективності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2011. № 121–122. С. 103–108.

206. Чихачова Ю. С. Правові засади управління державними корпоративними правами. *Наше право*. 2007. № 2. 100 с.

207. Салтицький С. Корпоративні права держави: суть, значення, перспективи. *Юридична газета*. 2005. № 9 (45). URL: <http://www.justinian.com.ua/narticle.php?id=1524>.

208. Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2004 № 155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.02.2022).

209. Про затвердження Критеріїв ефективності управління корпоративними правами держави : Наказ Фонду державного майна України від 07.09.2009 № 694. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0477-09#Text> (дата звернення: 11.02.2022).

210. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення управління об'єктами державної власності : Закон України від 13.03.2012 № 4498-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4498-17#Text> (дата звернення: 11.02.2022).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці, у яких висвітлено основні наукові результати дисертації***

1. Ярусевич А. С. Історичні етапи створення та юридичного оформлення повноважень державного концерну «Укроборонпром». *Правові горизонти*. 2020. Вип. 20 (33). С. 64–68. DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i20.p64>.

2. Yarusevych A. Functioning of the ministry of mechanical engineering, military and industrial complex and conversion as a stage in the management of the military and commercial industry of Ukraine. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 5. P. 265–271.

3. Ярусевич А. С. Співвідношення контрольних повноважень та повноважень у сфері управління об'єктами державної власності державного концерну «Укроборонпром». *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 91. С. 110–116.

4. Ярусевич А. С. Передумови реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності: законодавчий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 217–221. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.41>.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Ярусевич А. С. Історичні етапи створення та юридичного оформлення повноважень державного концерну «Укроборонпром». *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матер. IV Між. наук.-практ. конф. : у 2 ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року). Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 2. С. 256–260.

6. Ярусевич А. Нормативні аспекти управління військово-промисловим комплексом після проголошення незалежності України. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*. С. 41–43. URL: <https://doi.org/10.36074/09.10.2020.v4.1>.

7. Ярусевич А. С. Деякі особливості правового статусу державного концерну «Укроборонпром». *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матер. V Між. наук.-практ. конф. (м. Суми, 20–21 трав.). Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 66–68.

8. Ярусевич А. С. Деякі передумови реформування підприємств оборонно-промислового комплексу: законодавчий аспект. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матер. VI Між. наук.-практ. конф., м. Суми, 19–20 травня 2022 р. Сумський державний університет, 2022. С. 368–371.

Акт впровадження в наукову роботу

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Сумського державного університету

Анатолій Черноус

2023 р.

АКТ

про впровадження у наукову діяльність результатів дисертаційного дослідження дослідження Ярусевич Анни Сергіївни
«Адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в обороно-промисловому комплексі»
на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі:

Голова – професор кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, д.ю.н., професор Сухонос Віктор Володимирович;

Члени комісії –

заступник директора Навчально-наукового інституту права з наукової роботи, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права, фінансово-економічної безпеки, к.ю.н. Миргород-Карпова Валерія Валеріївна;

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, к.ю.н., доцент Янішевська Катерина Дмитрівна.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Ярусевич Анни Сергіївни «Адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в обороно-промисловому комплексі» та їх впровадження у наукову діяльність.

Продовження додатка Б

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Ярусевич Анною Сергіївною дослідження на тему «Адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в обороно-промисловому комплексі» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення наукової доктрини та положень нормативно-правових актів, що регламентують основні засади та особливості адміністративно-правового статусу суб'єктів управління об'єктами державної власності в обороно-промисловому комплексі. Вони мають ґрунтовний та аргументований характер і використовувалися при проведенні наукових досліджень у рамках науково-дослідної роботи «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів в сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України» (№ 55.15.02-22/24.3Ф-01), яка розробляється в Навчально-науковому інституті права Сумського державного університету.

Голова комісії

Віктор СУХОНОС

Члени комісії

Валерія МИРГОРОД-КАРПОВА

КАТЕРИНА ЯНІШЕВСЬКА

Акт впровадження в практичну діяльність

**МІНІСТЕРСТВО З ПИТАНЬ СТРАТЕГІЧНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ
(Мінстратегпром)**

вул. Івана Франка, 21/23, м. Київ, 01054, тел. (044) 298-08-75, www.mspr.gov.ua, код ЄДРПОУ 43733545

25.08.2023 № 1.2/0047

На № _____ від _____

[Сумський державний
університет]вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми,
40007

Розглянувши наукову роботу аспіранта Сумського державного університету Ярусевич Анни Сергіївни «адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» повідомляємо, що результати дисертаційного дослідження використовуються у практичній діяльності Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України

Перший заступник Міністра

Олег МОЖНИЙ

Акт впровадження в освітній процес

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Сумського державного університету

Сергій Леонов

«07» червня 2023 р.

АКТ

**впровадження (використання) результатів
дисертаційної роботи у навчальний процес**

У дисертаційній роботі «Адміністративно-правовий статус суб'єктів управління об'єктами державної власності в обороно-промисловому комплексі», яка виконана в період з 01.10.2019 р. по 01.06.2023 р. розроблено підхід, що Державний Концерн «Укроборонпром» не повинен виступати в якості суб'єкта здійснення регуляторної політики, адже це прерогатива центральних органів виконавчої влади, особливо у сфері оборонно-промислового комплексу, а також зазначене суперечить правовій природі господарського об'єднання визначальною ознакою якого є фінансова залежність між його учасниками;

Здобувач ступеня доктора філософії Ярусевич Анна Сергіївна.

Комісія в складі:

Голова комісії: голова ради з якості інституту/факультету

Ольга СТОГОВА

Члени комісії: гарант освітньої програми
(доцент кафедри АГПФЕБ)

Людмила РУДЕНКО

завідувач кафедри КПДС

Ольга БОНДАРЕНКО

доцент кафедри КПДС

Катерина ЯНІШЕВСЬКА

Встановила, що результати науково-дослідної роботи використовуються в навчальному процесі за освітньою програмою «Право» освітнього ступеня Бакалавр спеціальності 081 «Право»

шляхом реалізації наступного: оновлення змісту дисципліни «Військове право», «Основи військового права»

«06» червня 2023 р.

Голова комісії: _____

Ольга СТОГОВА

Члени комісії: _____

Людмила РУДЕНКО

Ольга БОНДАРЕНКО

Катерина ЯНІШЕВСЬКА